

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Головне управління освіти і науки
Полтавської обласної держадміністрації
Відділ освіти Козельщинської райдержадміністрації
Хорішківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
імені М.В.Остроградського
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені М.В.Остроградського**

**ОСВІТНЄ КРАЄЗНАВСТВО
І ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ
У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ**

Полтава, 2012

Освітнє краєзнавство і формування лідерської компетентності у сучасній школі [укладачі : Т.О.Бондар, Л.В.Литвинюк]. – Полтава : ПОППО, 2012. – 120 с.

Матеріали, представлені у збірнику, підготовлені провідними освітніми краєзнавцями Полтавщини і розкривають різні аспекти дослідження розвитку освіти регіону.

Збірник призначений для широкого кола педагогічної громадськості – начальників, працівників відділів (управлінь) освіти, завідувачів, методистів РМК (ММК), директорів ЗНЗ, учителів, керівників гуртків та пошукових загонів історико-краєзнавчого спрямування, центрів туризму і краєзнавства учнівської молоді.

© ПОППО

ЗМІСТ

ПРОГРАМА.....	4
СПИСОК УЧАСНИКІВ НАРАДИ	8
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	12
ХОРИШКІВСЬКА ЗОШ I-III СТУПЕНІВ ІМ. М.В.ОСТРОГРАДСЬКОГО: КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКЛАДУ	14
Клепко С.Ф., Литвинюк Л. В. ДО ПРОЕКТУ ТОМУ З ОСВІТНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА ЕНЦИКЛОПЕДІЇ «ПОЛТАВІКА».....	14
Білоусько О. А. ДО УЧАСТІ ОСВІТЯН-КРАЄЗНАВЦІВ ПОЛТАВЩИНИ У СТВОРЕННІ «ПОЛТАВІКИ. ПОЛТАВСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ».....	24
Григор'єв В. М. ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ В ОСВІТНЬОМУ КОНТЕКСТІ	29
Стадник С. М. ОСВІТНЄ КРАЄЗНАВСТВО – СПРЯМОВАНІСТЬ НА ПОШУК,САМОВИХОВАННЯ, САМОВДОСКОНАЛЕННЯ	35
Бодак М. І. ПІВДЕННА ПОЛТАВЩИНА В 1709 РОЦІ (із досвіду організації науково- дослідницької діяльності учнів щодо дослідження рідного краю).....	41
Василенко В. М. ІЗ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ КОБЕЛЯЧЧИНИ	45
Гармаш Н. В. ВОЇНЬ – ГОРОДИЩЕ – ГРАДИЗЬК.....	50
Головко І. В. ВНЕСОК АМАТОРА: В. М. ВАКУЛЕНКО І СКІФСЬКЕ ПОХОВАННЯ БІЛЯ с. КРЯЧКІВКИ	55
Дудка Л. Г. КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ВИМІРІ ОСВІТНЬОГО ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА.....	59
Кіріченко І. І. РОЛЬ КРАЄЗНАВСТВА У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ м. МИРГОРОДА	64
Козлов А. В. СТЕЖКАМИ ОСВІТНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА ХОРОЛЬЩИНИ.....	68
Кукленко О.М. ЗНАТИ ІСТОРІЮ ВЛАСНОЇ ШКОЛИ – ЩЕ БІЛЬШЕ ЇЇ ПОВАЖАТИ.....	70
Купенко І. А. ОСВІТНЄ КРАЄЗНАВСТВО У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ РЕШЕТИЛІВЩИНИ	73
Курінна К. ОСВІТНЄ КРАЄЗНАВСТВО	78
Літвішко Л. В. МИ ПАТРІОТИ.....	80
Маслова С. І. РОЗВИТОК ОСВІТНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА В СЕЛІ ЛЮТЕНЦІ ЗА ОСТАННІ 50 РОКІВ.....	85
Моніч В. М. РОЗВИТОК ОСВІТНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ	89
Москаленко Я. В. З ДОСВІДУ РОБОТИ КЕРІВНИКА ПОШУКОВОГО ЗАГОНУ «СЛАВІЯ».....	94
Онїстрат О. В. ЮНА ГРАДИЖЧАНКА – ПРОДОВЖУВАЧКА ПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ РАЇСИ КИРИЧЕНКО	98
Павелко Г. Г. ТУРИСТСЬКИЙ ГУРТОК ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ	102
Рашина О. В. ЖИТТЯ ЯК СПАЛАХ БЛИСКАВКИ (ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАТНОГО ПЕДАГОГА, ПОЧЕСНОГО ГРОМАДЯНИНА м. КОМСОМОЛЬСК Л. І. БУГАЄВСЬКОЇ).....	105
СПИСОК ІСТОРІЙ ШКІЛ ОБЛАСТІ, ЯКІ ЗІБРАНІ У БІБЛІОТЕЦІ ПОІППО (станом на 01.08.2012 р.).....	109
ВІКОВИЙ ЮВІЛЕЙ ТВОРІННЮ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПОВІТОВОГО ЗЕМСТВА ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ – ДЕРНІВСЬКІЙ ЗЕМСЬКІЙ ТРИКЛАСНІЙ ШКОЛІ	111
Перелік матеріалів до інструктивно-методичної наради, розміщений на компакт- диску CD-R (додаток).....	119

ПРОГРАМА
обласної інструктивно-методичної наради
«Освітнє краєзнавство і формування лідерської компетентності
в сучасній школі»

Дата проведення: 25 вересня 2012 року

Мета наради: популяризація досягнень педагогів Полтавщини в дослідженні освіти рідного краю, обмін досвідом організації пошукової роботи та визначення напрямків наукових розвідок з освітнього краєзнавства.

8.00–9.00	Реєстрація учасників наради (Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М.В.Остроградського (м. Полтава, вул. Жовтнева, 64-ж))
9.00 – 10.10 Переїзд учасників наради із м. Полтави до с. Хорішки	
9.30 – 10.10	Реєстрація учасників на базі Хорішківської ЗОШ І–ІІІ ст. ім. М.В.Остроградського
10.10–10.20	Вітання учасників наради Невідомий Леонід Григорович , голова Хорішківської сільської ради; Гладка Марина Іванівна , директор Хорішківської ЗОШ
10.20–10.40	Екскурсія у шкільний музей М.В. Остроградського Мариндич Лариса Миколаївна , учитель математики та інформатики Хорішківської ЗОШ
10.40–10.50	Кава-брейк (каб. початкових класів)
Проведення наради	
10.50 – 11.00	Відкриття наради (кабінет української мови і літератури) Кленко Сергій Федорович , д.філос.н., доцент, проректор з наукової роботи ПОІППО, завідувач кафедри філософії і економіки освіти Кравченко Тамара Олексіївна , проректор із навчальної роботи ПОІППО

11.00–11.10	Вітальне слово учасникам <i>Бутенко Тетяна Олександрівна, заступник голови Козельщинської райдержадміністрації Тригубенко Світлана Володимирівна, начальник відділу освіти Козельщинської райдержадміністрації</i>
11.10–11.25	Лідери освітнього краєзнавства Козельщинського району <i>Гаврилець Алла Павлівна, методист Козельщинського РМК</i>
11.25–11.40	Презентація діяльності Хорішківської ЗОШ І-ІІІ ст. ім. М.В.Остроградського з освітнього краєзнавства <i>Гладка Світлана Миколаївна, учитель історії Хорішківської ЗОШ</i>
11.40–11.50	До участі освітян-краєзнавців Полтавщини у створенні «Полтавіки. Полтавської Енциклопедії» <i>Білоусько Олександр Андрійович, директор науково-редакційного центру по дослідженню історії Полтавщини Полтавської обласної ради</i>
11.50–12.00	Дослідження рідного краю в освітньому контексті <i>Григор'єв Віталій Миколайович, заступник директора творчо-виробничого об'єднання художніх програм і трансляцій Полтавської ОДТРК «Лтава»</i>
12.00–12.10	Освітнє краєзнавство – спрямованість на пошук, самовиховання, самовдосконалення <i>Стадник Світлана Михайлівна, офіційний представник видавництва «Шкільний світ» у Полтавській області</i>
12.10–13.00 (Регламент виступу – 7 хв.)	Розвиток освітнього краєзнавства в селі Лютенці Гадяцького району за останні 50 років <i>Маслова Світлана Іванівна, учитель англійської мови та історичного краєзнавства Лютенської ЗОШ І-ІІІ ступенів ім. Героя СРСР М.Л.Величая</i>
	Розвиток освітнього краєзнавства у навчальних закладах Кременчуцького району <i>Моніч Валентина Миколаївна, методист РМК Кременчуцького р-ну</i>

	Знати історію власної школи ще більше її поважати Кукленко Оксана Миколаївна , учитель історії Остан'євської ЗОШ I-III ступенів Великобагачанського р-ну
	Роль краєзнавства у національно-патріотичному вихованні учнівської молоді м. Миргорода Кіріченко Іван Іванович , методист Миргородської міської станції юних туристів
	Пошуковому загону «Славія» – 5 років Москаленко Ярослав Віталійович , учитель історії Миргородської ЗОШ I-III ст. № 1 ім.Панаса Мирного
	Компетентісний підхід у вимірі освітнього історичного краєзнавства Дудка Людмила Георгіївна , учитель-методист історії Кременчуцького ліцею № 11
	Пошуково-дослідницька діяльність загону «Зеровчата» Літвішко Леся Василівна , учитель історії Зіньківської спеціалізованої школи I-III ст.№2 Зіньківського р-ну
13.00–13.50	Перерва на обід (каб. математики)
13.50–14.40	Внесок аматора: В. М. Вакуленко та скіфське поховання біля с. Крячківки Головко Ігор Васильович , викладач історії Пирятинського ліцею
	Ідеї Г.Ващенко і сучасна школа Василенко Валентина Миколаївна , директор Білицької ЗОШ I-II ступенів №4 Кобеляцького р-ну
	Наставник молоді і вчитель вчителів Курінна Катерина Михайлівна , завідувачка РМК Чутівського р-ну
	Життя як спалах блискавки: життя і діяльність педагога, директора школи, Почесного громадянина Л. І. Бугаєвської Рашина Олена Володимирівна , учитель української мови та літератури НВК ім. Л.І.Бугаєвської м.Комсомольська

	<p>Юна градижчанка – продовжувачка пісенної творчості Раїси Кириченко</p> <p>Онiстрат Ольга Вікторівна, заступник директора з науково-методичної роботи Градизької гімназії ім. О.Білаша Глобинського р-ну</p>
	<p>Туристський гурток як засіб організації краєзнавчої роботи в школі</p> <p>Павелко Геннадій Григорович, учитель історії та географії ЗОШ №18 м. Полтави</p>
	<p>Південна Полтавщина в 1709 році (із досвіду організації науково-дослідницької діяльності учнів щодо дослідження рідного краю)</p> <p>Бодак Микола Іванович, учитель історії Великокобелячківської ЗОШ І-ІІІ ст. Новосанжарівського р-ну</p>
	<p>Стан розвитку освітнього краєзнавства в навчальних закладах Зінківського району</p> <p>Благадир Любов Іванівна, методист РМК Зінківської районної ради</p>
	<p>Освітнє краєзнавство в навчальних закладах Решетилівщини</p> <p>Купенко Ігор Андрійович, методист Решетилівського районного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді</p>
Підсумкове засідання	
14.40–14.50	Ухвалення рекомендацій наради. Підписання угоди про співпрацю ПОППО ім. М. В. Остроградського та Хорішківської ЗОШ ім. М.В.Остроградського
14.50–15.00	Загальне фото учасників наради
Подорож Козельщинським краєм	
15.00–15.30	Переїзд до смт. Козельщини
15.30–16.20	Екскурсія-огляд історико-архітектурних споруд Козельщинського Різдвяно-Богородицького жіночого монастиря
16.20–17.30	Переїзд учасників наради до м. Полтави

СПИСОК УЧАСНИКІВ НАРАДИ

ОРГАНІЗАТОРИ

	Клепко Сергій Федорович , проректор ПОІППО ім. М.В. Остроградського, завідувач кафедри філософії і економіки освіти (КФІЕО), д. філос. н.		Бутенко Тетяна Олександрівна , заступник голови Козельщинської райдержадміністрації
	Кравченко Тамара Олексіївна , проректор із навчальної роботи ПОІППО		Гладка Марина Іванівна , директор Хорішківської ЗОШ I-III ст. Козельщинського району
	Бондар Тетяна Олексіївна , доцент КФІЕО, к. філос. н.		Невідомий Леонід Григорович , голова Хорішківської сільської ради Козельщинського району
	Литвинчук Людмила Вікторівна , доцент КФІЕО, <u>к. пед. н.</u>		Тригубенко Світлана Володимирівна , начальник Козельщинського відділу освіти

УЧАСНИКИ:

В. Багачанський р-н		Гадяцький р-н	
	Кукленко Оксана Миколаївна , учитель історії Остап'євської ЗОШ I-III ступенів		Маслова Світлана Іванівна , учитель англій- ської мови та історичного краєзнавства Лютенської ЗОШ I-III ст. ім. Героя Радянського Союзу М.Л. Величая
Глобинський р-н			
	Онїстрат Ольга Вікторівна , заступник директора з науково-методичної роботи Градизької гімназії ім. О. Білаша		Гармаш Ніна Валентинівна , учитель історії Градизької гімназії ім. О. Білаша Глобинського району

Зіньківський р-н			
	Благадир Любов Іванівна, методист РМК Зіньківської районної ради		Літвішко Леся Василівна, учитель-методист, учитель історії Зіньківської с/ш І-ІІІ ст. № 2
Козельщинський р-н			
	Гаврилець Алла Павлівна, методист Козельщинського РМК		Гладка Світлана Миколаївна, учитель історії Хорішківської ЗОШ І-ІІІ ст. Козельщинського району
	Кабаченко Олег Степанович, методист Козельщинського РМК		Прудкий Іван Сергійович, методист Козельщинського РМК
	Чурляєва Клавдія Михайлівна, методист Козельщинського РМК		Мариндич Лариса Миколаївна, учитель математики та інформатики Хорішківської ЗОШ
Кобеляцький р-н		м. Комсомольськ	
	Василенко Валентина Миколаївна, директор Білицької ЗОШ І- ІІ ступенів № 4		Рашина Олена Володимирівна, учитель української мови та літератури Комсомольського НВК ім. Л. І. Бугаєвської
м. Кременчук		Кременчуцький р-н	
	Дудка Людмила Георгіївна, учитель-методист, учитель історії Кременчуцького ліцею № 11		Моніч Валентина Миколаївна, методист районного методичного кабінету відділу освіти Кременчуцької райдержадміністрації

м.Миргород			
	Кіріченко Іван Іванович , методист Миргородської міської станції юних туристів		Москаленко Ярослав Віталійович , учитель історії Миргородської ЗОШ І- ІІІ ступенів № 1 імені Панаса Мирного
Новосанжарський р-н		Пирятинський р-н	
	Бодак Микола Іванович , учитель історії Великокобелячківської ЗОШ І-ІІІ ступенів		Головко Ігор Васильович , викладач історії Пирятинського ліцею № 1
м.Полтава			
	Білоусько Олександр Андрійович , директор науково-редакційного центру по дослідженню історії Полтавщини Полтавської обласної ради		Гарус Інеса Борисівна , методист математики відділу природничо- математичних дисциплін ПОППО
	Год Борис Васильович , проректор з науково- методичної роботи ПНПУ імені В.Г.Короленка, завідувач каф. всесвітньої історії, д. пед. н.		Григор'єв Віталій Миколайович , заступник директора творчо- виробничого об'єднання художніх програм і трансляцій Полтавської ОДТРК «Лтава»
	Павелко Геннадій Григорович , учитель історії та географії ЗШ №18 м. Полтави		Олійниченко Валентина Олександрівна , директор ЗОШ І-ІІІ ст. №11 м. Полтави
	Стадник Світлана Михайлівна , офіційний представник видавництва «Шкільний світ» у Полтавській області		Пустовіт Тарас Павлович , заступник директора Державного архіву Полтавської області

	Сиротенко Григорій Олексійович, завідувач Центру педагогічних інновацій та інформації ПОППО ім. М.В. Остроградського	
Решетилівський р-н		
	Кошкалда Іван Михайлович, учитель історії Шилівської ЗОШ I-II ступенів	 Купенко Ігор Андрійович, методист Решетилівського районного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді
Хорольський р-н		Чутівський р-н
	Козлов Андрій Володимирович, учитель історії і географії Хорольської спеціалізованої школи I-III ступенів №1	 Курінна Катерина Михайлівна, завідуюча Чутівським районним методичним кабінетом

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проект

Головне управління освіти і науки
Полтавської обласної державної адміністрації
Відділ освіти Козельщанської райдержадміністрації
Хорішківська ЗОШ І-ІІІ ст. імені М.В.Остроградського
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної
освіти імені М.В.Остроградського

РЕКОМЕНДАЦІЇ УЧАСНИКІВ ОБЛАСНОЇ ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНОЇ НАРАДИ «ОСВІТНЄ КРАЄЗНАВСТВО І ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ»

Поліпшення якості освіти Полтавщини, визначення стратегії її подальшого розвитку потребують узагальнення та систематизації знань про минуле і сучасне освіти регіону. Організація науково-дослідницької діяльності з освітнього краєзнавства сприяє акумуляції й поширенню найкращих здобутків педагогів і визначенню проблем в освітньому просторі Полтавської області.

Із метою активізації діяльності навчальних закладів з дослідження освіти рідного краю, формування лідерської компетентності в учителів і учнів сучасної школи учасники інструктивно-методичної наради рекомендують:

Районним (міським) методичним кабінетам :

- актуалізувати науково-дослідницьку діяльність педагогічних працівників і учнів навчальних закладів із дослідження розвитку освіти Полтавщини, використання одержаних результатів у навчально-виховній роботі шкіл;
- сприяти участі вчителів у науково-методичних заходах з освітнього краєзнавства, популяризувати досвід лідерів пошукової роботи району (міста);
- стимулювати публікаційну діяльність освітян-краєзнавців, зокрема участь у створенні тому регіональної енциклопедії «Полтавка», присвяченого розвитку освіти області.

Загальноосвітнім навчальним закладам:

- спрямувати діяльність пошукових загонів на дослідження історії школи, біографій педагогів-земляків, славних випускників;
- сприяти створенню в навчальних закладах музеїв історії школи, медіатек матеріалів про роботу навчального закладу;
- проводити масові заходи, спрямовані на поширення інформації щодо науково-дослідницької діяльності з освітнього краєзнавства серед учнів та громадськості.

Полтавському обласному інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського:

- продовжити проведення науково-методичних заходів з освітньо-краєзнавчої тематики;
- за результатами пошукової роботи районів укласти збірник матеріалів про розвиток освітнього краєзнавства на Полтавщині.

ХОРІШКІВСЬКА ЗОШ І-ІІІ СТУПЕНІВ ІМ. М.В.ОСТРОГРАДСЬКОГО: КОРОТКА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКЛАДУ

Хорішківська ЗОШ І-ІІІ ст. (сучасне приміщення) була відкрита 1 вересня 1959 року. Першим директором школи став Стешенко Микола Федосійович. За час існування закладу змінилося 8 директорів. На даний час з 3 вересня 2012 року директором школи працює Гладка Марина Іванівна. У школі 107 учнів, яких навчають 18 учителів, з них: 5 мають вищу кваліфікаційну категорію, 10 – І категорію, 2 – ІІ категорію та один спеціаліст. Кількість учнів невелика: у 1-му класі навчається 8 осіб, у 9-му класі – 13, в 11-му класі – 10. Колектив школи працює над проблемою «Розвиток особистості шляхом упровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес».

Школа пишається своїми випускниками. Свого часу тут навчався Олесь Терентійович Гончар, який у листі до учениці Лілії Мошенської так згадував наш край: «Хорішки, далекі мої Хорішки, на березі Псла. Ніколи вони не забудуться як перші радості життя і перші його гіркоти. Там знав дружбу. Там уперше прокинулися любов до літератури, любов на все життя». Також закінчили школу Павло Іванович Матвієнко, кандидат педагогічних наук, доцент, ректор ПОППО (1993-2007 рр.), Іван Андрійович Скаба, радянський державний діяч, директор інституту історії України при АН України, Л.М. Жванко, кандидат історичних наук, викладач Харківської академії комунального господарства та інші. Серед випускників багато вчителів, лікарів.

Клепо С.Ф., Литвинюк Л. В.

ДО ПРОЕКТУ ТОМУ З ОСВІТНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА ЕНЦИКЛОПЕДІЇ «ПОЛТАВІКА»

Термін «освітнє краєзнавство» не має значного поширення. Він є ключовим у низці публікацій Т. Ю. Радьо [1–6], Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника проводить наукові конференції із названої тематики, зокрема, у 2011 р. відбулася ХІІ Всеукраїнська науково-краєзнавча конференція «Освітнє краєзнавство: досвід, проблеми, перспективи».

Поняття «освітнє краєзнавство» потребує чіткості в його розумінні. У «Вікіпедії» зазначений термін тлумачиться як система

краєзнавчої освіти в навчально-виховній роботі освітніх закладів, яка проводиться за різними напрямками: літературне, історичне, географічне, природознавче, етнографічне, фольклорне. Його суть полягає у всебічному вивченні, з навчально-виховною метою, свого краю за різними джерелами, переважно на основі попередніх спостережень [7]. Проте у наведеному визначенні розкривається лише один аспект досліджуваного поняття. Як зазначає Н. С. Побірченко, освітнє чи педагогічне краєзнавство як галузь має широкий спектр неоднозначних тлумачень. Його розглядають і як відносно самостійну галузь історичних і теоретичних знань про особливості різних типів навчально-виховних закладів окремих регіонів, і як галузь педагогічних наук, спрямовану на вивчення освітянської справи краю, і як краєзнавчу діяльність, в основі якої лежить взаємодія вчителя і учнів [8].

У цих замітках ми виходитимемо із розуміння освітнього краєзнавства передусім як сукупності історичних і теоретичних знань про особливості освітянської справи та розвитку освіти окремих регіонів. Прикладом дослідницької діяльності в галузі освітнього краєзнавства може бути ретроспективний аналіз розвитку освіти Черкащини, проведений шляхом систематизації інформації про навчальні заклади краю, зокрема, парафіяльні школи, повітові училища, гімназії, ліцеї, університети, в географічному та хронологічному аспектах у книзі «Школи Черкащини у вимірі часу», укладеній О. В. Фещенко, Н. С. Побірченко, Л. В. Войтовою [9]. Стан дослідження освітнього краєзнавства на Полтавщині відслідковується у статтях В. І. Мирошніченка.

У 2009 р. у Полтаві розпочато публікацію дванадцятитомної регіональної енциклопедії «Полтавіка – Полтавська Енциклопедія», головним редактором якої є заслужений учитель України Олександр Білоусько. Першим побачив світ 12-й том видання – «Релігія і церква», у якому висвітлюється релігійне та церковне життя на Полтавщині від найдавніших часів до сучасності. Він має до 800 сторінок, 3 тис. 726 статей, 1100 ілюстрацій. Праця полтавських енциклопедистів отримала обласний книжковий «Оскар» – Гран-прі на конкурсі «Краща книга Полтавщини». Завершення видання 12-томника «Полтавіки» планується до 2015 року.

Створення тому названої енциклопедії, присвяченого освіті Полтавської області, стане новим етапом у роботі з дослідження розвитку регіональної освіти. Ці замітки спрямовані на попереднє проектування та висловлення побажань щодо змісту цього тому – називатимемо його «Полтавіка-Освіта» – і не претендують на повноту і завершеність.

На нашу думку, редколегії «Полтавіки» необхідно передусім дізнатися про очікування майбутніх читачів щодо енциклопедії – які запити та інтереси спонукуватимуть їх звертатися саме до цього тому видання. Не можна відкинути думку-упередження, що в час Інтернету «Полтавіка-Освіта» буде зайвим і мало затребуваним виданням. Адже і великими енциклопедіями зручніше користуватися «з Інтернету», і на будь-яке питання в ньому віднаходити відповідь.

Безперечно, новий том «Полтавіки» потрібен для поліпшення освіти в області, бо шляхом його укладання буде впорядковано як здобутки, так і недоліки та проблеми освіти регіону. А головне – видання сприятиме збереженню знань про освіту Полтавщини, багато з яких швидко зникає та втрачається безповоротно, що поменшує нашу культуру, бо, як говорив Л. М. Гумільов, «культура людини прямо пропорційна знанню минулого» [10, с. 326]. За аналогією можна вважати, що культура сучасної освіти прямо пропорційна знанню про її минуле.

Вищезазначене створює передумови для підготовки та видання «Полтавіки-Освіти» як найвищого узагальнення і систематизації наших знань про освіту та про самих себе, як свідчення інтелектуального й культурного потенціалу громади полтавського краю, нашої здатності до самопрезентації у сучасному насиченому інформаційному просторі, спроможності посісти належне місце в українській і світовій культурній взаємодії. Окрім такої прагматичної мети, потрібно розуміти й місце титанічної праці зі створення «Полтавіки» у загальному енциклопедичному русі знання людства.

Як відомо, перший апогей енциклопедичної форми розміщення знань припадає на другу половину XVIII ст., коли універсальна цінність так званого «об’єктивного наукового знання» практично ніким не ставилась під сумнів. Із часом енциклопедичні практики були зараховані до маргіналій утилітарного використання. Постмодерністична епоха актуалізує енциклопедію

як спосіб для окремої індивідуальності протистояти глобальному інформаційному просторові. На зміну академічній енциклопедії з претензією «все репрезентувати», приходить персональна (галузева) енциклопедія. Остання звільняється від забобонів неупередженості та спокус універсалізму. Її завдання – надати знаряддя, за допомогою якого особистість поширює власний персональний світ символів і відносин на соціокультурну царину свого середовища, країни, зрештою, людства. Людина в освіті сьогодні тим більше покликана до творення специфічної персональної енциклопедії.

На нашу думку, регіональна енциклопедія «Полтавіка – Полтавська Енциклопедія» має бути принципово іншим виданням, ніж, наприклад, «Енциклопедія сучасної України» чи галузеві енциклопедії, наприклад, «Енциклопедія освіти», видана Академією педагогічних наук України. «Полтавіка» перш за все відрізняється від них своєю метою, підходами, критеріями, діапазоном охоплення матеріалу та масштабністю його відображення. Енциклопедія Сучасної Полтавщини («Полтавіка») в 12-и томах має відтворити об'єктивний образ Полтавської області в ХХІ столітті в усіх вимірах, насамперед дати сучасну інтерпретацію історичних подій, соціально-політичних процесів, економіки, культурного життя, висвітлити реальні здобутки українських учених, діячів культури, медиків, господарників, спортсменів тощо.; узагальнити інформацію про нові структури і явища життя Полтавської області в контексті України і світу. Відповідно і том про освіту регіону має представити дійсну картину її розвитку, розкриваючи традиційність та інноваційний поступ, досягнення та проблеми, стратегії подальшого розвою.

Проте в основу роботи над «Полтавікою» також покладаються чіткі методологічні домовленості, досягнуті з урахуванням світового досвіду створення великих енциклопедій. Щоб «Полтавіка» була надійним, неупередженим, максимально неполітизованим джерелом знань про наш край як для його громадян, так і для світу, підготовка видання «Полтавіки-Освіти» передбачає кілька етапів: перший — створення головної редакційної колегії та її робочого органу; другий — вироблення робочою групою та обговорення концепції енциклопедії; третій — затвердження концепції видання головною редакційною колегією; четвертий — організація спеціалізованих редакцій; п'ятий —

створення словника та його обговорення; шостий — вироблення концепції художнього та ілюстративного оформлення енциклопедії; сьомий — підготовка і випуск необхідного блоку методичних матеріалів та інструкцій; восьмий — організація авторського колективу.

Редколегії «Полтавіки» доведеться розглянути всі пропозиції заголовних слів статей, потрібних в енциклопедії полтавської освіти, і укласти словник тому «Полтавіки-Освіти», установити допустимий обсяг кожного матеріалу та визначити авторів у разі їх конкуренції на заголовне слово. Після цього автори отримають методичні матеріали та інструкції по укладанню статей.

Том «Полтавіка-Освіта» висвітлюватиме не лише минуле і теперішнє освіти Полтавщини в контексті історії освіти України і всього світу, а й, сподіваємося, стане порадником і дороговказом учительству та професорсько-викладацькому складу ВНЗ області. Окрім традиційних енциклопедичних статей про історію всіх навчальних закладів (наявних і тих, що вже немає), біографічних довідок про педагогів, про діяльність органів управління освітою, методичні служби, бажано подати довідки про славетних випускників навчальних закладів, відобразити також педагогічну та методичну термінологію, що використовувалася чи використовується в навчальних закладах області та управлінні освітою, інформацію про освітні методики і технології, які застосовувалися і нині застосовуються у педагогічній діяльності.

Редколегії і авторам «Полтавіки» варто врахувати, що термін «освіта» тлумачиться по-різному. Основні його значення наведені нижче:

Основні значення поняття «освіта»	Компоненти освітнього процесу
а) сукупність установ, що виконують освітні завдання (система освіти);	формальна (офіційно визнана) освіта: охоплює освітні інституції та органи управління ними, які надають загальновизнані посвідчення, атестати, сертифікати, довідки, дипломи, присуджують титули, що мають офіційні міжнародні назви — «освітні кваліфікації» та «наукові ступені»;
б) передача й засвоєння	неформальна або «додаткова» освіта:

соціально-культурного досвіду, а також формування здатності до його збагачення (освітній процес);	до неї належать усі позашкільні заклади й інституції для дітей, молоді та дорослих, які не надають документів щодо «освітніх кваліфікацій»; освіта в сім'ї, трудовому колективі, суспільній групі тощо;
в) установки, знання, розуміння, уміння, компетентності, здобуті в ході навчальної діяльності і здатність застосовувати їх для виконання пізнавальних і практичних завдань (освіченість);	ін-формальна освіта: усі інші впливи на особу (з боку оточення і неформальних груп, комплексу засобів масової інформації, бібліотек, музеїв, мережі закладів, що поєднують розваги та отримання інформації, Інтернет), що здійснюються завдяки діяльності різноманітних каналів і засобів створення, обробки та передачі інформації.
г) наявність документа про закінчення початкового, середнього чи вищого навчального закладу (рівень освіти).	

Ще одним із завдань редколегії енциклопедії «Полтавіка» є пошук відповіді на питання про те, які персоналії будуть представлені у томі видання, присвяченому освіті області. Якщо в ньому передбачається опублікувати 4 тисячі статей, то тисячу із них складатимуть матеріали про навчальні заклади та наукові установи, ще тисячу – про різні явища, процеси та події в історії освіти і науки, решту – персоналії, тобто статті про лідерів і героїв освіти полтавського краю. Проте, як зробити відбір серед педагогів, котрі працювали на теренах освіти і науки в області, яких щонайменше $500 \times 200 = 100000$ осіб за 200 останніх років історії, враховуючи, що щороку на пенсію виходить 500 людей? Таким чином, із 50 освітян в енциклопедії буде представлена лише 1 особа, яка відповідатиме означеним критеріям. Для визначення критеріїв відбору передусім потрібно з'ясувати, яка інформація про вчителів і науковців, котрі працювали на Полтавщині, збереглася в

історичних джерелах, оскільки лише нещодавно розпочали укладати списки освітніх діячів за галузевим принципом, наприклад, довідник «Лектори Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В.Остроградського» (2012) [11], «Лідери освіти Полтавщини» (2009) [12], «Флагмани освіти Полтавщини. Нові адреси педагогічного досвіду» (2006) [13].

Інший аспект – випускники навчальних закладів, кількість яких важко навіть порахувати. При укладанні історії ПОППО за один із критеріїв ефективності роботи системи освіти області було взято її випускників та їхній внесок в історію України. Зокрема, відбулася дискусія щодо випускника однієї із полтавських шкіл, шоу-бізнесового мільйонера А.Данилка, відомого під сценічним псевдонімом Верки Сердючки, який В. Путіна і Л. Кучму змушував піти в танок, із рук Л. Д. Кучми артист одержав звання «заслуженого». Улюбленою піснею экс-президента України є «Ще не вмерла Україна, якщо ми гуляємо так!». Український співак в одному з інтерв'ю також відверто схарактеризував і оцінив своє навчання у школі. Тож на цей аспект – критерії відбору персоналій в енциклопедію – також варто звернути увагу при укладанні вищеназваного тому «Полтавіки».

Тут потрібно уточнити методологічні засади. У книжці Єжи Топольського «Як пишуть і розуміють історію. Таємниці історичної нарації» Розділ XVIII «Загальні поняття в нарації: герої в історії» [14] розглядається проблема відображення в історичній науці внеску в історію лідерів та питання їхньої типології. На нашу думку, аналіз понять "історичний лідер" чи "історичний герой", мабуть, необхідно розпочинати з укладання класифікації всіх типів людей щодо їхньої присутності в історії. За цим критерієм усіх можна розподілити на два типи – «люди, які залишають слід в історії» і «люди, котрі безслідно зникають в історії». До останніх можна зарахувати «безіменних героїв». До перших належать «герої в історії» Єжи Топольського, які ним кваліфікуються як інтегратори, ініціатори чи організатори, що до того ж здобули статус героя внаслідок якихось неординарних вчинків на межі ризику для власного життя.

У класифікації Єжи Топольського не згадуються так звані лідери, які за визначенням поняття лідерства є ініціаторами та організаторами. Лише окремі з перелічених в Єжи Топольського

прикладів героїв можуть вважатися лідерами. Герой не завжди буде лідером (наприклад, Івана Сусаніна можна вважати героєм, бо вчинив героїчний вчинок, завівши вороже військо у пастку, але питання про те, чи можна його визнавати лідером, є дискусійним).

Кого в українській історії можна визнати героями, а кого лідерами нації, народу чи лише "рядовими лідерами"? Чи є такі в нашій історії? Г.Сковорода, Т.Шевченко, У.Кармалюк, Г.Котовський, С. Петлюра... – герої чи лідери? Чи є українськими лідерами: архітектор В. Городецький, конструктор вертольотів І.Сікорський? Чи були гетьмани та президенти лідерами в історії України? Ці всі питання мають неоднозначні відповіді, які будуть розв'язуватися авторами при застосуванні в дослідженні біографічного методу.

Єжи Топольський вказує на три процеси ідентифікації героїв: героїзація, санктифікація та обожнення. У контексті укладання «Полтавіки-Освіти» варто до цих процесів ідентифікації додати ще процес «орденізації», коли держава своїх громадян «призначає героями», присвоюючи звання «Герой України» тощо. Процес «орденізації» вчителів Полтавщини розпочав досліджувати Г. О. Сиротенко, завідувач центру педагогічних інновацій та інформації Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, уклавши список учителів області, нагороджених орденами України.

Регіональна енциклопедія «Полтавіка. Полтавська енциклопедія» готується на громадських засадах, на безгонорарній основі, і до авторського колективу зможуть долучитися всі – полтавці та не-полтавці, адміністрація і педагогічні колективи шкіл, позашкільних навчальних закладів, ректори, викладачі і студенти ВНЗ, випускники навчальних закладів області.

Нині багато освітян проводять дослідження в галузі освітнього краєзнавства. «Полтавіка» надає їм шанс включити свої пошуки у загальний контекст історії, сучасності та майбутнього освіти.

Література

1. Радьо Т. Тенденції розвитку вітчизняного освітнього краєзнавства в ХІХст. / Т. Радьо // Історико-педагогічний альманах. – 2009. – № 1. – С. 93–95.
2. Радьо Т. Ю. Краєзнавчо-освітня підготовка фахівців у Новоросійському університеті (ХІХ ст.) / Т. Ю. Радьо // Наука і

- освіта : науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України. – 2009. – № 7. – С. 176–180
3. Радьо Т. Ю. До питання тезаурусу термінів (на прикладі з'ясування проблеми краєзнавства) / Т. Ю. Радьо // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : матеріали доповідей звітної наукової конференції викладачів ун-ту за 2008 р., 5–6 лютого 2009 р. / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2009. – С. 198–199
  4. Радьо Т. Ю. Освітнє краєзнавство як джерело модернізації змісту і підвищення якості освіти / Т. Ю. Радьо // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки : реалії та перспективи : збірник / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2009. – Вип. 18. – С. 218–222
  5. Радьо Т. Ю. Проблема краєзнавства в системі підготовки вчителя в Україні (40-50-ті рр. ХХ ст.) / Т. Ю. Радьо // Наукова сесія, присвячена 175-річчю Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : за версією і сприянням ректора університету В. П. Андрущенка / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Кн. 2. – С. 292–297
  6. Радьо Т. Освітньо-краєзнавча діяльність професора В.М.Черняєва / Тетяна Радьо // Гуманітарний вісник. — Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 16. – С.184–186.
  7. Краєзнавство [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/>
  8. Побірченко Н. С. Педагогічне краєзнавство теоретико-методологічний аспект — Портал сучасних педагогічних ресурсів [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2009_st_33/?print
  9. Школи Черкащини у вимірі часу / уклад.: О.В. Фещенко; Н.С.Побірченко; Л.В. Войтова; АПН України, Черкас. облдержадмін., Уман. держ. пед. ун-т. — Умань : СПД Жовтий, 2009. — 204 с. — ISBN 978-966-2113-91-4. — укр.
  10. Гумилев Л. Н. Этносфера людей. История людей и история природы / Л. Н. Гумилев. – М. : Экопрос, 1993.

11. Лектори Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В.Остроградського : довідник [укладачі : Т.О.Бондар, Л.В.Литвинюк]. – Полтава : ПОППО, 2012. – 76 с.
12. Лідери освіти Полтавщини / упор. В.Зелюк, ПОППО, 2009 – 208 с.
13. Флагмани освіти Полтавщини. Нові адреси педагогічного досвіду : Полтава : ПОППО, 2006. – 208 с.
14. Топольський Єжи. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації / Єжи Топольський. – К. : К.І.С., 2012. – 400 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ:

Клепко Сергій Федорович – доктор філософських наук, доцент, проректор із наукової роботи, завідувач кафедри філософії і економіки освіти ПОППО, головний редактор журналу «Постметодика», член редколегії журналу «Математика в школі» (1996–1997), тижневика «Управління освітою. Часопис для керівників освітньої галузі» (2001–т.ч.), редактор матеріалів міжнародної наукової конференції «Стратегія підготовки вчителя ХХІ сторіччя» (2000), матеріалів міжнародної наукової конференції «Педагогічна практика і філософія освіти» (Київ – Полтава, 1998). Відмінник освіти України, лауреат громадської премії Всеукраїнської експертної мережі «Експерт року – 2006» у галузі освіти. Переможець конкурсу «Педагогічна публіцистика року – 2007» у номінації «Освітня політика» Всеукраїнського часопису «Управління освітою» видавництва «Шкільний світ». Автор монографій «Інтегративна освіта і поліморфізм знання» (1998), «Філософія освіти в європейському контексті» (2006), «Конспекти з філософії освіти» (2007), навчального посібника «Наукова робота і управління знаннями» (2005) та ін.

Литвинюк Людмила Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії і економіки освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім.М. В. Остроградського, завідувач редакції книги Історія Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського. 1940–2010 / В. В. Зелюк

(голова ред. кол.) – Полтава : ПОППО, 2010. – 576 с. : фотоіл. – До 70-річчя Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського (2010); координатор діяльності колективу авторів-упорядників ПОППО щодо реалізації завдань видавничого проекту багатотомного видання «Університет менеджменту освіти: роки, події, люди» (1953–2013) у 7 томах (2012).

Білоусько О. А.

ДО УЧАСТІ ОСВІТЯН-КРАЄЗНАВЦІВ ПОЛТАВЩИНИ У СТВОРЕННІ «ПОЛТАВІКИ. ПОЛТАВСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ»

Освітнє краєзнавство на Полтавщині має велику і славу історію. Виникнувши наприкінці ХІХ ст. як самодіяльний громадський рух патріотично налаштованих учених і педагогів, з початку ХХ ст. краєзнавство розвивається як наука. Освітянами-краєзнавцями Полтавщини нагромаджений значний досвід вивчення історико-культурної спадщини регіону, втілення у життя низки масштабних науково-дослідних, навчально-методичних і видавничих проектів. Краєзнавство міцно увійшло до напрямків діяльності загальноосвітньої школи і стало важливим засобом підвищення якості знань і виховання.

Протягом 2003–2007 рр. в Полтавській області впроваджено як окрему виховну і навчальну дисципліну та як методологію національної освіти курс «Історія Полтавщини» [1]. Зусиллями академічних вчених і шкільних вчителів створено унікальний навчально-методичний комплекс, який включає: програму для загальноосвітніх навчальних закладів (6–11 кл.) [2]; поурочне тематичне планування (6–11 кл.) [3]; серію підручників «Історія Полтавщини» для 6–11 класів загальноосвітньої школи [4], 33-томний «Іменний звід Історії Полтавщини» [5], комплекти кольорових репродукцій «Ілюстрована історія Полтавщини» [6], методичні посібники для викладачів [7]. Маючи в розпорядженні такий комплекс, Полтавська область забезпечила собі пріоритет щодо новітніх технологій впровадження курсу краєзнавства в навчальних закладах [8].

Наступною спробою впорядкувати й інтегрувати знання про рідний край в зміст шкільної освіти стане видання 12-томної тематичної «Полтавіки. Полтавської Енциклопедії», перший том якої «Релігія і церква» побачив світ у 2009 р. [9], ще два томи («Мова і література» та «Образотворче мистецтво») вийдуть наприкінці 2012 – на початку 2013 рр. [10]. Безперечно, «Полтавіка» є наймасштабнішим і найамбітнішим проектом з усіх, що здійснювалися на Полтавщині. Вона містить синтез досягнень сучасної науки, замкнену цілість знання і водночас є показником рівня культурності й лідерської компетентності спільноти, що називає себе полтавською.

Полтавська Енциклопедія є великим колективним доробком кращих наукових і освітянських сил краю. Так, серед майже 100 авторів тому «Релігія і Церква» близько чверті складають вчителі області. Ще більший відсоток освітян зайнятий підготовкою тому «Освіта і наука», вихід якого заплановано до кінця 2015 р.

Очевидно, в рішенні нашої наради слід наголосити на необхідності концентрації зусиль освітян-краєзнавців області на роботі над «Полтавікою», передусім над томом «Освіта і наука». Підготовлений належним чином матеріал найбільше прислужиться популяризації досягнень педагогів Полтавщини, збереже у пам'яті поколінь історію становлення і розвитку освіти на теренах краю та локальної шкільної організації, увічніть імена людей, причетних до цих процесів.

Участью в роботі над «Полтавікою» освітяни-краєзнавці Полтавської області зможуть продемонструвати високий рівень наукового та педагогічного мислення, втілити на практиці актуальні фахові ідеї, які матимуть всеукраїнський і міжнародний резонанс.

Література

1. Наукові та технологічні засади шкільного курсу «Історія Полтавщини» : Збірник наукових праць / відп. ред. О.А.Білоусько. – Полтава : Оріяна, 2003. – 140 с., іл. – (Управління освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації. Полтавський інститут післядипломної освіти педагогічних працівників ім. М. В. Остроградського. Полтавський державний педагогічний університет ім.В.Г.Короленка. Центр охорони та досліджень пам'яток

археології управління культури Полтавської облдержадміністрації).

2. Білоусько О.А., Магдик О.О., Матвієнко П.І., Мірошніченко В.І. Історія Полтавщини: програма для загальноосвітніх навчальних закладів (6–11 класи) – Полтава : Оріяна, 2003. – 20 с.
3. Білоусько О. А., Магдик О. О. Історія Полтавщини : синхронне календарно-тематичне планування курсів всесвітньої історії, історії України та історії Полтавщини на 2003–2004 н. р. (6–9 класи). – Полтава : Оріяна, 2003. – 32 с.; Білоусько О. А., Магдик О. О. Поурочно-тематичне планування курсів всесвітньої історії, історії України та історії Полтавщини (5–11 кл.) : для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. – Полтава : ПОППО, 2005. – 156 с.
4. Білоусько О. А., Мокляк В. О. Нова історія Полтавщини (друга половина XVI – друга половина XVIII століття) : пробний підручник для 8 класу загальноосвітньої школи). – Полтава : Оріяна, 2003. – 264 с., іл.; Білоусько О. А., Мірошніченко В. І. Нова історія Полтавщини (кінець XVIII –початок XX століття) : пробний підручник для 9 класу загальноосвітньої школи). – Полтава : Оріяна, 2003. – 264 с., іл.; Білоусько О. А., Супруненко О. Б. Давня історія Полтавщини (XX тисячоліття до н. е. –V століття): Підручник для 6 класу загальноосвітньої школи). – Полтава : Оріяна, 2004. – 168 с., іл.; Білоусько О. А., Супруненко О. Б., Мироненко К. М. Середньовічна історія Полтавщини (V – перша половина XVI століття): Підручник для 7 класу загальноосвітньої школи). – Полтава : Оріяна, 2004. – 200 с., іл.; Білоусько О. А., Єрмак О. П., Ревегук В. Я. Новітня історія Полтавщини (перша половина XX століття): Підручник для 10 класу загальноосвітньої школи). – Полтава : Оріяна, 2005. – 312 с., іл.; Білоусько О. А., Киридон П. В., Пустовіт Т. П., Ревегук В. Я. Новітня історія Полтавщини (середина XX – початок XXI століття) : Підручник для 11 класу загальноосвітньої школи). – Полтава : Оріяна, 2006. – 312 с., іл.;
5. Алфавіт Визначним Полтавцям: Біографії. Історичні портрети : у 33-х випусках. – Вип. 1: Ааронський – Ашкаренко / упоряд. О.А.Білоусько. – Полтава : Оріяна, 2003. – 104 с., іл.; Іменний Звід Історії Полтавщини – Алфавіт Визначним Полтавцям: Біографії. Історичні портрети : у 33- х томах. – Том 1 / упоряд. О.А.Білоусько. – Вид. 2-е, доп. – Полтава : Оріяна, 2005. – 138 с.,

- іл.; Іменний Звід Історії Полтавщини – Алфавіт Визначним Полтавцям: Біографії. Історичні портрети : у 33- х томах. – Том 2 / упоряд. О. А. Білоусько. – Полтава : Оріяна, 2005. – 320 с., іл.
6. Ілюстрована історія Полтавщини. Кінець XVIII – початок XX століття. Суспільство. Господарство. Побут. Комплект репр. / автор-упоряд. О. А. Білоусько. – Полтава : ТОВ «АСМІ» [б. д.]. – 34 іл.
7. Іванюк Н. А., Хлебнікова Н. В. Методика навчання історії Полтавщини в 7 класі / відп. ред. О. А. Білоусько. – Полтава : Оріяна, 2006. – 100 с.; Свиридова О. І., Посмітна С. В. Методика навчання історії Полтавщини у 8 класі / відп. ред. О.А.Білоусько. – Полтава : Оріяна, 2006. – 120 с.; Посмітна С.В., Лукич І. С. Методика навчання історії Полтавщини в 11 класі / відп. ред. О. А. Білоусько. – Полтава : Оріяна, 2008. – 260 с.
8. Посухов В. Перлини краєзнавства // Полтавський вісник. – 2004. – № 11 (765). – 12 березня. – С. 4. – [Висока оцінка підручників «Історія Полтавщини» для 8 і 9 класів]; Ключко О. Унікальні шкільні підручники «Історія Полтавщини», які не мають аналогів в Україні, кращі науковці краю створювали на ентузіазмі, щоб із сучасних школярів виховати патріотів... // Вечірня Полтава. – 2004. – № 41 (606) – 7 жовтня. – С. 3. – [Інтерв'ю з головним редактором видавництва «Оріяна», заслуженим вчителем України, керівником авторського колективу і співавтором усіх підручників Олександром Білоуськом]; Ярмоленко Ю. Знати історію рідного краю не тільки корисно, а ще й цікаво. Уперше автори шкільних підручників не нав'язують школярам свої точки зору // Коло. – 2004. – № 40 (121). – 7–13 жовтня. – С. 6. – [Інтерв'ю з автором підручників «Історія Полтавщини», заслуженим вчителем України Олександром Білоуськом]; Баханов К.О. Навчання історії в школі: Інноваційні аспекти. – Харків : Вид. група «Основа», 2005. – 128 с. – (Б-ка журн. «Історія та правознавство». – Вип. 3 (15); Сітарчук Р. На європейському рівні (Книги наших земляків) // Трудова Полтавщина. – 2006. – № 1 (237). – 13 січня. – С. 7. – [Про шкільний підручник «Історія Полтавщини» для 10 кл.]; Тітков О. Перейти рубікон // Край. – 2006. – № 25 (31). – Травень. – С. 14-15. [Висока оцінка «взірцевої серії» підручників «Історія Полтавщини»].

9. ПОЛТАВІКА. Полтавська Енциклопедія : у 12 томах. – Том 12: Релігія і церква / гол. ред. О. А. Білоусько; ред. кол. : Ю.М.Варченко, А. М. Киридон, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт, В.М. Ханко, С. В. Хорєв. – Полтава : Вид-во «Полтавський літератор», 2009. – 756 + XL с., іл., схеми, карти, табл. – [Центр дослідження історії Полтавщини Полтавської облдержадміністрації].
10. Шебеліст С. Подвижницька праця полтавського енциклопедиста // Рідний край. – 2011. – № 1 (24). – С. 184-187.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Білоусько Олександр Андрійович, директор науково-редакційного центру по дослідженню історії Полтавщини Полтавської обласної ради.

Працюючи в школі, постійно висував і втілював на практиці актуальні фахові ідеї, які мали всеукраїнський і міжнародний резонанс. Серед них виділяються авторські проекти «Україна від найдавніших часів до кінця XX століття: Євразійський цивілізаційний контекст. Карти, таблиці, ілюстрації», «Історія рідного краю з найдавніших часів до кінця XX століття», «Історія рідної школи».

Під час роботи О.А. Білоуська головним редактором видавництва «Оріяна» (м.Полтава) протягом 2003–2007 за ідеєю, під керівництвом і за безпосередньої участі О. А. Білоуська в Полтавській області створено унікальний навчально-методичний комплекс, який включає: серію підручників «Історія Полтавщини» для 6–11 класів загальноосвітньої школи, 33-томний «Іменний звід Історії Полтавщини», комплекти кольорових репродукцій «Ілюстрована історія Полтавщини», методичні посібники для вчителів. Маючи в розпорядженні такий комплекс, Полтавська область забезпечила собі пріоритет щодо новітніх технологій впровадження курсу краєзнавства в навчальних закладах.

Як керівник (з 2007, а з 2011 – директор) науково-редакційного підрозділу Центру по дослідженню історії Полтавщини Полтавської облдержадміністрації (з 2011 – Полтавської обласної ради), втілює у життя низку масштабних науково-дослідних, навчально-методичних і видавничих проектів, зокрема, «Полтавщина: Природа. Традиції. Культура», «Реабілітовані історією. Полтавська область», «Національна книга пам'яті жертв

Голодомору 1932–1933 років. Полтавська область», «Історія комсомолу Полтавщини», «Герої землі Полтавської», «Державотворці Полтавщини», «Митці Полтавщини».

Автор ідеї, керівник проекту, головний редактор 12-томної «ПОЛТАВІКИ: Полтавської Енциклопедії», для якої написав сотні статей.

Автор понад 90 наукових публікацій з проблем освіти, історії та культури. Створив музеї: Історії школи, Тараса Шевченка (Полтавська ЗОШ № 7 ім. Т. Г. Шевченка), Історії України, Народнознавства (Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка), брав участь у написанні історії цього вузу.

Участь в академічних, громадських і професійних товариствах успішно поєднує з активною науковою, методичною і громадською діяльністю.

Як краєзнавець є делегатом Всеукраїнської (з 2008 – Національної) спілки краєзнавців; відповідальним секретарем Полтавської обласної організації Національної спілки краєзнавців; членом ради гуманітарного розвитку при голові Полтавської облдержадміністрації; членом колегії Головного управління інформаційної та внутрішньої політики Полтавської облдержадміністрації; членом експертної ради з випуску соціально значущих книг авторів області при Полтавській облдержадміністрації; членом консультативної ради з питань охорони культурної спадщини при управлінні культури Полтавської облдержадміністрації; членом комісії з питань найменування та перейменування елементів міського середовища та інфраструктури, увічнення пам'яті осіб та подій при Полтавському міськвиконкомі; учасником понад 100 міжнародних і регіональних наукових конференцій, нарад та семінарів, у т. ч. понад 30 дотичних до краєзнавства.

Григор'єв В. М.

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ В ОСВІТНЬОМУ КОНТЕКСТІ

Як відомо, краєзнавству належить провідна роль у формуванні патріотизму і духовності. Патріотизм – це глибинне усвідомлення

індивідом своєї єдності з Батьківщиною як окремою духовною, суспільно-політичною, економічною, культурною, територіальною і т. п. цілісністю. Визнання себе часткою цієї цілісності породжує явище патріотизму.

З усебічного вивчення під керівництвом учителя природних, соціально-економічних та історичних умов рідного краю (села, району, міста, області, мікрорайону, школи), тобто з краєзнавства, починається українознавство. Шкільне краєзнавство як одна з ланок навчально-виховної роботи має географічний, історичний, літературний, етнографічний, фольклорний, природознавчий та інші напрями. Усі вони тісно пов'язані між собою як за змістом, так і за формами організації і методами використання.

Сутність шкільного краєзнавства полягає у всебічному вивченні учнями в навчально-виховних цілях певної території свого краю за різними джерелами і головним чином на основі безпосередніх спостережень під керівництвом учителя. Одна з умов шкільного краєзнавства – керівна участь в ньому вчителя. Виходячи з програми, складу учнів класу та місцевих можливостей, він визначає об'єкти для дослідження, види та методи роботи, організовує на вивчення краю учнів і керує їх роботою. У процесі краєзнавчої роботи учні самостійно засвоюють навчальний матеріал і набувають навички, необхідні в житті, готуються до практичної діяльності і розширюють загальноосвітні знання.

Тому успішні результати шкільного краєзнавства залежать від того, якою мірою вчитель сам краєзнавець і як він зуміє зацікавити своїх учнів. Вчитель повинен добре знати край, систематично його вивчати і володіти знаннями краєзнавчої роботи зі школярами. Самому вчителю краєзнавство також приносить велику користь.

Займаючись краєзнавчою роботою з дітьми, він збагачується знаннями, поліпшує педагогічну майстерність, знайомиться ближче з населенням, з батьками своїх учнів, вивчає роботу місцевих організацій і підприємств, тим самим підвищуючи власну роль у господарському і культурному будівництві рідного міста, села.

Історичне краєзнавство – один з елементів історичної освіти та одна з найважливіших галузей шкільного краєзнавства. Воно ж є важливим засобом зв'язку школи з життям.

Історичне краєзнавство є одним із джерел збагачення учнів знаннями про історію рідного краю, засобом виховання любові до нього і формування громадянських понять і якостей. Значення

краєзнавчої роботи важко переоцінити, оскільки вона дає можливість учням прилучитися до суспільно-корисної діяльності, пов'язаної зі збором історичного матеріалу, в найзахоплюючих для дітей формах – екскурсіях, походах тощо.

Актуальність даної теми визначається введенням краєзнавчого матеріалу в навчальні курси з історії України, все зростаючим інтересом до історичних витоків своєї малої батьківщини підростаючого покоління.

Історичне краєзнавство розкриває учням зв'язок рідного краю з Україною, допомагає усвідомити нерозривний зв'язок, єдність історії кожного міста, села з історією нашої країни, відчутти причетність до неї кожної родини і визнати своїм обов'язком, честю стати гідним спадкоємцем кращих традицій рідного краю.

На початку своєї учительської кар'єри, коли буквально по крихтах збирав відомості з історії нашого краю, отримував задоволення від того з яким захватом сприймалися ці історичні факти учнями. Можливо вони комусь дали поштовх у самовдосконаленні, самовизначеності стати корисним своєму краю, своїй державі. Зрештою, просто бути відповідальним за свої дії, своїх дітей.

А вже у 2002 році виникла думка олюднити історію нашого краю, наповнити її іменами, які залишили в ній свій слід. Адже загальна історія людства, за великим рахунком, це не історія воєн та революцій, а біографії людей.

В окремих виданнях про багатьох видатних земляків вже говорилося, але зібраного воедино матеріалу все ж не було. Саме з цих міркувань і народився задум написати історію Глобинського району в особах. Адже нам сьогодні конче потрібна політика історичної пам'яті українських цінностей, їх місце в загальнолюдських здобутках.

Система міжпоколінних зв'язків є основою нації і може зберігатись тільки передаючись від прабабків до батьків, а від них до дітей та онуків. Це є першооснова патріотизму. Тільки осмисливши минуле, пізнавши витoki своєї культури та історії можна чіткіше зрозуміти сьогодення і уявити майбутнє.

“Той, хто не знає свого минулого, – любив повторювати Максим Рильський, – не вартий майбутнього”. Володимир Винниченко говорив: “чудний наш народ – і сильний і сумний... Мав героїв і ніхто їх не знав”. Чому так ведеться в нашій історії дав

вичерпну відповідь наш земляк, людина з якою я товаришував, письменник Феодосій Роговий: "Нам ще довго, дуже довго доведеться виживати з себе зло – найстрашніше зло! – ненависть до особистості в людині. Радіти з чужого успіху – важко, а визнавати чийсь перевагу над собою – ще важче. Як нам треба виховувати в собі почуття пошани до чужих знань, чужих здібностей, чужого таланту, чужої гідності!" Слава Богу, ми починаємо вчитися шанувати свої таланти поки вони в розквіті. Бо є у нас така звичка недооцінювати – мовляв, та, воно своє, про що там говорити... А воно дійсно своє, не куплене. Та цінувати не вміємо.

Дякуючи долі мені довелося спілкуватися з братами Георгієм та Платоном Майбородами, Олександром Білашем, Раїсою Кириченко, письменниками Володимиром Канівцем, Феодосієм Роговим, ученими Кручиненком, Уткіним, генералами: П'ятибратом, Василенком, Михайлецем, Мельником, Склярем, Куликом багатьма, багатьма іншими героями цієї книги. Це наша слава і гордість. Вони варті того, щоб про них знали, їх пам'ятали, цінували і наслідували.

Робота над книгою «Роде наш прекрасний», (видавництво АСМІ, наклад 1000 прим. 415 с.), тривала п'ять років. Скажу відверто, писати було легше, ніж видати. Адже для цього потрібні гроші. Довелося зіткнутися і з нерозумінням, і з високопоставленими брехунами. Проте, дякуючи Богу та спонсорам результат досягнутий.

У ході роботи викристалізувалась необхідність продовжити розпочате дослідження заглянувши далі у глиб віків, бо зачепився за ряд прізвищ, пов'язаних з краєм. Нещодавно вийшла книга «На вітрах історії» (в тому ж видавництві накладом 300 примірників, 299 с.). При її підготовці були враховані деякі недоліки, допущені при підготовці першої книги.

Епіграфом до книги я взяв слова Ліни Костенко: «Було нам важко і було нам зле. І західно було і східно».

Козаки, козацька старшина, дворяни... Ця сторінка історії довго була навіть не "білою", а "чорною плямою", бо доступу до неї практично не було. О.П.Довженко писав: «Я не знаю жодної нації, де була б заборонена історія. Ця країна Україна». З раннього дитинства, як тільки дитяча пам'ять почала фіксувати побачене і почуте, залишились у ній розповіді бабусі Мар'яни про минувшину. Із тих розповідей вперше почув прізвища

Базилевських, Булюбашів, Корецьких, Кулябок, Родзянок... Згодом про носіїв цих прізвищ дізнався, що вони були представниками козацько-дворянських родів Полтавщини. Але постійно не покидала думка дізнатись про них більше, виявити їх зв'язок з нашим краєм, знайти інших людей, які стояли біля витоків обживання території сучасної Глобинщини, Полтавщини, засновували тут населені пункти, захищали їх від ворога, боронячи свою свободу і незалежність. Тепер, коли наочно виявилась обмеженість класового підходу до оцінки подій і осіб, доступ до джерел та літератури з цього питання став можливим. Їх вивчення показало, що події, які відбувались тут, відображення всієї багатостраждальної історії України яка двісті років була під владою Польщі, а потім 350 років була складовою Російської імперії та Радянського Союзу.

Заглянути на кілька століть назад не лише цікаво, але і повчально. Дуже багато вже віднесено вітрами історії назавжди. Та все ж, дещину з історії регіону вдалося повернути. Шматочок справжньої історії, і в першу чергу, біографії людей, які жили 200-300 років тому – це рідкісна річ. Тому хай говорять очевидці епох, які їх творили, а окремим навіть судилося і самим стати епохами. Цю ідею висунув свого часу великий генеалог Вадим Львович Модзалевський. «Вообще необходимо заметить, – писав він, – что изучение какой-либо эпохи только и возможно при детальном изучении биографий отдельных ее деятелей. При этом наибольшее значение для уразумения данного времени имеют биографии деятелей средней руки. Изучить жизнь этих средних людей, их психологию, круг интересов, взаимные отношения, борьбу между собой, вообще всю их будничную обстановку – значит изучить эпоху в полной мере, понять ее и осмыслить». І це продуктивніший шлях, аніж просто відбутися формулою «політичної організації економічно панівного класу», як було прийнято в радянських енциклопедіях 50-х років.

Ці свідчення, на мій погляд, важливіші, ніж деякі підручники історії, в яких дуже мало правди. Пам'ять про свою історію, перш за все, пересторога не бути приреченими повторювати минулі помилки. Минуле вимагає виваженого, тверезого ставлення до себе, а для цього його треба знати. І починати цей пошук знань треба спочатку з родини, потім з вулиці, школи, села. Воно б і історичний курс краще викладати в такій послідовності.

Цього ж року у видавництві «Полтавський літератор» вийшла невеличка книжка на 37 с. під назвою «Розкажи, Пивихо...» накладом 100 примірників.

На березі Кременчуцького водосховища, в Глобинському районі біля селища Градизьк, розташоване унікальне природне вулканічне утворення гора Пивиха. Її порослі листяним та хвойним лісом тераси, з обривистими схилами, височать над рівнем моря на 169 метрів. На Полтавщині є і вищі місця. Тому унікальність її не в цьому, а в тому, що тут на поверхню виходять поклади четвертинного періоду кайнозойської ери, чого немає ніде в Європі. Не випадково у 1998 році Пивиху відвідала міжнародна делегація учених-геологів з Німеччини, Нідерландів, Польщі під егідою члена-кореспондента Академії наук України, директора Інституту геології Академії наук України Гожики Петра Феодосійовича.

У 1779 р. на г. Пивисі, разом з князем Потьомкіним, побувала російська імператриця Катерина II. З найвищої точки гори вони милувались чудовими краєвидами Придніпров'я.

Тут часто бувають вчені-ботаніки, вивчаючи рідкісні, цікаві для науки рослини.

Починаючи з 1888 року російські геологи В. К. Агафонов, О. В. Гуров, Д. Г. Вернадський, Боколов, Тушковський досліджували Пивиху на значну глибину. У 1912 році значні дослідження проводив професор Петербурзького університету П. А. Замятченський за завданням Полтавського губернського земства у зв'язку з планом будівництва тут цементного заводу.

А ще Пивиха, пануючи над місцевістю, з давніх-давен була природною фортецею і використовувалась людьми з оборонною метою. Тут, на межі Дикого поля, виникали давні фортеці-городища, язичницькі капища, православний монастир. Пивиха багата історичними подіями, які мало відомі широкому загалу.

На основі історичних документів та новітніх досліджень з'явилась можливість відтворити деякі події, що відбувалися в цій місцевості.

Напередодні відкриття XXX Олімпійських ігор у видавництві «Динамік» накладом 300 прим., обсягом 46 с. вийшла книга «Олексій Дмитрович Бутовський (родовід генерала-олімпійця)», в якій подається історія роду Бутовських.

Ці книги викликають інтерес різних верств населення і користуються попитом. Насамкінець хочу зауважити, що дорогу здолає той, хто йде.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Григор'єв Віталій Миколайович, краєзнавець, публіцист, член Національної спілки журналістів України, лауреат премії імені Володимира Малика. Автор книг: «Роде наш прекрасний», «Бувальщини», «Розкажи, Пивихо...», «Олексій Дмитрович Бутовський (родовід генерала-олімпійця)», «На вітрах історії». Його історичні розвідки друкувалися у виданнях: «Полтавіка. Енциклопедія Полтавщини», «Історія комсомолу Полтавщини», збірнику «Спортивна слава Полтавщини» та альманаху «Чебрецевий цвіт», періодичних виданнях. Брав участь у створенні документального телефільму «О. Д. Бутовський – олімпієць із полтавського степу». Працює в телерадіокомпанії «Лтава» заступником директора творчо-виробничого об'єднання художніх програм і трансляції.

Стадник С. М.

ОСВІТНЄ КРАЄЗНАВСТВО – СПРЯМОВАНІСТЬ НА ПОШУК, САМОВИХОВАННЯ, САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Українські реалії становлення демократичного суспільства за умов відсутності національно-свідомої еліти – генератора та реалізатора державотворчих ідей, потребують незалежних лідерів із найвищим рівнем професійно-інтелектуальної компетенції, які впливають на життя малих і великих груп людей, мають авторитет при прийнятті рішень, важливих для кожного її члена. Проблема лідерства – одна з найактуальніших проблем сучасності. Майбутнє України – це інформаційне, критично мисляче громадянське суспільство з розвиненою історичною свідомістю інтелектуальним та живильним підґрунтям якого є освітнє середовище, що формує творчу, гуманістичну особистість, здатну до самореалізації в мінливому світі, та організує навчальний процес як дослідну діяльність.

Освітнє краєзнавство – система краєзнавчої освіти в навчально-виховному процесі, яка здійснює ефективні, випробувані майже

півторастолітнім досвідом вітчизняної традиційної школи педагогічні технології в системі культурно-історичної та природно-екологічної осі координат. Невичерпним джерелом виховного потенціалу освітнього краєзнавства є цілісна система народної педагогіки, яка не знала поділу на окремі освітній та виховний процеси. Вона є безцінною скарбницею фольклорної мудрості, різноманітних знань з астрономії, метеорології, математики, біології, зоології, медицини, ветеринарії, набутих шляхом життєвого і виробничого досвіду багатьох поколінь. Пошуково-краєзнавча та дослідна робота учнів сприяє культурно-історичній самоідентифікації молоді, усвідомленню цілісності народного буття та географічного образу свого краю, навчає критично оцінювати соціальні події та вчинки наших предків-краян, розуміти нерозривний зв'язок минулого, сучасного і майбутнього – патріотичної основи формування майбутніх лідерів держави, які, не втративши національного коріння, проростатимуть у багатоманітний, інтегрований європейський простір.

Григорій Сковорода писав: «...головне у людині є не тільки її пізнавальні, теоретичні здібності, скільки емоційно-вольове єство її духу – серце, з якого виростає думка, стремління й почування». Глобальною проблемою сучасності є те, що людина – творець новітніх технологій, має нерозвинене, «механічне серце»; гальмується розвиток ноосферної ментальності, загально-планетарної моралі людства.

Актуальними стають проблеми морального виховання у школі і у суспільстві, особливо у часи політичної нестабільності. Школа, на думку відомого американського філософа, педагога Джона Дьюї, є однією із форм суспільного буття, а не підготовкою до нього, і моральна позиція учнів формується разом із засвоєнням навчальних дисциплін та застосуванням різних методів їх навчання.

«У дитині слід виховувати і почуття лідерства, і повагу до закону. Вона мусить вміти керувати собою й іншими, брати на себе відповідальність, мати хист до адміністрування. Ця потреба у формуванні лідера відчувається і в політиці, і на виробництві», – пише Дьюї у відомій книзі «Моральні принципи в освіті». Мораль обіймає дві понятійні сфери – справедливість та праведність. Справедливість означає визнання права на життя, працю, власність, свободу особистості. Це – своєрідна екологія, а не творче начало людини. Праведність (творчий аспект) спонукає до активного

дотримання в дії моральних законів, з наголосом на діяльному прагненні добра. Навчально-виховний матеріал краєзнавчого змісту збуджує моральні, пізнавальні та естетичні почуття дітей, націлює мислення на формування власної думки та особистого ставлення до природного та соціального оточення. В освітньому краєзнавстві американський вчений вбачав роль каталізатора, за допомогою якого «формується соціальний зв'язок між минулим, теперішнім і майбутнім, що реалізується шляхом усвідомлення приналежності до конкретної території, краю, в якому народилися, проживаємо і часткою якого ми є».

Часи перебудови «старої школи» (1919-1932 рр.) на єдину трудову школу в історії радянської освіти – період активного експериментування з метою виховання нового покоління гармонійних особистостей (лідерів). На противагу класно-урочній формі навчання, застосовуються на практиці педагогічні технології Дьюї – Дальтонський лабораторний план (1919-1929 рр.) і комплексно-проектна система (1929-1932 рр.). Важливим компонентом навчально-виховного процесу школи стає освітнє краєзнавство. Про організацію трудової школи, побудованої на принципі поєднання навчання, виховання й продуктивної праці, застосуванні американських методик у Яреськівській школі повідомляє стаття в газеті «Известия» від 3 липня 1919 р.: «Головне ядро (70 чоловік) – це учні старших груп і педагог. Вони виконували, по-перше, роботу з розчищення садків, парків, робили стежки. По-друге: зорювали городи й засівали їх. Концентрованими колами коло «ядра» групуються добровільні загони, які проводять заняття по декілька годин на день залежно від віку та сімейного стану. Один загін збирає рослини, робить гербарії для музею. Другий загін – ентомологічний, збирає шкідливих комах теж для музею. Третій загін – метеорологічний, записує опади, денну й нічну температуру. Четвертий – геологічний, знайомиться на природі з рельєфом, берегами річок, збирає колекції з геології. Потім на святах влаштовують лекції як для учнів, так і самими учнями». Згідно з новою педагогічною технологією – Дальтон-планом – класи перетворювалися на дослідні лабораторії з окремих дисциплін (хімії, фізики, природознавства, історії, української мови...).

Проблема демократичного лідеротворення – одна з найактуальніших проблем сучасності. Ефективність виховних

шкільних технологій залежить від розуміння педагогом феномену лідерства з точки зору еволюційних процесів тваринного світу та людського суспільства. У зграйних тварин (людина належить до такого виду) природна суспільна організація являє собою піраміду, на чолі якої одна особина – лідер першого рангу. Рідше, коли бракує сили волі для одноосібного лідерства, ієрархічну піраміду очолює група (еліта). Ієрархічна (не демократично-рівноправна) побудова соціуму характерна і для людей доаграрного та аграрного суспільства. Типовими лідерами є вожді, феодали (освіта істотного значення не має). В індустріальних соціумах домінують войовничі лідери-політики. На інформаційному та людинотворчому періодах історичного розвитку людства лідери відзначатимуться найвищим рівнем професійно-інтелектуальної компетентності, толерантності, розумінням себе та інших, відповідальністю, здатністю мислити глобально.

Краєзнавча робота в школі передбачає арсенал ефективних методів і форм успішної навчально-виховної роботи з учнівською молоддю – майбутньою елітою нашої держави (науковцями, менеджерами, юристами, бізнесменами, аналітиками, програмістами...):

- екскурсії до краєзнавчого музею, тематичні розповіді екскурсовода чи керівника факультативу;
- практикум в місцевому архіві, тематичні походи та експедиції;
- конференції з історії краю;
- організація книжкових тематичних виставок і занять з бібліографії краю;
- робота з краєзнавчими текстами;
- тематичні бесіди і діалоги учителя з учнями.

Захоплюючим напрямком краєзнавчої роботи для вчителя та учнів є процес створення шкільного музею. Побудова музейної експозиції – це приклад практичного втілення перевіреної часом проектної технології, спрямованої на стимулювання інтересу учнів до пошукової та науково-дослідної роботи, на створення умов інтелектуального, соціального, морального розвитку і саморозвитку учня – найвищих цінностей людини-лідера.

Майже 15 років успішно функціонує музей «Старої Полтави» в полтавській школі № 27. Бажання більше дізнатися про життя полтавців у минулому, мати цілісне уявлення про історію міста, на

теренах якого впродовж тисячоліть проживали численні стародавні народи – киммерійці, скіфи, будини, гелони. греки, авари, болгари, слов'яни, половці, татари, поляки, гартувалася козацька еліта, народжувалися й творили духовні, культурно-мистецькі особистості, спонукало колектив школи до створення музейної експозиції, яка стала оберегом історико-культурної спадщини та органічно поєднала завдання освіти й виховання молоді.

Побудова експозиції ґрунтувалася на розширеній тематичній структурі, розробленій методистом Полтавського краєзнавчого музею. Окремі розділи структури надавалися учням для більш глибокого вивчення теми. Науково-дослідна робота школярів полягала у:

- 1) вивченні експозиції державних музеїв та громадських, що розповідають про історію міста;
- 2) роботі з літературними джерелами та періодикою в читальних залах обласної бібліотеки та у бібліотеці краєзнавчого музею;
- 3) консультаціях з науковцями державних музеїв, обласного архіву, наукового центру дослідження та охорони археологічних пам'яток;
- 4) написанні наукових довідок, рефератів;
- 5) заснуванні архіву майбутнього музею – інформаційної бази для написання екскурсій, підготовки екскурсів і лекторів;

Пошуково-краєзнавча та дослідницька робота формує в учнів цінні риси: критичність розуму, допитливість, цілеспрямованість, ініціативність, наполегливість, прагнення знати змістовну, правдиву історію. Пошук захоплює! Пошукова робота – це альтернатива бездуховності.

Нове, не заполітизоване ставлення до історичних подій відображається музейною експозицією. А саме:

-включенням матеріалів, що розкривають загальнолюдські цінності та сприяють усвідомленню того, що кожне конкретне суспільство є складовою людської цивілізації;

-зображенням збірних образів людей різних прошарків полтавської спільноти – козаків, міщан, ремісників, чиновників, інтелігенції;

- відображенням мирної, творчої праці наших предків у різних сферах, подоланням формального підходу до вивчення питань культури;

- в експонуванні пам'яток, що розповідають про талановитих краян минулого – художників, письменників, вчених, композиторів, архітекторів, артистів.

Теоретично розроблена тематика шкільного музею розкривається через експонати. Отже, наступним етапом роботи є добір оригінальних експонатів (до раніше зібраних) та допоміжних матеріалів – ксерокопій, фотокопій, макетів, схем, муляжів, малюнків. Зусиллями учнів реально зібрати археологічні пам'ятки, предмети народного побуту, одяг, знаряддя праці, книги, картини, листівки, оригінальні фото різних часів. Складений на основі наукового дослідження та краєзнавчо-пошукової роботи тематико-експозиційний план є основою для художнього оформлення музейної експозиції. Після завершення побудови шкільного музею головними є такі напрямки роботи:

- освітньо-виховна (проведення оглядових та тематичних екскурсій);

- науково-дослідна (поглиблене вивчення історії міста, написання наукових робіт);

- обстеження окраїн Полтави, організація етнографічних експедицій;

- фондова (зберігання та облік експонатів);

- масово-просвітницька (екскурсії, лекції, виставки, тематичні вечори).

Шкільний музей, де здійснюється органічне поєднання завдань освіти і виховання, володіють ефективними засобами емоційно-інформаційного та естетичного впливу – реліквіями матеріальної і духовної культури, що акумулювали мудрість та енергетику століть. Ця енергетика предметного культурного пласту безпосередньо впливає на учнів своєю гуманітарною аурою, проходить через їх «жар сердець» та «холод розуму». Завдяки цій специфіці музей протистоїть по-перше, монополії слова у спілкуванні з учнівською аудиторією. По-друге, його інформація є альтернативою динамічній, візуальній інформації, що поширюється масовими комунікаціями.

Освітнє краєзнавство – це шлях до самого себе, до самовираження і самовдосконалення, шлях до духовності.

Література

1. Дьюї Д. Моральні принципи в освіті. – Львів : Літопис. 2001. – 32 с.
2. Клименко В. Механізм творчості: чи можна його розвинути? – Київ : Шкільний світ. 2001. – 94 с.
3. Амонашвілі Ш. І прийде покоління дивовижних учителів // Завуч. – 2002. – Жовтень. – № 30.
4. Ванслова Є. Музейна педагогіка // Завуч. – 2003. – Травень. – №15.
5. Козлова І. Музейна педагогіка як засіб громадянського виховання учнів // Завуч. – 2006. – Травень. – № 15.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Стадник Світлана Михайлівна, офіційний представник видавництва «Шкільний світ» у Полтавській області.

Коло інтересів: краєзнавство, археологія, музейна педагогіка. Ініціатор створення музею «Старої Полтави» у ЗОШ I-III ступенів № 27 м. Полтави. Автор статей: «Опанування музейної реальності в педагогічному аспекті – потреба часу» («Директор школи». – 2001. – квітень. – № 16), «Шкільний музей: як його побудувати» («Краєзнавство. Географія. Туризм». – 2006. – № 18), «Генеза соціально-педагогічної системи вдосконалення професійної діяльності вчителів Полтавщини (1865–1939 рр.)», «Полтавський інститут удосконалення учителів у системі освітніх координат України (1940–1990 рр.)».

Бодак М. І.

ПІВДЕННА ПОЛТАВЩИНА В 1709 РОЦІ (із досвіду організації науково-дослідницької діяльності учнів щодо дослідження рідного краю)

У роботі ставилось завдання розглянути хід бойових дій на території, що знаходилась південніше від Решетилівки і Старих Санжар, в тій її частині, яка на картах шведського генштабу позначена як «Sapogogen». Вона знаходилась між Пслом і Оріллю, з півдня була обмежена Дніпром. Нас буде цікавити кількісний склад повсталих, місця найважливіших битв та їх сліди на сучасній

Полтавщині. Буде зроблена спроба показати, як ці події описані в загальновідомих та спеціальних історичних дослідженнях.

При написанні були використані широковідомі роботи Д. І. Яворницького, С. М. Соловйова, А. Кащенко, О. Субтельного. Звертають на себе увагу ґрунтовні дослідження Л. К. Шендрик, В. О. Мокляка, присвячені саме історії полтавського козацтва.

Серед джерел слід відмітити матеріали, вміщені в збірнику «Доба гетьмана І. Мазепи в документах» та карти шведського генерального штабу, детальний опис і розгляд яких повинен стати предметом окремого дослідження.

Аналіз подій І пол. 1709 р. дає можливість зрозуміти роль, місце і значення діяльності К. Гордієнка – одного з найбільш видатних наших земляків, незаслужено забутих у більшості сучасних досліджень. Ми вважаємо за необхідне розширити розгляд кола учасників боротьби, не зводячи її до російсько-шведської війни і ситуативної участі в ній українців.

Різні джерела наводять різну чисельність військ повсталих. Викликано це тим, що протягом березня – червня 1709 р. обстановка постійно змінювалася. Це потребувало швидкої реакції з боку К. Гордієнка, швидкого маневру силами і засобами. «По показанию очевидцев, в то время у Гордиенка всего войска было 38 куреней сче́том по 300, 200 и 150 человек в каждом курене: следовательно, взял средним числом по 200 человек на курень, получим 7600 чел.» За словами кобеляцького козака Герасима Лукьянова, який розвозив «подметные письма» в Сокілку, Келеберду і Кишіньку, «всех запорожцев при кошевом атамане в ту пору состояло 4 тыс. чел., из коих только одна половина была вооружена ружьями, а другая ружей не имела, особо в местечке Будища запорожцев было до 2000 чел.» За словами того ж Д. А. Яворницького кількість повсталих після перемоги під Царичанкою різко зросла і досягла 15 тис. осіб. Загальну чисельність Полтавського полку В. Мокляк визначає цифрою 5 тис. чол. станом на 1709 р. Більшість дослідників вважають чисельність запорізького війська в 8 тис. осіб. Орест Субтельний вважав, що чисельність повсталих «озброєних селян і козаків, кількістю до 15 тис. викликали значні хвилювання в краю».

Полтавський полк розділений був так: 2 тис. в обложеної Полтаві та на стороні росіян, 3 тис. мали бути в складі повсталих. Повторюючись, скажемо, що Яворницький оцінює кількість

повсталих в 15 тис. Головний для нас висновок – повсталих було більше, ніж могло бути запорожців і козаків Полтавського полку, отже доцільно говорити про зосередження на півдні Полтавщини повсталих з інших областей України, а це дає можливість розширити рамки виступу географічно. Пошук відповіді на питання: чи це був загальнонаціональний, чи тільки полтавський і запорізький виступ повинен активізувати вивчення цієї теми в інших регіонах України.

Хотілося б звернути увагу на два моменти. На території сучасної Полтавщини бойові дії ведуться між «запорожцями» і росіянами без участі шведів. По-друге, це не були лише оборонні бої повсталих. В травні вони знов просуваються на захід і ми бачимо їхню позицію, позначену на карті в районі села Горбані, яка відповідає сучасним Горбаням Козельщанського району на правому березі р. Рудьки.

Отже, запорожці і К. Гордієнко не мали наміру відсиджуватися в «городках» по Ворсклі, а намагалися розширити контрольовану територію за Псьол і Дніпро. Вони змушені були постійно реагувати на миттєві зміни обстановки і оглядатися на «союзників-шведів», формально підкорятися можливим наказам І. Мазепи, воювати проти росіян і головне – проти своїх же братів – козаків Данила Апостола, миргородців. Поверховий огляд доступних друкованих джерел та аналіз дослідницьких серйозних робіт дає змогу говорити про те, що сотні Переволочанська, Келебердянська, Нехворощанська, Кобеляцька, Старосанжарська на чолі зі своїми сотниками, в своїх містечках, підтримали І.Мазепу.

Виступ запорожців був логічним продовженням боротьби К. Гордієнка та частини запорозької верхівки за права Січі. Активний вплив на хід подій чинила Туреччина і кримське ханство. Для організації виступу К. Гордієнко використав не антиросійські, а соціально спрямовані лозунги. Кількість повсталих від початку виступу до капітуляції під Переволочною перевищувала кількість запорожців і козаків Полтавського полку і складала до 15 тис. чол.

Географія повстання – від Буго-Гардської паланки і Чичельника Брецлавського полку до Чигирина, Кременчука, Горбанів, Решетилівки, Нехворощі, Царичанки і, звісно ж, Запорозької Січі, теж виходить за межі Полтавського полку. Проти них Петро І змушений тримати війська чисельністю до 30 тис.. Нехвороща, Маячка, Переволочна, Келеберда розділили долю

Батурина. Сотні Келебердянська, Кобеляцька, Старосанжарська, Нехворощанська, Перевалочанська перейшли на бік повсталих з сотниками. Крім бою під Сокілкою проведеного спільно з шведами запорожці діяли проти росіян самостійно, як окрема військова сила. На карті шведського генштабу південніше Решетилівки – Нових Санжар військ шведів немає. Отже, за кількістю, територією, напруженістю бойових дій, кількістю відтягнутих на себе сил противника антиросійський виступ на півдні Полтавщини співставний з армією Карла XII і дає змогу говорити про щось більше, ніж «тримання коридору» і «допоміжної участі». Проти повсталих діяло близько 30 тис. регулярних драгунських, донських реєстрових козаків. Наші уявлення про участь жителів Полтавщини в цій війні варто було б переглянути самим, не чекаючи підказки згори. І, в першу чергу, варто було б відмітити місця військових таборів, фортець, місць найважливіших боїв. Власне небагато і потрібно зробити, щоб сприймати Полтавську битву не лише як знаменитий бій під Полтавою.

Південна Полтавщина була територією, де відбулися події, які вплинули на хід і наслідки Північної війни. Виступ запорожців і місцевого населення проти Москви був масовим, кількість повсталих перевищувала 15 тис. і це були не лише запорожці. Полтавський полк під впливом запорожців підтримав І. С. Мазепу і Карла XII. Неоднорідна за соціальним складом, військовим досвідом маса повсталих не змогла виробити спільних лозунгів, обрати авторитетних ватажків, не бачила чітко цілей боротьби. Відсутність єдиного командування, неузгодженість дій, перехід до оборонної стратегії привів до розгрому повстання. Кінцевим його результатом стало звуження і без того малих автономних прав України та ліквідація Запорозької Січі. Царизм шукав опори серед української старшини і після війни почав масову роздачу земель. Роздані маєтності різного характеру («в вечное владение», «в спокойное владение» «в вотчину», «до ласки войскової») мали бути закріплені в довічне володіння, маєтності, конфісковані у прибічників Івана Мазепи, були розподілені серед прибічників Петра I. Козацька старшина перейшла на службу до Москви і вона ж виступила ініціатором переходу до кріпацтва. З фермерського шляху розвитку села, Полтавщина звернула на феодалний на зразок російського.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Бодак Микола Іванович, учитель історії та правознавства Великокобелячківської ЗОШ I-III ступенів Новосанжарського району. Вчитель вищої категорії. Проводить велику краєзнавчу, пошукову та екскурсійну роботу. Неодноразово нагороджений грамотами відділу освіти.

Науковий керівник призера учасника конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів членів МАН України, що також посів II та III місця на обласній олімпіаді з історії.

Автор публікацій: «Походження назви та історія села Великий Кобелячок» (журнал «Край»), «Південна Полтавщина в 1709 році» (журнал «Край»), «Методика використання історичних диктантів» (газета «Історія та правознавство»).

До відзначення 300-річчя Полтавської битви підготував статтю «Південна Полтавщина в 1709 році», присвячену ролі та місцю козаків південних сотень Полтавщини в подіях 1709 року.

Василенко В. М.

ІЗ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ КОБЕЛЯЧЧИНИ

Розвиток народної освіти в Кобеляцькому районі має свою історію, яка бере початок із часу відкриття в місті Кобеляки, тобто в 1806. Першим її вчителем був вихованець Московського виховавчого будинку Василь Ніколаїв (Библиотека И. Павловского, «К истории Полтавской епархии», стр. 118, издательство г.Полтава, 1916г.).

У місті Кобеляки, адміністративному центрі Кобеляцького повіту, територія якого була більшою втричі, ніж територія теперішнього Кобеляцького району, жило в дореволюційний час понад 12000 осіб населення, рівень освіти якого був низьким.

На незрівнянно високий ступінь проти дореволюційного часу піднялася освіта і культура населення міста Кобеляки і району за часів Радянської влади.

Діти робітників, службовців, трудівників сільського господарства стали основним контингентом загальноосвітніх шкіл. Уже в 1922–1923 навчальному році, на час утворення Союзу РСР, у Кобеляцькому районі (у межах тодішнього адміністративного

поділу) було 70 початкових шкіл, в яких навчалося понад 1250 учнів. 173 тодішніх вчителі переважно мали середню освіту (районна газета «Колос», 04.01.1983 р. А. Л. Левченко, «На ниві освіти»).

Наведену інформацію з історії розвитку освіти Кобеляччини взято з пошукових матеріалів Михайловського В. Б., інспектора шкіл Кобеляцького районного відділу народної освіти 1931-1937 рр. Вадим Борисович користувався послугами Полтавського обласного державного архіву.

Із 1991 року в Кобеляцькому НВК №1 діє пошуковий загін краєзнавців «Материнка» (керівник – учитель історії Гамаль М. І.). Юні краєзнавці зібрали багатий матеріал про розвиток освіти в Кобеляках і дослідили історію своєї рідної школи. За зібраними матеріалами члени пошукового загону підготували науково-дослідницькі, пошукові роботи, які використовуються в навчально-виховному процесі: на уроках історії, класних годинах, під час проведення позакласних виховних заходів. У 2011 році було підготовлено пошукову роботу з теми: «Розвиток освіти в м. Кобеляки в XVIII-XX ст. Історія Кобеляцької середньої школи № 1 (НВК № 1)», яка виборола I місце серед пошукових робіт району. На основі матеріалів, зібраних пошуковцями-краєзнавцями, у 2012 році заплановано відкриття музею історії школи, приурочене 80-річчю середньої школи.

Про неординарних педагогів Кобеляччини, чия сподвижницька праця на ниві освіти району залишила яскравий слід, у 2011 році за кошти профспілкових внесків освітян району при фінансовій підтримці Полтавського обкому профспілки працівників освіти і науки України надруковано книгу «Учитель, перед іменем твоїм». Матеріали знайомлять читача з досвідом, творчими пошуками, спогадами про педагогічні будні освітян району. Упорядник книги – Бажан Алла Трохимівна, голова Кобеляцької організації профспілки працівників освіти і науки, заслужений працівник Профспілки працівників освіти і науки України, відзначена медаллю А. С. Макаренка.

Ідеї Григорія Григоровича Ващенка і сучасна школа

Учительсько-учнівський колектив Білицької ЗОШ І–ІІ ступенів № 4 із книги «Виховний ідеал» (стор. 181) вперше дізнався про перебування Г. Г. Ващенка в Біликах. Це стало поштовхом для

пошукової роботи в напрямку «Свята спадщина», що передбачає дослідницьку роботу, пов'язану з історією народу, з творчими шляхами видатних людей.

Пошуковий загін «Слідопит» (керівник – В. М. Василенко) вирішив дослідити маловідомі сторінки життя Григорія Григоровича в Біликах з 1921 по 1923 рр.

Зацікавило все, що пов'язувало ім'я професора з селищем. Зокрема, де саме в Біликах були розміщені вищі 3-х річні педагогічні курси ім. Б. Грінченка; якою була їх роль у житті тодішнього містечка; діяльність Г. Ващенка; випускники педкурсів. Інтуїтивно здогадувалися про зв'язок із нинішньою Білицькою ЗОШ І–ІІ ступенів № 4, адже головне приміщення найстаріше, на балансі з 1870 р. До революції тут була церковно-парафіяльна школа при Свято-Миколаївській церкві.

Співпрацюючи з відомим краєзнавцем Т. Н. Бажаном, прочитали «Спогади Марії Шевченко про свого вчителя і вихователя професора Г. Г. Ващенка» [6]

М. Шевченко пише: «Село Білики Кобеляцького повіту Полтавської області, ст. Ліщинівка. Від Кобеляк – 12 км. Від станції Ліщинівка треба піднятися на гору до села Білик, певно з півкілометра. Там же знаменита Гончарівка, де виробляють чудовий посуд (макітри, глечики, горшки, кухлики)».

«Та це ж наша Горянська (на горі) школа!» – зраділи діти.

Про школу та роки навчання в Марії Шевченко збереглися найкращі спогади: «Педучилище в Біликах славалося своїм великим (понад 80 осіб) і сильним хоровим колективом. Ставили вистави «Наталка-Полтавка», «Запорожець за Дунаєм», «Сватання на Гончарівці». Майже на кожній репетиції був присутній Григорій Григорович...». [6]

Продовжуючи пошукову роботу, опитували корінних жителів і зробили ще одне відкриття. Ми дізналися, що в 1923 році закінчила Білецькі 3-річні педагогічні курси імені Б. Грінченка Антоніна Костянтинівна Білоцерківська (13.03.1906 р. – 06.03.2001 р.), її донька розповіла про складний життєвий шлях своєї матері, яка впродовж свого життя проживала поблизу школи до 2001 року.

Із хвилюванням тримали поживклий від часу оригінал документа, де написано: «Антоніна Костянтинівна Білоцерківська, що закінчила в 1923 році 3-річні педагогічні курси і відбула встановлений іспитовий стаж педагогічної роботи в школі,

удостоєна, на підставі постанови Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів Союзу РСР про запровадження персональних знань для учителів від 10 квітня 1936 року, звання учителя початкової школи». Підтвердженням є атестат за підписом народного комісара освіти УРСР за № 2521 липня місяця 1938 року. А на фото «с. Білики 1923 р. Випуск Білецьких 3-х річних педагогічних курсів», де в центрі, у білому кітелі – Г. Г. Ващенко, а поруч у дукачах – М.Шевченко, відомою стала ще одна учениця – А. К. Білоцерківська – у другому ряду знизу зліва.

До навчання на педкурсах А. Білоцерківська закінчила гімназію м. Кременчука, куди її підготувала старша сестра Марія. Марія Костянтинівна Білоцерківська вчителювала в селі Рубани і була першою вчителькою Трохима Никоновича Бажана, відомого в районі краєзнавця. У своїх спогадах він писав: «Учителі з учнями будували стосунки по-домашньому, лагідно, на рівних. Їм були чужі казенщина, аристократична зверхність. Вони прагнули дати дітям знання і розвиток, формували в них найкращі риси моральності і людяності. Учителі тоді користувалися особливою повагою серед дітей і всіх дорослих».

Зі спогадів Бажової Тамари Феодосіївни, колишнього директора Золотарівської школи, ще раз почули про існування педкурсів у приміщенні нашої школи, а неподалік знаходилась семирічка – дослідна школа при педкурсах (у роки війни повністю зруйнована). Саме в цій семирічці в 1921-1923 рр. навчались її батьки Корсун Лідія Іллівна та Шум Феодосій Зотович.

Займаючись пошуковою роботою, дізналися про завідувачку Білицьким дитячим будинком Харитину Дмитрівну Савченко. Саме їй Григорій Григорович давав дуже високу оцінку. «Він називав її справжнім педагогічним талантом» [1].

У школі колектив використовує педагогічну спадщину Г. Г. Ващенка, зокрема працюючи за напрямками: морально-релігійне, національно-патріотичне виховання, інтелектуальне та фізичне. Ми розуміємо, що педагогічний процес – єдиний, і названі вище види виховання органічно поєднані між собою. «Єдність педагогічного процесу відповідає єдності психіки людини і стає одною з найважливіших передумов гармонійності її» [3].

Ідеї Г. Г. Ващенка близькі та зрозумілі кожному: з 2000 року наша Білицька ЗОШ I – II ступенів № 4 працює над реалізацією «Проекту системи освіти в самостійній Україні», розробленого

вченим. Введення курсу «Основи християнської етики» у початкових класах (за рахунок варіативної частини) та етики в 5 – 7 класах є добрим підґрунтям у виховній роботі. У квітні 2011р. проведено районний семінар учителів початкових класів з християнської етики, який мав схвальні відгуки педагогів.

Одним із напрямків реалізації «Проекту системи освіти в самостійній Україні» є туристсько-краєзнавча робота. Вона передбачає позитивні наслідки у справі збереження та відродження історії, культури, природи України, виховання національної самосвідомості, духовного збагачення особистості.

Підсумовуючи вище викладене, слід відмітити, що розкрито краєзнавчий напрямок реалізації в сучасній школі Проекту, розробленого Г. Г. Ващенком. Зібрані матеріали передаємо до музею історії та художньо-вжиткового мистецтва селища Білики. Серед краєзнавчих робіт останніх років – «Г. Г. Ващенко і Білики». Пошукові матеріали з історії освіти та нашої школи, зокрема «Г. Г. Ващенко і Білики», оформили куточком, який заплановано перетворити в кімнату-музей видатного педагога ХХ сторіччя до 2014 року. Дану пошукову роботу проведено у співпраці з викладачами Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, зокрема з Бойко Аллою Микитівною – доктором педагогічних наук, професором, завідувачкою кафедрою педагогіки, та Оленою Юрївною Ільченко – кандидатом педагогічних наук. Матеріали, зібрані пошуковим загonom «Слідопит», розміщено на стенді «Праця в селищі Білики» в кімнаті-музеї Г. Г. Ващенка Полтавського педуніверситету. Цінність ідей Григорія Ващенка полягає в їх актуальності.

Література

1. Бобрищев К. В. Отчий край. Книга друга. – Полтава, 2004. – С.138.
2. Бойко А. М. Служба Богові і Батьківщині. – Київ, 2001. – С. 18-20, 107-111.
3. Ващенко Г.Г. Виховний ідеал // Полтавський вісник. – 1994. – С. 181,189.
4. Український енциклопедичний довідник «Полтавська область». – Київ, 1992.
5. Лата А. Т. Білики: історичне минуле в документах, спогадах і художніх творах. – 3-тє видання. – Київ, 2001. – С. 72-77.

6. Шевченко Т. М. Педкурси в Біликах: спогади М.Шевченко про свого вчителя й вихователя професора Г.Г.Ващенка // Освіта. – 1997. – 5-12 листопада.
7. Дослідження пошукового загону Білицької ЗОШ І-ІІ ст. №4 по напрямку «Свята спадщина».

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Василенко Валентина Миколаївна, директор Білицької ЗОШ І-ІІ ступенів № 4 Кобеляцького району.

2007 рік – учасник V Міжнародних студентських європейських наукових читань (м. Полтава, ПНПУ); 2008 р. – учасник педагогічного конгресу, присвяченого 130 роковинам від дня народження проф. Г. Г. Ващенка: “Духовно-моральна парадигма творчості Григорія Ващенка” (м. Полтава, ПНПУ). Автор статті «Ідеї Г. Г. Ващенка в основі моделі учнівського самоврядування сучасної школи» («Матеріали педагогічного конгресу присвяченого 130 роковинам від дня народження проф. Г. Г. Ващенка» – Полтава, 2008. – 175 с. – С. 141-145. – Ч. І) та «З Міжнародних студентських читань – у Білики» (районна газета “Колос” – 2007 (16 травня) – № 45. – С. 2).

Гармаш Н. В.

ВОЇНЬ – ГОРОДИЩЕ – ГРАДИЗЬК

Градизьк – селище міського типу Глобинського району Полтавської області. Воно має вигідне географічне положення. Із одного боку селища проходив старовинний лівобережний шлях, яким здавна їздили з Києва на Кременчук, а потім у Крим, а з іншого – річка Дніпро, яка влилася у Кременчуцьке водосховище, та зручні схили гори Пивихи.

Пивиха – пам’ятка природи, ізольоване підвищення на півдні Придніпровської низовини в Полтавській області, що має висоту 189 м, складене з мергелів і пісків. Тут знайдено скам’янілі залишки тварин і рослин минулих геологічних епох.

Ще півстоліття тому поблизу Пивихи вужем пробігав Гирман – рукав Дніпра. До фарватеру великої ріки було кілька кілометрів, тепер же хвилі Кременчуцького водосховища буквально набігають

на західні береги гори. Рукотворне Кременчуцьке водосховище шириною до 28 км, а довжиною майже 180 км, з об'ємом води 13,5 кубічних кілометрів наче полонило найвищу точку лівого Дніпровського берега. Дослідження свідчать, що 23-24 тис. років тому в долині Дніпра утворилося озеро, що існувало більше 4 тис. років. Його площа була близькою до площі Чорного моря. Початкове озеро заповнило значний відрізок долини середнього Дніпра. Коли був відновлений стік Дніпра до Чорного моря, тоді ж постала Канівська гора і виникли деформації гори Пивихи.

Від пологих східних схилів гори і на кілька кілометрів на три сторони розкинулося селище Градизьк – старовинне поселення, яке сьогодні, як і багато літ тому, важко уявити без неповторного природного обрамлення, що зветься Пивихою.

Гору добре видно з будь-якої точки Градизька, зрима вона і мешканцям навколишніх сіл. Для людей, які тут живуть, то не просто географічна точка, то символ рідного краю і непересічної краси, що міцно вкарбувався у генетичну пам'ять багатьох поколінь градижчан.

Показовими можуть бути легенди щодо походження назви гори. Їх багато. Одні доводять, що це пов'язано зі стрімким злетом угору, у висоту: *Пивиха-Виха-Висота*. Інші доводять, що на самій вершині з незапам'ятних часів було встановлено знак – *віху*, на яку орієнтувалися човни і кораблі, що рухалися Дніпром.

Також свого часу на Пивисі знаходився великий Миколаївський монастир. Тамтешні монахи, за переказом, були вправними пивоварами. Вони вміли не тільки готувати цей напій, а й охоче його вживали. Ще у стародавніх рукописах згадується поселення *Виха* – поруч із фортецею *Городище*, тобто нинішнім Градизьком.

Назва *Городище* збереглася в народі й до цього часу. З документів, які знаходяться у Полтавському державному архіві, відомо, що до 1789 року поселення мало назву *Городище*, а з 1789 року – офіційно називалося *Градизьк*.

Щодо мовного значення назви *Градизьк*, то більшість істориків мають припущення про штучне її походження.

«Град» – велике поселення (місто) – це запозичене зі старослов'янської мови слово для створень назв поселень, але окремо як синонім до слова «місто» вживається рідко. Це високе урочисте слово з відтінком архаїчності.

Спочатку українська назва **городище** була перекручена на польський лад і вийшло **grodisko**, тобто кореневу частину слова город перекладено польською **grod**, а суфікс – **нищ(e)** теж опольщено – **isko**. Як ознака української мови залишилося тільки **и** замість **i**. У такій сполонізованій формі фігурує назва Городище (**Grodysko**) на відомій карті України, складеній інженером Г. де Бопланом у XVII ст.

Із об'єднанням України з Росією у канцеляріях із російською урядовою мовою назву городище (**grodisko**) знову було змінено на неповну форму церковнослов'янського типу – **град**, а суфіксальну частину **-ищ(e) (ysk)** пристосовано до поширених назв російських міст на **-ск** – Глинськ, Гжатськ. Ось так і вийшла назва: російською Градижск, а українською – Градизьк, де переплелися елементи чотирьох слов'янських мов.

Зигзагоподібний рух і розвиток людської цивілізації, об'єктивно завжди націлений на прогрес, часом подає нам такі різкі повороти, після яких занепадають ще недавно, здавалося б, непорушні твердині й визнані центри, а натомість, майже на цьому ж місці, виростають інші бастіони. Усе змінюється під впливом не тільки об'єктивних законів природи, а й простого випадку. Але непорушним є любов і цікавість до історії рідного краю.

Скільки ж років Градизьку? Це питання хвилювало не одне покоління небайдужих до історії односельців. Донедавна відомості про наше селище були надруковані у відомому краєзнавчому дослідженні «Градизьк», виданому в 1968 році В. Н. Жук і Г. А. Олексашенком. Як зазначають автори, знахідки в районі сучасного Градизька (кам'яні наконечники, стріли, кам'яні сокири, рубила та інші знаряддя праці) відносяться ще до часів неоліту, близько 5000 років тому, і свідчать про поселення тут первісних людей. Полтавські дореволюційні історики вважали, що Градизьк знаходиться на місці стародавнього поселення сіверських слов'ян або власне суличів. Відомості про слов'янські поселення тут знаходимо вже на перших сторінках Полтавського літопису. У 80-х роках X ст. на Сулі та інших річках Придніпров'я з'являються системи укріплень. Великий князь Київський Володимир будує ряд міст по Сулі – південній прикордонній смузі, на якій стояло й Городище – попередник Градизька. Але видані нещодавно градизькою поетесою Світлоною Солоною та її чоловіком книга та стаття «Скільки років Градизьку?» змушує задуматись над

питанням, скільки ж насправді років Градизьку. У книзі «Градизьк (прадавнє місто Воїнь, Городище)», виданій 2010 року, подружжя Солоних пише, що древнє могутнє укріплення існувало на місці сучасного Градизька на високій горі Пивисі, (ще Певик) на схід від витоків Сули. За останніми даними, саме тут знаходився відомий літописний **Воїнь**. Перша згадка про місто Воїнь з'являється у «Повісті временних літ» під 1055 роком. Тоді переяславський князь Всеволод Ярославович ходив до Воїня проти половців і здобув перемогу. Далі місто згадується під 1079, 1110 та іншими роками. Але чи можемо ми твердити, що це саме той Воїнь?

Довгий час ці дослідження були в основі тверджень: Воїнь – це Жовнино (на правому березі Сули). Проте вони підлягають сумніву. І в цьому нас можуть переконати давньобулгарські літописи та дослідження нашого шанованого краєзнавця В. Н. Жук., яка працювала спільно з Фаргатом Нурутдіновим. У їхніх працях зафіксовано місцезнаходження міста Воїнь на горі лівого берега річки Сули. (додаток Б). В. Н. Жук пише і про залишки фундаменту мурованого палацу, що колись був оточений квітучим садом і називався Гюлістаном – “Садом троянд”.

Переконує нас і дослідження Полтавського дореволюційного історика Л.В.Падалки: на Пивисі знайдено сліди давніх огорожень невідомого характеру, які більше ні де не зустрічаються ніде на Полтавщині. І тому він робить висновок, що Городище – одне з найдавніших поселень Полтавщини.

Нехитрі математичні підрахунки: $2011-1055=956$. Отже, за цими даними селищу близько 956 років. Де ж тоді взяли 1145 років? Віктор і Світлана Солоні у своїй книзі опираються на дослідження Ф. І. Нурутбінова (літописний звіт «Нариман тарихи»), де наведені уривки з книг великих булгарських географів: засновником Воїня був Ібрагім Бат – Учєр Мумін, молодший син правителя (хакана) Волзької та Чорної Булгарії Габдула Джилки. У середині IX ст. внаслідок повстання, піднятого Тенгріанцем Лачином проти свого брата-мусульманина Джилки, Чорна Булгарія розкололася на два автономних князівства – Київську Русь на Правобережжі та знамениту Чорну Булгарію на Лівобережжі. Габдула Джилки, придушивши виступи Лачина та Аскольда, на чолі Київського князівства поставив князя **Джіка** – діра, а в Чорній Булгарії свого старшого сина **Алмиша** Джафара. У 865 р. батько виділив наймолодшому сину Муміну уділ біля впадання Сули в

Дніпро, де він і заснував на високій горі фортецю й місто, яке називалося Мумін (Аучі, Арчі, Яучі) – «Воїнь», адже ім'я Мумін у старобулгарській мові означало «воїн»; Ау, Яу – «мисливство», «полювання», «війна». У давньослов'янській мові назва міста писалася з твердим знаком "Воїнь", але місцеве населення подібні слова вимовляло м'яко. Так до наших часів дійшла назва Воїнь. Отже, Воїню-Градизьку 1145 років, як доводить подружжя Солоних.

Наш земляк В. М. Григор'єв на запитання, скільки ж років Градизьку, радить прочитати книгу «Із сивої давнини», щоб самим переконатися у фактах рідної історії. Тому звернемось і ми до дослідження Віри Никанорівни Жук: «У давніх документах, у тому числі в люстрації Канівського замку за 1552 рік, згадується Воїнське Городище – Городище Воїнь *«На реце Суле устье, где Сула в Днепр впадает»*. А це – на місці сучасного Градизька (селище міського типу Глобинського району), який до 1789 року носив назву Городище. У XII ст. арабський географ Ідрісі на своїй мові називає тут, у гирлі Сули, місто Авсія. За останніми даними, це і був отой древній Воїнь»

Не можна не погодитися зі словами видатного історика давнини, академіка Національної академії наук України Омеляна Пріцака, який вважає, що історія міста починається тоді, коли з'являються писані джерела. Без них немає історії. На підставі вивченого можна зробити висновок: дата «1145 рік» має право на існування.

У газеті «Соціалістична Градижчина» від 21 червня 1956 року надрукована стаття кандидата історичних наук Р. Юри: "Ось уже другий рік Кременчуцька древньоруська експедиція Інституту археології Академії наук УРСР на чолі з кандидатом історичних наук Довженком досліджує залишки древньоруського міста Воїня, розташованого біля села Воїнської греблі Градизького району. До наших часів від стародавнього Воїня збереглася лише частина масивного валу, що його оточував, та широкі рови. Але пам'ять про Воїнь довго жила серед народу і дійшла до нас в назві села – Воїниха Гребля або Воїнці, яке згодом виникло біля городища. Місто Воїнь вперше згадується в наших літописах під 1055 роком».

Той же Р. Юра у другій статті «Розкопки стародавнього городища» пише: "В результаті розкопок вдалося з'ясувати, що Воїнь був сильно укріпленою фортецею давнини, яка в свій час

знаходилася біля жерла Сули і контролювала судноплавство як по Сулі, так і по Дніпру". Експедиція знайшла велику кількість уламків амфор – великих керамічних глеків для вина та масла, а також монету візантійського імператора Василя II (976 – 1025 рр.), що свідчить про широкі торгівельні зв'язки Воїня з Візантією. Значний інтерес для науки мають уперше відкриті величезні печі, горна для обпалювання вапняку. Про наявність у Воїні цегляних будівель свідчать знайдені уламки стародавньої цегли (плінфи). Цегляні будівлі вказують на високий як для X-XI стт. рівень розвитку поселення.

Таким чином, можна зробити висновок, що Воїнь існував і раніше. І, можливо, Градизьку більше, ніж 1145 років.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Гармаш Ніна Валентинівна, учитель історії Градизької гімназії ім. О. Білаша Глобинського району.

Старший учитель, тренер команди інтелектуальної гри «Дебати» – учасниці зональних змагань.

Головка І. В.

ВНЕСОК АМАТОРА: В. М. ВАКУЛЕНКО І СКІФСЬКЕ ПОХОВАННЯ БІЛЯ с. КРЯЧКІВКИ

Курган «Лисакова могила» розташований на східній околиці села Крячківка Пирятинського району Полтавської області, біля лісосмуги, ліворуч від ґрунтової дороги сс. Крячківка – Першотравневе (*вододіл рр. Перевод та Гнила Оржиця*). Він має висоту 3,3 м і діаметр 26 м. Перша згадка про нього відноситься до початку XX століття [4, с. 84].

У широкий науковий обіг цей комплекс потрапив лише завдяки подвижницькій праці вчителя історії Крячківської восьмирічної школи

М. В. Вакуленка, який 1957 році провів його аматорські розкопки.

На сьогодні повідомлення колишньої працівниці музею Г. О. Сидоренко, яка опублікувала матеріали по «Лисаковій могилі» [5, с. 19], мало не єдине джерело про пам'ятку. Проте кілька невідомих фактів про обставини виявлення поховання вносить і неопублікований лист М. В. Вакуленка до пирятинського

краєзнавця А. А. Святогора, надісланий на запит останнього в 1959 році (лист подано мовою оригіналу: орфографія та пунктуація авторська):

“На території Пирятинщини багато високих круглих курганів. Це пам’ятки далекого минулого нашого краю. В багатьох посібниках з археології й історії говориться, що такі кургани – могильники насипали скіфи, які жили на території УРСР в VII–II ст. до н. е.

Вивчаючи історію Пирятинщини я зацікавився цим питанням і вирішив дослідити один з таких курганів.

Організований мною два роки тому з комсомольців і піонерів с. Крячківки краєзнавчий гурток успішно провів розкопки одного з таких могильників. Він виявився скіфським і належить до IV–III ст. до н. е., тобто має давність приблизно 2300–2200 років.

Про належність могильника скіфам і його вік свідчать пам’ятки матеріальної культури, виявлені при розкопках.

Поховання знайдено на глибині 5 м 30 см від вершини могили і на 2 м від її підшви.

Різно окреслені контури ями. Довжина її 4,5 м (з заходу на схід) і ширина 2 м (з півночі на південь).

На дні ями виявлено поховання воїна скіфа разом з його зброєю, конем і деякими побутовими речами. Воїн похований в східній частині ями головою на захід. Він певно мав високий зріст і був кремезною людиною. Довжина останків кістяка 176 см; ширина черепа в лобовій частині 15,5 см. Воїн лежить на спині. На останках кістяка в напрямку від бедра правої ноги до коліна лівої лежить меч, з лівого боку його колчан з стрілами, з правого боку 3 списи з дерев’яними держаками звернуті вістрям на захід.

Східна, менша, частина могили з останками воїна відгорожена дерев’яними бревнами від західної, де зберігались скелет коня і різні речі.

Кінь похований в крайній західній частині головою на південь, ближче до скіфа розміщений мідний котьол з кінськими кістками; в головах воїна залишки фігури воїна з мідними ручками. Дно ями рівне з білої глини, стіни тверді, а земля над похованим рихла, легко піддається копанню. Попід стінами залишки деревени, певно стіни ями були обкладені деревом.

Курган насипаний над ямою має висоту 3 м і діаметр 26 метрів.

Про що говорять пам’ятки знайдені в могильнику?

Поховання коней, зброї, речей побутового характеру зв'язане з релігійними уявленнями скіфів. Вони вірили в загробне життя, яке вважали продовженням земного існування. В зв'язку з цим вони клали в могилу все необхідне для існування в “потойбічному світі”.

Щодо багатства речей поховання не однакові. Є могильники бідні, де поховані рядові воїни, є й дуже багаті поховання.

Дане поховання належить певно якомусь рядовому старійшині. Про це свідчить скелет коня і значна кількість речей. Бідняків ховали без меча з бідним озброєнням.

Могильник рядового воїна був розкопаний археологом Стефановичем ще до революції на полі с. Вечірок. В ньому знайдено лише бронзове зеркало та кілька стріл» (Це свідчення М.Вакуленка не зовсім відповідає дійсності: В. А. Степановичем 1913 року в урочищі Густі Могили, поблизу с. Вечірок, в одному з курганів було виявлено жіноче поховання IV–III ст. до н. е. Поряд з жінкою знайдено бронзове дзеркало та кілька намистин. Речі були передані на зберігання до Уманського відділу Київського Товариства охорони пам'яток старовини та мистецтва [3, арк. 1–2]).

Найбільш багаті могильники розкопані в Нижньому Придніпров'ї. Грецький історик свідчить, що тут ховали скіфських царів. Окремі з цих курганів досягають висоти 15–20 м і мають окружність 300–350 м. В них знайдено разом з останками царів скелети їх жінок, великої кількості коней (до 400 штук) а при конях рабів–конюхів, багато золотих і срібних речей.

Про звичай вбивати жінок, рабів і коней згадують й грецькі та арабські історики.

Серед речей знайдених в могильнику бронзовий котел висотою 30 см і діаметром 32 см.

В ньому високе тонке піддоння, напівсферичне тіло і невеличкі ручки вгорі. Котел наповнений кінськими кістками зверху яких останки дерев'яної кришки.

Я вважаю, що в котлі було м'ясо – конина, яким живились скіфи і яке поставлене для їжі померлому згідно їх релігійним віруванням про загробне життя.

Знайдена зброя типова скіфська. Вона свідчить про високий рівень розвитку в скіфів металообробного ремесла.

Скіфи жили на нашій території в ранній період залізного віку, коли бронзова і кам'яна зброя вже замінювалась залізною.

Знайдені нами меч і списи з міцної сталі. Зброя кована. Меч добре зберіг свою форму, хоч сильно зіпсований іржою.

Разом з рукояткою він має довжину 65 см. Вкінці рукоятки набалдашник з зігнутої вгору дужки, від леза рукоятку відділяє метеликоподібна хрестовина для забезпечення руки від порізу.

Меч має дуже загострене вістря і тупі боки. Очевидно ним тільки кололи.

Дуже добре збереглися і 2 списи, а 1 з'їла іржа дуже.

Довжина списа 35 см., а разом з древком 2,5 м.

Стріли бронзові (2–3 см довжини) мають форму тригранних пірамідок з виступаючими по грань у пірамідок ребрами. Вони розміщені в двох дерев'яних колчанах (в 1-му – 129 штук; в 2-му – 52 штуки). Більшість стріл не втратили форму, лише оксидувались. Колчани стрюхли повністю.

Обробка стріл, вази і мідних ручок свідчить про значний розвиток скіфського ливарного ремесла.

Викопані рештки дають змогу вивчити: побут скіфів, їх заняття. Наявність в даному могильнику скелета коня і кінських кісток в котлі наводить нас на думку, що скіфи які жили в VII–II ст. до н. е. на території Пирятинщини були скотарями і розводили головним чином коней, м'ясо яких служило для них основною їжею.

Підпис: *М. Вакуленко* [2, арк. 1–2].

У цьому ж році речі з неправильно датованого в листі автором розкопок кургану були передані на постійне зберігання до Полтавського обласного краєзнавчого музею: ФПКМ, 1895 – 1911 [6, с. 79].

Влітку 2007 року під час обстеження курганів і низки поселень на території району з метою укладання матеріалів до підготовки археологічної частини тому „Зводу пам'яток історії та культури” по області, пам'ятка оглядалася працівниками ЦДОПА Полтавської облдержадміністрації [1, с. 86–87]. Її стан задовільний. Задернований насип, пошкоджений розкопом, заріс деревами та чагарниками.

Література

1. Головка І. В. Звіт про археологічні розвідки 2007 року в Пирятинському районі Полтавської області (Матеріали до археологічної частини „Зводу пам'яток історії та культури”

- Полтавської області) // НА ІА НАНУ; НА ЦОДПА. – Ф. е. – Спр. 480. – 303 с.
2. Лист М. В. Вакуленка до А. А. Святогора (1959р.). // НА ЦОДПА. – Арк. 1–2.
  3. Лист В. А. Стефановича до А. А. Святогора від 14. XI. 1961р. // АПЛ. – Спр. 3. – Арк. 1–2.
  4. Макаренко Н. Е. Городища и курганы Полтавской губернии: Сб. топографических сведений. — Полтава: изд. ПУАК, 1917. – С.84.
  5. Сидоренко Г. О. Скіфський курган на р. Удай // Археологія. – Київ, 1964. – Т. 16. – С. 191.
  6. Сидоренко Г. О., Махно Є. В., Телегін Д. Я. Довідник з археології України. Полтавська область. – К.: Наукова думка, 1982. – 108 с.

Список скорочень:

АПЛ – Архів Пирятинського ліцею, Пирятин

НА ІА НАНУ – Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України, Київ

НА ЦОДПА – Науковий архів Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації, Полтава

ПУАК – Полтавская ученная архивная комиссия, Полтава

ФПКМ – Фонди Полтавського краєзнавчого музею, Полтава

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Головко Ігор Васильович, викладач історії Пирятинського ліцею № 1.

Автор понад 30 публікацій з археології, історії Дніпровського Лівобережжя, краєзнавства Полтавщини.

Дудка Л. Г.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ВИМІРІ ОСВІТНЬОГО ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Терміни, що використані у статті:

Компетентність – загальна здатність особистості (яка характеризується складними уміннями, навичками, які базуються

на знаннях), що дозволяють ефективно здійснювати діяльність або певну функцію.

Знання – перевірені соціальною практикою і логічно упорядковані у свідомості людини результати процесу пізнання, що виявляються в уявленнях, поняттях, судженнях та орієнтовних основних діях.

Уміння – засвоєний учнями спосіб виконання дій, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок.

Навички – уміння, доведені до автоматизму.

Здатність – властивість індивіда, яка визначає його можливість, спроможність, нахил до виконання певного виду діяльності.

Історична свідомість – здатність людини ідеально відтворювати минулу і сучасну соціальну дійсність.

Кінець ХХ початок ХХІ століття є часом становлення інформаційного суспільства, яке докорінним чином змінює погляди та характер праці людей. Такі зміни спонукають систему освіти до модернізації. Соціальним замовленням для школи стає підготовка молодого покоління, яке буде адаптованим до різних життєвих обставин, що швидко змінюються.

Тому найважливішими завданнями педагогічної науки й освітньої практики на сучасному етапі стають: аналіз змін, що відбуваються у суспільстві, визначення ролі й статусу освіти в сучасному світі, осмислення і розробка існуючих форм освіти, що відповідають потребам нового інформаційного суспільства, формування лідерської компетентності для життя в інформаційному суспільстві.

Як відомо, тільки інноваційна школа із розбудованим освітнім середовищем може називатися сучасною школою, спроможною забезпечити оптимальний розвиток кожної дитини, дати учнівській молоді глибокі та міцні знання з основ наук, сформувати відповідальне ставлення до знань, стійку потребу до навичок самоосвіти, вміння застосовувати набуті знання в життєтворчій діяльності.

Саме зараз у нашому суспільстві є гостра потреба в активній творчій особистості, що покликана стати спадкоємцем і творцем української та світової культури: особистості, спроможної адаптуватися в інформаційному світі. Провідним напрямком

вирішення цього завдання можна вважати компетентнісний підхід в освіті. Формування в учнів здатностей мобілізувати набуті знання у реальній життєвій ситуації є найактуальнішою проблемою сучасної школи.

Для успішної самореалізації в умовах динамічного розвитку соціальних відносин сучасний громадянин повинен мати такі ключові компетентності як готовність робити усвідомлений і відповідальний вибір, готовність до самоосвіти, технологічну, інформаційну, соціальну та комунікативну.

Серед розмаїття предметних компетентностей детальніше слід зупинитися на історичних, оскільки історія як навчальний предмет є унікальною, вона впливає на формування системи мислення, надає можливість людині вільно орієнтуватися в історичному просторі, формує стійку громадянську позицію, що в результаті дозволяє правильно оцінювати сучасні політичні та соціальні процеси. Крім того, історичні знання сприяють формуванню власної думки, але разом з тим вчать цінувати та поважати думки інших.

Найкращим підґрунтям для формування та розвитку історичних компетентностей учнів є застосування в урочній та позаурочній роботі елементів краєзнавчого дослідження.

Адже саме регіональне дослідження є необхідним елементом при вивченні історії "малої батьківщини". Факти і знання, які здобуваються в рамках краєзнавства, можуть стати надбанням "великої науки", насамперед у руслі осмислення загального і часткового в історичному процесі. Специфіка краєзнавства полягає у тому, що воно зближує системи природничого і соціогуманітарного знання, дозволяє конкретизувати і персоніфікувати історико-культурний процес, руйнує бар'єри між професійною наукою і аматорами-ентузіастами, лідерами, яким небайдуже історичне минуле України. Антропоцентризм, увага до людини та її оточення зближує краєзнавство з такими популярними на Заході напрямками історичної науки, як історія повсякденності, соціальна історія.

Історичне краєзнавство є складовою частиною краєзнавства, історичної регіоналістики, історичної науки загалом.

Історичне краєзнавство досліджує:

- археологічні пам'ятки далеких епох;

- історію окремих територій (країв, міст і сіл, губерній тощо);
- історію поселень, міграцій, динаміку народонаселення;
- історію діяльності людини;
- ментальність, звичаї, соціонормативну культуру;
- соціальну історію і історію суспільних рухів;
- історію науки і культури, у тому числі в інституційному і особистісному вимірах;
- історію містобудування й архітектури, народного мистецтва;
- історію церкви;
- історію краєзнавчого руху.

Завданням сучасного навчального курсу є оволодіння знаннями з історичного краєзнавства та історичної регіоналістики з метою: сприяння культурно-історичній самоідентифікації молоді; виховання культури міжрегіонального спілкування та міжетнічної толерантності; сприяння формуванню активної особистості, здатної практично реалізувати набуті знання, обстоювати національні цінності, зберігати історико-культурну спадщину та довілля регіону; вдосконалення навиків історичного дослідження шляхом пошуково-краєзнавчої роботи.

Саме на ґрунті регіональної ідентичності часто виникає тип свідомості, з притаманним йому своєрідним "регіональним патріотизмом". Відомий український педагог Софія Русова наголошувала на необхідності з малих літ викликати в дітей палку любов до рідного краю, яка завжди живе в душі дитини. Любов до рідних просторів педагог порівняла з маленькою іскрою, яка розгорається під час крайових спостережень за красою рідного степу, слухання рідної пісні, ознайомлення з героями-лицарями. Саме з цієї причини, за словами С. Русової, уся наука мусить будуватися на екскурсіях, на безпосередніх спостереженнях самих дітей. Після проведеної екскурсії, вчитель має організувати бесіду з учнями, щоб вони з найщирішим захопленням згадували ту екскурсію, що недавно відбули, і ті враження, які вони там пережили.

Методика краєзнавчих досліджень відкриває можливості використання здобутків археології, мистецтвознавства, генеалогії, урбаністики, пам'яткознавства та інших суміжних дисциплін. Завдяки використанню можливостей краєзнавства українським науковцям та аматорам-ентузіастам упродовж останнього

десятиріччя вдалося заповнити велику кількість "білих плям", що накопичилися у попередній період.

На думку автора, особливої уваги у процесі навчання історії потребують аспекти не простого нагромадження знань і умінь в учнів, а аспект розуміння історичних подій, людських цінностей минулого та самоідентифікації школяра на прикладах найближчої краєзнавчої історії. Потребують розвитку умінь аналізу історичних подій, явищ і процесів, побудови гіпотез, узагальнення, виявлення проблем.

Педагоги Полтавщини теж не стоять осторонь краєзнавчих досліджень. Білоусько Олександр Андрійович, заслужений учитель України, керівник Центру дослідження історії Полтавщини зробив значний внесок у збереження культури рідного краю, в освіту молодого покоління: він є ініціатором та автором унікальної серії підручників «Історія Полтавщини» для 6–11 класів, 33-томного «Іменного зводу Історії Полтавщини», комплектів кольорових репродукцій «Ілюстрована історія Полтавщини», методичних посібників для вчителів (2003-2007); редактором і співавтором видань «Реабілітовані історією. Полтавська область», «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років. Полтавська область», «Історія комсомолу Полтавщини»; автором ідеї, керівником проекту, головним редактором та співавтором 12-томної «Полтавіки. Полтавської Енциклопедії» (у 2009 р. видано том «Релігія і Церква»). Такі педагоги-лідери своїм особистим прикладом виховують лідера-учня. Автор намагається активно підтримати розвиток історичного краєзнавства в процесі своєї роботи, особливо через той факт, що дана дисципліна не передбачена навчальним планом. Створено Персональний сайт Дудки Людмили Георгіївни /history11.ucoz.ru/, де в розділі "Краєзнавство" містяться матеріали присвячені минулому Кременчука та Полтавщини. У «Бібліотеці» з краєзнавства на сьогодні розміщено 203 книги.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Дудка Людмила Георгіївна, вчитель-методист, учитель історії Кременчуцького ліцею № 11.

У 2008, 2011 роках брала участь у Всеукраїнському конкурсі «Учитель року» (двічі перемогала на обласному та ставала

лауреатом заключного етапу). Однією з перших у Кременчуці створила власний сайт учителя історії.

Має високі результати роботи з обдарованими дітьми. Її вихованці постійно посідають призові місця на обласному етапі Всеукраїнської олімпіади з історії (2012 р. – II, 2011 – II, III, 2010 – II місця) та Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України: 2012 рік – II м. (історичне краєзнавство), III (всесвітня історія) 2009 рік – III місце на заключному етапі конкурсу (історичне краєзнавство).

Співпрацює з Київським інститутом інноваційних технологій і змісту освіти (розробка навчальних паспортів тем із історії України). Регулярно друкує свої матеріали в періодичних виданнях.

Кіріченко І. І.

РОЛЬ КРАЄЗНАВСТВА У НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ м. МИРГОРОДА

Шкільне краєзнавство є джерелом збагачення учнів знаннями історії рідного краю, виховання любові до рідної землі, залучення підростаючого покоління до кращих культурних традицій і надбань свого народу.

Краєзнавча робота – це оптимальне поєднання форм, засобів і методів педагогічного впливу, яка пробуджує непідробний інтерес і пізнавальні здібності учнів, підвищує ефективність навчально-виховного процесу. Ця робота у кожному навчальному закладі не лише збагачує учнів знаннями з історії чи літератури, сприяє вихованню любові до рідного краю, поваги до людей праці, до культури свого народу. Краєзнавство допомагає молоді формувати національний характер та розуміти національні особливості. Добре організована краєзнавча робота підвищує духовний потенціал, творче мислення учнів, формує науковий світогляд. Широке залучення школярів до вивчення рідної землі розвиває у них кращі якості дослідників і патріотів України.

У місті Миргороді працює 7 загальноосвітніх навчальних закладів. Кожна школа має свою історію, здобутки та традиції.

Найстарішим навчальним закладом міста є школа № 1 ім.П.Мирного. Протягом століття квітучими веснами та зимовими

ранками приводили батьки сюди дітей. Матеріали про історію навчального закладу, найвизначніші віхи його становлення та розвитку, найвідоміших випускників, педагогів післяреволюційної та повоєнної генерації знайшли своє відображення у дослідженні «Сторінки історії школи». Автор збірки Фененко Валентина Василівна разом зі своїм педагогічним та учнівським колективом збирила велику кількість документів та фотоматеріалів.

Так, зокрема у Миргородській чоловічій гімназії (колишня перша школа) навчався *Всеволод Володимирович Фединський* – видатний геофізик, астроном, викладач МДУ, лауреат державної премії СРСР, доктор фізико-математичних наук, орденоносець, член-кореспондент Академії Наук СРСР.

Серед випускників школи є Герої Радянського Союзу – *О. В. Бабенко*, *В. М. Заремба*, *І. П. Костюченко* – артист Харківського драматичного театру, *М. В. Шелюшко* – артист Львівського театру, *А. Діамаров* – український радянський письменник, *Яковчук Костянтин Миколайович* – полковник, льотчик-випробувач, *Ленський-Герасименко Василь Якимович* – помічник декана першого факультету Московського авіаційного інституту.

Калашник Дмитро Олексійович – закінчив школу 1941 року, ветеран Великої Вітчизняної війни, дійшов до Берліну, працював учителем фізкультури в рідній школі 37 років, «Відмінник освіти СРСР».

Ганженко Микола Павлович – випускник 1953 року, член збірної СРСР з гандболу, учасник першості Європи, майстер спорту СРСР, заслужений тренер СРСР з гандболу.

Даценко Віктор Іванович – випускник 1958 року, майстер спорту з легкої атлетики, неодноразовий чемпіон України з бігу на 800 метрів, чемпіон СРСР у різних естафетах на зимових стартах, заслужений тренер УРСР, суддя Всесоюзної категорії, директор Республіканської спортивної школи з легкої атлетики. Головний суддя з легкоатлетичних матчів у недавньому минулому СРСР – США (матчів-гігантів).

Майже цілих 90 років налічує історія ЗОШ І-ІІІ ст. №3. Розпочав свою діяльність цей навчальний заклад з 1923 р. Колективом школи зібрані цікаві матеріали про історію свого закладу та долі випускників.

Так, зокрема *Губерський Леонід Васильович* – випускник школи 1958 року. Це учений-філософ і дипломат, академік Національної академії наук України (2003), заслужений працівник освіти України (1997), Надзвичайний і Повноважний Посол України (2001). У 1969 р. він закінчив філософський факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка. З 1973 р. працює у Київському університеті імені Тараса Шевченка: асистентом, старшим викладачем, доцентом, професором, завідувачем кафедри, заступником декана філософського факультету. У 1982-1988 рр. — проректор з міжнародних зв'язків, з 1988 р. — проректор з навчальної роботи, з 2006 р. — директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, з 2008 р. — ректор університету.

Циганенко Анатолій Якович – випускник 1948 року, академік, доктор наук, заслужений працівник вищої школи України, автор низки наукових статей, монографій, підручників. У 1954 р. закінчив із відзнакою Харківський медичний інститут, у 1956 р. – аспірантуру на кафедрі мікробіології ХМІ. Після закінчення аспірантури – асистент, доцент кафедри мікробіології. З 1971 р. по теперішній час очолює кафедру мікробіології, вірусології та імунології ХНМУ. У 1964-1986 рр. – проректор ХМІ з навчальної роботи, а з 1986 р. – ректор. Автор понад 300 наукових статей, 9 монографій, 12 підручників і навчальних посібників. Має 11 авторських свідоцтв і патентів. Дійсний член Національної академії наук України, Української академії національного прогресу, Української медичної стоматологічної академії, Нью-Йоркської академії наук, Польської академії медичних наук, Академії медицини світу ім. А. Швейцера.

Олексенко Микола Васильович – випускник школи 1958 року, член національної спілки журналістів України, член спілки журналістів СРСР, Заслужений журналіст України, почесний громадянин Миргородщини, заступник голови ради районної організації ветеранів.

Миргородська гімназія імені Т. Г. Шевченка було створено у 1973 році. За 75 років існування навчальний заклад дав дорогу в життя тисячам миргородців, які зараз трудяться в усіх куточках України та за кордоном. Серед них чимало керівників підприємств, відомих лікарів, вчених, педагогів. Гімназія є членом

Всеукраїнської асоціації навчальних закладів нового типу. Серед вчителів закладу – багато талановитих, творчих особистостей. Так вчителі англійської мови – Усик Тетяна Григорівна і Калітвінцева Лідія Іванівна були відзначені нагородами США і Міністерства освіти і науки України.

Майже одночасно, в кінці 70-х років, були побудовані школи № 5 та № 7. Історія цих навчальних закладів потребує свого подальшого дослідження.

В 1985 р. було відкрито ще одну середню школа № 9. Відносно молодий навчальний заклад може похвалитися своїми досягненнями. Це і музей етнографії та куточок «Слави», а також обласні й міські семінари з краєзнавства та інші заходи. Майже 25 років активно працює клуб «Пошук». 30 травня 2002 року на фасаді школи було відкрито меморіальну дошку своєму випускнику Юрію Деріглазову, що загинув у Чечні та нагороджений медаллю Суворова та орденом Мужності.

Усі ЗНЗ міста активно беруть участь у пошуково-дослідницькій діяльності за напрямками краєзнавчих експедицій. Найбільше пошукових загонів та досягнень обласного та Всеукраїнського мають школи № 1 та № 9. Переможцями та лауреатами обласних етапів Всеукраїнських експедицій становились представники шкіл № 3, № 5, № 7, гімназії ім. Шевченка та НВК (ДНЗ-ЗНЗ) «Гелікон».

Валентина Василівна Фененко, Ганна Василівна Бабич та Людмила Олександрівна Розсоха – автори публікацій по історії шкіл та розвитку освіти.

Література

1. Антропология краєзнавства Полтавщини : науково-методичний посібник / [за редакцією О. Матвієнка]. – Полтава, 2002 р.
2. Фененко В. В. Сторінки історії школи / В. В. Фененко – Миргород, 2007 .
3. Бабич Г. В. Миргород. Історія міста в нарисах / Г. В. Бабич – Миргород, 2009.
4. Розсоха Л. Миргородська старовина : Дослідження. Статті. Нариси. Розвідки / Л. Розсоха – Полтава, 2002.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Кіріченко Іван Іванович, методист Миргородської міської станції юних туристів.

Переможець обласного конкурсу на кращий методичний матеріал з туристсько-краєзнавчої тематики, керівник пошукового загону «Скіф», переможця III туру Всеукраїнської історико-географічної експедиції: «Історія міст і сіл України» (2009, 2010, 2011 рр.), та III туру Всеукраїнської експедиції: «Моя Батьківщина – Україна».

Козлов А. В.

СТЕЖКАМИ ОСВІТНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА ХОРОЛЬЩИНИ

Навчальні заклади Хорольського району брали активну участь у обласній учнівській пошуковій операції «Слідами історії» «Історія рідної школи».

Написанні історій шкіл: «Історія моєї школи (Історія Хорольської спеціалізованої школи I-III ступенів №1)», «Історія Хорольської гімназії» та ін.

Проведено учнівську краєзнавчу конференцію «Історія моєї школи». Діє Спілка краєзнавців Хорольщини, до якої входить більшість вчителів історії шкіл району.

Педагоги Хорольського краю беруть участь в обласних ярмарках педтехнологій, зокрема «Історія освіти Хорольщини» нагороджена грамотою оргкомітету у 2004 році, а робота «Звитяжці педагогічної ниви Хорольщини» – у 2012 році.

Педагогічні колективи Хорольщини відзначають ювілеї шкіл, зокрема Трубайцівська ЗОШ I-III ступенів – 200 років (2002), Хорольська спеціалізована школа I-III ступенів №1 – 130 років (2006), Шишаківська ЗОШ I-III ступенів – 100 років (2012) та ін. Краєзнавці продовжують збирати різноманітні матеріали з освітнього краєзнавства.

Частина матеріалів з історії освіти Хорольщини зберігається у Хорольському районному краєзнавчому музеї, зокрема це документи з історії Хорольського реального училища (опис 1912 року видання), фото випускників, документи тощо. Збереглися матеріали Хорольської жіночої прогімназії з 1901-1917 рр.

Наявні публікації з освітнього краєзнавства Козлова В. А., заслуженого учителя України «Історія дитячого будинку» (1999), «Історія моєї школи (Хорольська спеціалізована школа I-III

ступенів №1)» (2006), «Історія освіти Хорольщини» (2009), «Звитяжці педагогічної ниви Хорольщини» (2011).

У Хорольській спеціалізованій школі I-III ступенів №1 існує традиція вручати «Історію моєї школи» молодим вчителям, що розпочинають педагогічну діяльність в навчальному закладі та кращим учням-випускникам на святі останнього дзвоника.

У Новоаврамівському краєзнавчому музеї розміщені матеріали про краєзнавця, засновника місцевого краєзнавчого музею, учителя історії Новоаврамівської середньої школи (нині гімназії) Могиленка Федора Онисимовича.

На фасаді гімназії м. Хорола розміщена меморіальна дошка кандидату педагогічних наук, заслуженому вчителю Української РСР Ходосову Карпу Остаповичу.

У навчальних закладах району у коридорах та рекреаціях розміщено символіку навчальних закладів, висвітлено матеріали про медалістів та кращих спортсменів школи. Є матеріали про випускників навчальних закладів, які досягли визначних успіхів у різних сферах діяльності або мають почесні звання та державні нагороди.

Учителями й учнями району зібрано речі з історії освіти Хорольщини: ручки з перами, чорнильниці-невиливайки, портфелі, підручники, нагрудні знаки, медалі вчителів; документальні матеріали: учнівські грамоти, дипломи, учнівські квитки, документи про освіту учнів та вчителів, фото випускників, учителів, навчальних закладів, фотоальбоми, грамоти, дипломи вчителів-ветеранів педагогічної праці, але музею освіти краю не створено через відсутність приміщення.

Краєзнавчу роботу можна було б покращити, але відсутній центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, який координував би цю справу. як наслідок – відсутній музей освіти району, музеї історії шкіл та інших навчальних закладів району.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Козлов Андрій Володимирович, учитель історії і географії Хорольської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1. Співавтор книг „Звитяжці освіти Хорольщини“ та „Істрія Хорольської школи № 1“

ЗНАТИ ІСТОРІЮ ВЛАСНОЇ ШКОЛИ – ЩЕ БІЛЬШЕ ЇЇ ПОВАЖАТИ

Школа була, є і буде духовним осередком краю. Вона є не тільки навчальним закладом, який дає базову освіту, а й залишається у пам'яті її випускників другою домівкою зі своєю неповторною атмосферою, традиціями, звичаями, які створюють і підтримують учнівський, педагогічний колективи навчального закладу. Для вчителів школа – це місце реалізації своєї педагогічної творчої праці, своєрідна педагогічна майстерня. Для багатьох талановитих учнів – перша важлива сходинка до успішного життя, перша спроба реалізації своїх здібностей і вподобань. Вивчення та дослідження історії школи, освітнього розвитку краю дає змогу зрозуміти багато загальних історичних процесів, що дуже важливо для вивчення історії рідного краю, та популяризує навчальний заклад, акцентує увагу на досягненнях його учнів, активізує патріотичні почуття до малої батьківщини, до рідної школи. Хочеться сподіватися, що дослідження з історії школи допоможуть і у піднятті престижу вчительської професії, і престижу знань.

У кожній школі Великобагачанського району зібрані матеріали з історії їх навчального закладу. У шкільному музеї Радивонівської ЗОШ І-ІІІ ступенів розміщені інформаційні стенди про розвиток освіти в селі Радивонівка з II половини ХІХ ст. із рідкісними світлинами та документами (керівник музею Олійник В. І.) Учителі та учні школи зібрали матеріали про відомих випускників своєї школи, зокрема про Героя України Балюка І. М. та Героя Соціалістичної праці Торчака В. М. Цікаві матеріали з історії школи містить шкільний музей Білоцерківської ЗОШ І-ІІІ ступенів (керівник Пицяк Г. І.), приміщення якої було побудоване в 1914 році, що засвідчують світлини того часу.

Окрема кімната шкільного музею Гоголівської ЗОШ І-ІІІ ступенів теж присвячена історії школи. Матеріали, зібрані учнями та вчителями цього навчального закладу, присвячені різним випускам зі школи, педагогам різних часів, цікаві дані про директорів школи різних років. Керівником шкільного музею є Ручій Т. О.

Багато уваги дослідженню історії Красногорівської ЗОШ I-III ступенів, її педагогічного складу в різні роки приділяє вчитель цієї школи Бірук В. П., який є керівником шкільного музею.

Цікаві інформаційні стенди про відомих земляків, воїнів-афганців, про плеяду педагогічних династій розміщені в Великобагачанській ЗОШ I-III ступенів, Рокитянській ЗОШ I-III ступенів, Бірківській ЗОШ I-II ступенів.

В Остап'євській ЗОШ I-III ступенів було започатковано загальношкільний проект «Історія школи», девізом якого стали слова «Історія школи – її випускники». Наслідком проведеної роботи стали зібрані матеріали, оформлені окремими папками, а саме: «Вчителі школи – її колишні випускники», «Воїни-афганці – випускники школи», «Золоті та срібні медалісти школи», «Директори Остап'євської школи різних часів». Нині ці матеріали знаходяться у шкільному історико-краєзнавчому музеї (керівник Кукленко О. М.). Також було оформлено інформаційні стенди «З історії школи» та «Наші славні земляки» (остап'євці, які уславили і своє село, і свою школу: Герой Радянського Союзу Мирун В. Ф., керівник Ялтинського партизанського загону Кривошта М. П.; академік АНУ Бережний А. С.; заслужений працівник культури України Серьожкін Г. К.). Історико-краєзнавчий музей Остап'євської ЗОШ I-III ступенів містить експозицію «Навчальні посібники та приладдя», яка дає можливість познайомитися з підручниками початку XX століття, потримати в руках навчальне приладдя (саморобний дерев'яний циркуль, лінійку тощо).

У школі започаткована «Книга зустрічей», в якій реєструються випускники різних років під час своїх шкільних ювілейних зустрічей, в якій записують свої спогади про школу, вчителів, свої побажання нинішнім її учням і педагогам. Ця книга містить світлина різних років, дає змогу уявити географію проживання випускників, їх професійний вибір.

Освітній тематиці присвячена робота «Розвиток освіти у селі Радивонівка» учениці Радивонівської ЗОШ I-III ступенів, члена МАН Балюк Альони (науковий керівник – учитель історії Олійник В.І.)

Матеріали, зібрані учнями та вчителями району, були використані у першому (2004 р.) та другому (2009 р.) виданнях книги «Видатні люди Великобагачанщини» (про вчителів району, які удостоєні звання «Заслужений учитель УРСР», «Заслужений

працівник освіти», «Заслужений учитель України» : Балюк В. М., Ільченко Н. І., Козачко Н. І., Пашинська П. Д., Перетятко М. Г., Смаль К. Г., Сторіжко М. Ф.).

Відділом освіти Великобагачанської районної державної адміністрації було ініційовано збір матеріалів про колишніх начальників райво різних часів, їх життєвий і професійний шлях, особливості педагогічної діяльності.

Кожен навчальний заклад самостійно визначає форму організації краєзнавчої роботи: чи то проектна діяльність, чи гурткова, чи індивідуальна, чи акційна. Головне, що цьому приділяється велика увага, особливо в час оптимізації шкіл. Кожен педагогічний колектив прагне донести до всіх членів громади свою неповторність, міцні зв'язки з освітянськими традиціями, хороші знання своїх успішних і вдячних учнів. Це і забезпечують багаті матеріали з історії тієї чи іншої школи.

Коли вивчаєш минуле, починаєш по-новому дивитися і на сьогодення, адже події минувшини спонукають до цього. Освіта в Україні переживає не кращі часи, і те, що учні та вчителі вивчають і досліджують розвиток освіти краю в різні періоди історії, привертають не зайвий раз увагу громади, органів влади до цієї важливої ланки людської діяльності. А ще це данина пам'яті, щирої вдячності талановитим педагогам, наставникам, на безкорисній творчій праці та ентузіазмі яких трималася освітня галузь у нашій державі.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Кукленко Оксана Миколаївна, вчитель історії Остап'євської ЗОШ І-ІІІ ступенів Великобагачанського району.

Заступник директора з виховної роботи, керівник історико-краєзнавчого музею при Остап'євській ЗОШ І-ІІІ ступенів, науковий керівник учасників конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України, керівник шкільного гуртка «Юний краєзнавець», переможець конкурсу «Пісенний вернісаж-2012», керівник динамічної групи вчителів історії Великобагачанського р-ну. Автор публікацій у щомісячному «Методичному віснику» районного методичного кабінету Великобагачанської РДА, районній газеті «Рідний край», сценарію позакласного заходу «Парад історичних героїв» (Історія України. Всесвітня історія. – 2012. – № 3).

Учителька-сотник Остап'євської сотні Великобагачанського куреня Миргородського полку Полтавського коша імені М. Міхновського Українського Козацтва. Член районної старшини, осавул з питань козацької педагогіки. Нагороджена орденом архистратига Михаїла. Працює над проблемами: «Використання структурно-логічних схем (СЛС) на уроках історії та правознавства», «Вивчення історії України крізь призму історії рідного краю».

Купенко І. А.

ОСВІТНЄ КРАЄЗНАВСТВО У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ РЕШЕТИЛІВЩИНИ

Освітнє краєзнавство у широкому розумінні трактується як система краєзнавчої освіти в навчально-виховній роботі навчальних закладів, яка проводиться за різними напрямками: літературним, історичним, географічним, природознавчим, етнографічним, фольклорним. Його суть полягає у всебічному вивченні з навчально-виховною метою свого краю за різними джерелами, переважно на основі попередніх спостережень.

У більш вузькому значенні освітнє краєзнавство – це система краєзнавчої роботи з вивчення історії та стану розвитку освіти на певній території («у рідному краї») і передбачає вивчення історії навчальних закладів, біографій педагогів-земляків та учнів, які досягли соціального визнання.

Чільне місце серед розмаїття тем присвячених історії, культурі та природі рідного краю, що обирають для вивчення юні краєзнавці Решетилівщини, посідають і краєзнавчі розвідки, в яких висвітлюється історія освіти.

У музеї школи при Решетилівській гімназії ім. І. Л. Олійника (керівник Кошова В. М.) зібрані матеріали про всіх директорів школи, педагогів.

Окрім шкільного музею у класних кімнатах Решетилівської гімназії обладнані протягом останніх років три музейні кімнати: Почесних громадян Решетилівщини «Решетилівські обрії», «Літературна вітальня» та «Художні промисли Решетилівщини».

Так історико-краєзнавчий гурток Решетилівської гімназії (керівник Ширшова Н. О.), що діє при кімнаті-музеї Почесних

громадян Решетилівщини «Решетилівські обрії», підтримує тісні зв'язки із земляками, випускниками закладу: Почесним громадянином Решетилівщини, професором із Санкт-Петербурга Асаулом Анатолієм Миколайовичем, викладачем із Лубенського коледжу, кандидатом історичних наук Козюрою Ігорем Валерійовичем та його батьком, красзнавцем Козюрою Валерієм Миколайовичем.

Пошукові заgonи Жовтневого НВК, роботу яких координує заступник директора з виховної роботи, керівник історико-красзнавчого музею Скрипченко Л. М., провели протягом останніх років колосальну пошукову роботу, наслідком якої стало відкриття музею.

Із трьох кімнат, в яких розміщений музей, одна повністю присвячена історії розвитку освіти на території Жовтневої громади. Юні музеєзнавці значне місце в дослідженнях відвели долям педагогів-фронтовиків. Зокрема, вони «витягли з небуття» біографію одного з перших директорів Тимошенка Сергія Єгоровича, що обіймав посаду директора з 1934 по 1941 роки і помер від ран у 1944 році. Жовтневий НВК підтримує зв'язки з рідними С. Є. Тимошенка, які надали цікаві матеріали для музею.

Юні дослідники рідного краю з Малобакайської ЗОШ І-ІІІ ступенів разом із педагогами школи кілька років тому зініціювали і щороку, наприкінці квітня зустрічають гостей. на районному учнівському святі народної творчості «Вишиванка». І це не випадково, адже саме Бакайська громада дала Україні Заслуженого майстра народної творчості Григорія Олексійовича Кисіля. Нині він проживає в м. Гадяч, працює викладачем декоративно-прикладного мистецтва в Гадяцькому училищі культури. Григорій Олексійович став справжнім «хрещеним батьком» цього районного свята. Він невтомно, творчо працює, розробляє схеми для вишивки технікою «хрестик». Всього у творчому доробку майстра більше ста робіт. Підсумувало нинішній стан пошукової роботи відкриття у стінах Малобакайської школи музею українських старожитностей.

Взірцем для учнів Калениківської спеціалізованої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів є земляк-педагог, директор Кременчуцького педагогічного училища, депутат обласної ради, Почесний громадянин Решетилівщини Іван Васильович Гальченко.

Школа постійно підтримує з ним зв'язок, а багато її випускників обрали для себе фах педагога.

У жовтні 2011 року у приміщенні Шевченківської загальноосвітньої школи I-III ступенів було урочисто відкрито меморіальний музей земляка, академіка, професора, ректора Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Володимира Олександровича Пащенка.

Відкриттю музею, передувала копітка пошукова робота. І ось тепер його відвідувачі можуть переглянути дбайливо зібрані світлини, речі, матеріали про шановану людину, вченого, земляка. І в усьому цьому – віддзеркалення любові до свого краю – бездонної колиски людської мудрості, наснаги і сили.

Із метою увічнення пам'яті місцевого краєзнавця, ентузіаста туристського руху, педагога В. Г. Маценко за ініціативи педагогічних працівників Решетилівським районним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді у 2010 році започатковано проведення щорічного районного туристського зльоту учнівської молоді пам'яті Василя Григоровича – колишнього інспектора шкіл, спеціаліста відділу освіти, який передчасно пішов із життя.

Пошукові загони шкіл Решетилівщини протягом 2011-2012 навчального року брали активну участь в краєзнавчих масових заходах різних рівнів і досягли певних успіхів.

Так перемогу в II-му (обласному) етапі Всеукраїнської експедиції «Моя Батьківщина – Україна» здобули:

- історико-краєзнавчий гурток «Джерела» Шилівської ЗОШ I-II ступенів (керівник Кошкалда І. М., напрям «Славні імена земляків», робота «Слово про Героя (про Арендаренка І. І.)»;

- Журавель Вікторія, учениця 8-А класу Жовтневого НВК (керівник Журавель Н. М., напрям «Із батьківської криниці», робота «Великдень – свято воскресіння»);

- історико-краєзнавчий гурток «Стежинами рідного краю» Решетилівської гімназії ім. І. Л. Олійника (керівник Ширмова Н. О., напрям «Славні імена земляків», робота «Мости єднання: Полтавщина – Санкт-Петербург»).

Вихованці гуртка «Джерела» Шилівської школи у 90-ий день народження свого земляка, Героя Радянського Союзу Арендаренка Івана Івановича, який нині проживає у Москві, відкрили на фасаді Шилівської школи меморіальну дошку Герою.

Саме пошуковий загін «Джерела» звернувся до сільської ради з ініціативою виготовити меморіальну дошку на честь славного земляка. Гроші збирали всією громадою. У ході пошукової роботи діти пройнялися гордістю, що саме в їхньому рідному краї Герой народився, провів дитячі роки.

Протягом 2011-2012 навчального року представники історико-краєзнавчого гуртка «Стежинами рідного краю» Решетилівської гімназії ім. І. Л. Олійника (керівник Ширшова Н. О.) взяли участь у трьох краєзнавчих конференціях.

Результативною була і участь юних краєзнавців у Всеукраїнській історико-географічній експедиції «Історія міст і сіл України». Переможцем обласного конкурсу Всеукраїнської історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України» за 2011-2012 навчальний рік став історико-краєзнавчий гурток «Джерела» Шилівської загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів Решетилівського району (керівник Кошкалда І. М.).

«Слово про дружину поета» – таку назву має звіт гуртка «Джерела» Шилівської школи. Історія невеликого села Шилівки може уміститись на декількох сторінках. Про нього мало фактів можна знайти в архівних джерелах, пошуковці збирали матеріал, так би мовити, «по крихтах». Але юні краєзнавці пишаються тим, що село їх хоч і невелике, але і воно дало світові визначних особистостей.

Основний зміст роботи присвячений особистості, ім'я якої до недавнього часу було відоме хіба що вузькому колу літературознавців. Сучасна Україна дізналася про цю жінку завдяки М. Г. Жулинському, який в 1989 році 24 серпня в газеті «Літературна Україна» опублікував статтю «Пам'яті Галини Коваленко-Плужник».

На основі зібраних у ході досліджень матеріалів підготовлений для школи стенд «Дружина поета», і у районній газеті «Решетилівський вісник» від 25 листопада 2011 року була надрукована стаття з однойменною назвою. Цю ж статтю вже під назвою «Муза поета – з Шилівки» опублікувала і обласна газета «Нова година» в числі за 24 листопада 2011 року.

Переможцем ХХІХ обласного зльоту юних краєзнавців, що з 14 по 16 березня 2012 року проходив у м. Полтаві став історико-краєзнавчий гурток «Стежинами рідного краю» Решетилівської гімназії ім. І. Л. Олійника (керівник Ширшова Н. О.).

Переможцями обласного конкурсу на кращу презентацію краєзнавчої роботи «Полтавський дивосвіт» у 2012 році за напрямом «Організація краєзнавчої роботи в закладі освіти» стали творча група педагогічного колективу Калениківської спеціалізованої школи I-III ступенів (директор Тищенко Л. М.) та пошуково-краєзнавчі загони Жовтневого навчально-виховного комплексу (директор Литвин Ю. В.).

За напрямом «Організація краєзнавчої роботи в районі (місті)» перемогу здобула електронна презентація «Організація краєзнавчої роботи в Решетилівському районі» методиста Решетилівського РЦТКум Купенка І. А.

Таким чином, розвиток освітнього краєзнавства як і краєзнавчої роботи в цілому на Решетилівщині має свої особливості.

По-перше, координацію пошуково-краєзнавчої роботи в навчальних закладах району здійснює районний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, який спрямовує роботу в рамках існуючих всеукраїнських та місцевих краєзнавчих експедицій, проводить районні етапи конкурсів експедицій, районні зльоти юних краєзнавців, надає методичну допомогу, консультації та рекомендації педагогам, які займаються пошуково-краєзнавчою роботою з дітьми.

По-друге, в дослідженнях педагоги та діти обирають теми, присвячені вивченню біографій визначних вихідців з рідного краю, призабутих імен та тих, кому рішенням сесії Решетилівської районної ради присвоєно високе звання Почесний громадянин Решетилівщини.

По-третє, пошукова робота призводить, як правило, до створення чи оновлення експозицій шкільних музеїв, започаткування шкільних та районних свят тощо. Діти та педагоги постійно підтримують зв'язки з іменитими земляками чи їх рідними. Відбувається постійний діалог між ними.

По четверте, діти вивчаючи долі видатних земляків, бачать для себе життєву перспективу. Вони бачать, що можна у житті розвиватися інтелектуально, творчо, робити кар'єру. Адже їхні земляки, що походять у більшості своїй із простих українських селянських сімей, змогли невтомною працею досягти соціальних висот та визнання у сучасному складному і суперечливому світі.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Купенко Ігор Андрійович, методист Решетилівського районного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді. Автор методичних матеріалів «Методичні рекомендації по організації роботи літнього профільного туристського табору «Літня школа туризму» (2010 р.), програм гуртків «Історичне краєзнавство» та «Географічне краєзнавство» (3-й рік навчання) (2007-2008 рр.), керівник експедиційної групи «Край» – призера Всеукраїнського етапу конкурсу туристсько-краєзнавчих експедицій з активним способом пересування «Мій рідний край» (2011 р.).

Курінна К.

ОСВІТНЄ КРАЄЗНАВСТВО

Із початком ХХІ століття вимоги до людства актуалізують значущість освіти, зокрема середньої. Вона розглядається як потужний чинник ефективного вирішення людством та окремою людиною важливих життєвих завдань, поставлених перед ними дійсністю.

Актуальним завданням модернізації сучасної системи середньої освіти є підвищення якості підготовки випускників. Важливу роль у цьому процесі має відіграти вчитель, адже навчити і виховати випускника школи, здатного безболісно адаптуватися в умовах сьогодення, приймати самостійні рішення, впевненого в завтрашньому дні, може тільки творча, компетентна особистість учителя.

Це реалії сьогодення. А як розвивалась освітня галузь 20–30 років тому назад?

Повернемося у 80-ті роки ХХ століття. Серед плеяди прекрасних педагогів Чутівщини яскравою постаттю виділяється ерудований, закоханий у дітей і свою справу вчитель-методист Артемівської середньої школи Микола Лаврович Гапула.

Він народився у 1924 році. У 1952 – закінчив історичний факультет Полтавського педагогічного інституту імені В.Г. Короленка. Все своє життя, аж до виходу на пенсію, він пропрацював у школах району, а з 1965 року – в Артемівській середній школі. Працював із повною віддачею, так, щоб кожний

прожитий день був не тільки етапом життєвого шляху, а і школою пізнання секретів педагогічної майстерності.

Успіх у педагогічній роботі залежить, у першу чергу, від теоретичної підготовки вчителя. Тому Микола Лаврович постійно у пошуку найбільш ефективних шляхів розв'язання завдань, які були поставлені перед школою. Спостерігаючи за життям шкіл району, помічає нове, передове, яке бере на озброєння у своїй роботі як вчителя, так і завуча школи.

Він добре знав свій предмет. Завжди були чітко сформульовані мета та завдання уроку, використані різні методи і прийоми роботи. Його вирізняло те, що під час кожного уроку, якою б не була тема, завжди знаходив привід для виховної бесіди. І, коли урок підходив до завершення, з'ясовувалося що всі поставлені вчителем завдання виконані. Його передовий досвід словникової роботи на уроках історії вийшов за рамки школи, району, області. Учитель постійно пам'ятає, що нові історичні терміни, які вводяться на уроці, – це не просто слова, яких раніше не знали учні. За кожним із них стоїть певне поняття, повне глибокого змісту, важливого для розуміння історичних закономірностей, подій і явищ суспільного життя. Він прагнув, щоб школярі розуміли суть нового терміну чи поняття. Оцінював учня саме по розумінню і використанню їх у відповідях.

Микола Лаврович вів пошук оптимізації перевірки знань учнів з історії і використовував перфокарти, які, на його думку, активізують облік знань дітей, дозволяють за кілька хвилин оцінити весь клас.

Микола Лаврович часто відвідував уроки колег. Він часто повторював, що на уроках виникають нові педагогічні думки. Мета спостереження різна: вивчення системи роботи вчителя, забезпечення проблемності навчання на уроці, індивідуальне й диференційоване навчання учнів тощо.

По-особливому він аналізував і оцінював уроки вчителів. Як правило, завуч залучав педагогів до активної участі в аналізі свого уроку, підтримував і заохочував ініціативу вчителя, радив, як досягти того, щоб учні на уроках активно навчалися, розвивалися, виховувалися, щоб їхні знання були глибокими, а навички міцними. Творчий підхід до аналізу та оцінки діяльності вчителя – візитна картка завуча.

Своїм досвідом учитель щедро ділився з викладачами та студентами Полтавського педагогічного інституту імені

В. Г. Короленка, колегами, вихованцями, які обрали професію вчителя історії. Він – керівник практики студентів, бере участь у приймальних іспитах до вузу.

Його дружина та дві доньки – теж педагоги. Тому шкільний учитель і, взагалі знання, у цій сім'ї цінилися високо. Миколи Лавровича та його дружини вже немає серед нас. Але залишилася світла пам'ять про прекрасних людей, учителів із великої букви. Микола Лаврович вважав себе щасливою людиною. Він говорив: «У мене є улюблена праця, хороша учительська сім'я. Я працюю з дітьми так, як велить мені обов'язок громадянина радянської країни».

А ще є Артемівська школа, яка з покоління у покоління передає традиції навчання і виховання молодим учителям і яка прагне примножувати славу школи успіхами та досягненнями у різних напрямках, яка сьогодні формується як заклад майбутнього, в якій створені хороші умови зростання вчителя та всебічного розвитку учнів. А ще є творчий, працьовитий колектив одностудентів і професіоналів, який іде вперед освітянськими шляхами, досвід-струмочок який повнить педагогічну ріку здобутків. Так було і так буде.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Курінна Катерина Михайлівна, завідувача Чутівським районним методичним кабінетом. Упорядник методичного посібника «Шкільні музеї в Чутівському районі», автор збірника «Сім'я Калабаліних», статей в районній газеті «Сільські новини», «Розвиток освіти на Чутівщині» (матеріал розміщений на сайті РМК).

Літвішко Л. В.

МИ ПАТРІОТИ

«Ми патріоти. Любимо рідне місто і свою школу» – девіз краєзнавчо-пошукового загону «Зеровчата» Зіньківської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 2.

Пам'ятаєте відому пісню «З чого починається Батьківщина»? У ній говориться про те, що Вітчизна для кожного з нас починається з

пісні, яку співала мати і з тих випробувань, яких не забрати нікому. А це означає, що жодна держава не може існувати без патріотичних почуттів її громадян. На цьому ґрунтується робота загону «Зеровчата».

«Зеровчата» своїй назві завдячують унікальній родині Зерових, в якій уродженці міста, 5 братів, стали відомими в різних галузях – літературі, науці, винахідництві. Голова родини, Костянтин Іраклійович, був високоосвіченою людиною і близько знайомий з багатьма культурними діячами України. Певний час він був головою педагогічної ради жіночої прогімназії, на основі якої згодом виникла наша школа. При від'їзді із Зінькова більшу частину своєї величезної бібліотеки К. І. Зеров передав прогімназії. На жаль, майже вся вона була знищена в двадцяті-тридцяті роки як «буржуазна». Залишки списані «як застарілі» і їх спіткала така ж доля.

За час існування загону, з 1998 року, його члени на чолі з керівником зібрали спогади, перекази та легенди, архівні документи, фотографії, інший інформаційний матеріал щодо історії міста, життя видатних земляків та подій, що мають відношення до Зінькова. На цій основі було підготовлено близько двадцяти учнівських наукових робіт, які були призерами або переможцями районних та обласних конкурсів-захистів МАН в різних секціях. Вся ця робота проводиться не заради простого накопичення фактів. Її метою є формування у свідомості дітей почуття любові до рідного гнізда. Тому щоразу використовувались краєзнавчі матеріали та документальні свідчення очевидців.

Можна привести хоча б такі приклади. Виконуючи роботу про Раїсу Опанасівну Кириченко, пошуковці використали цікаві моменти з її життя на основі розповіді найближчої подруги – Раїси Василівни Писаренко та чоловіка відомої співачки Миколи Михайловича Кириченка. У темі про Дмитра Івановича Луценка – унікальні матеріали з його рідної Березової Рудки та надані дружиною поета – Тамарою Іванівною. Представляючи наукову роботу про льотчиків, які здійснили вогненні тарани в роки Великої Вітчизняної війни, ми доповнили її матеріалами про зіньківця Северина Григорія Павловича, які відшукано у його племінниці Каян Ольги Петрівни. В учнівській науковій роботі про український театр у роки визвольних змагань 1917-1920 років цікавий спогад, пов'язаний з приїздами Марії Заньковецької до

зіньківського Народного дому і т.д. Можливо тому, що зеровці з патріотичних прагнень намагаються довести незвичайність свого міста – шість разів виборювали перші місця у другому етапі Всеукраїнської експедиції «Сто чудес України», напрям «Диво рукотворне» та тричі були переможцями всеукраїнського рівня. Загін – неодноразовий переможець третього етапу історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України». (Одна з робіт так і називалась – «Незвичайне місто Зіньків»). За свою діяльність «зеровчата» були кілька разів нагороджені Українським державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді путівками до Закарпаття та Києва.

Частина нагромадженого увійшла до краєзнавчих видань: «Зіньків від сивої давнини до наших днів», «Книга скорботи Зіньківщини «Чорнобиль – вічний біль», «Зіньківщина. Історичні нариси». Зібрані матеріали використовуються в позакласній роботі, шкільних та районних заходах, презентаціях книг, історичному музеї.

Учні – активні учасники обласних науково-практичних конференцій. Члени загону зустрічаються із сучасниками різних подій та рідними і знайомими непересічних особистостей, збагачуючи свою пошукову скарбничку та щедро ділячись її вмістом.

Не припиняється робота по пошуку даних про давні споруди міста, архітектурні пам'ятки. Оскільки частина їх стали приватною власністю чи під загрозою приватизації, а інші – зруйновані, як колишнє повітове училище, де навчались Микола Зеров і Остап Вишня, то такі матеріали виявляються єдиним джерелом про ці будинки...

Серед останніх цікавих віднайдень – історія про генерал-полковника Григорія Федоровича Григоренка надана його сестрою, 95-річною жителькою нашого міста Парасковією Федорівною Григоренко. На основі отриманих матеріалів оформлено нарис по Всеукраїнській експедиції «Моя батьківщина – Україна». Г. Григоренка називали генієм контррозвідки. Народився він у місті Зіньків 18 серпня 1918 року. Був одним із кращих випускників нашої школи (тоді семирічки), закінчив робітфак, Полтавський учительський інститут (за фахом учитель фізики та математики). Коли у 1940 році хлопця було призвано до армії, то вже через короткий час став помічником оперуповноваженого особливого

відділу 151 стрілецької дивізії Харківського військового округу. Весною 1941 року його перевели до 1-ї повітрянодесантної бригади, яка дислокувалась у місті Конотоп. Із початком війни бригада воювала у складі Південно-Західного фронту. В тяжких боях, у серпні місяці, Григорій Федорович одержав поранення і після лікування у госпіталі направлений на трьохмісячні курси. По їх закінченню – у відділ 2 управління НКВС СРСР, який займався організацією боротьби з розвідувально-диверсійною діяльністю німецької розвідки. З 1943 року капітан Григоренко служив у складі 3 відділу Головного управління контррозвідки новоствореного СМЕРШу. Тут було організовано відділ, в якому його працівники проводили роботу по використанню захоплених ворожих агентів у радіо іграх з гітлерівською розвідкою. Ним було здійснено за час війни 181 «гру». На безпосередньому рахунку Григоренка багато операцій. Найцікавіші з них під кодовими назвами «Загадка», «Туман» та інші. Діяльність групи у тісному контакті з оперативним управлінням Генштабу забезпечило своєчасну підготовку відповідної дезінформації, яка вводила в оману нацистське командування відносно здійснення наступів на Курській дузі, під Корсунь-Шевченковим, у Білоруській та інших військових операціях. У повісті Василя Ардаматського «Сатурна майже не видно» в художній формі викладено одну з таких «ігор», яку вів Г. Ф. Григоренко. В післявоєнний час він залишається контррозвідником. Із кінця шістдесятих років по 1983-й – керує контррозвідкою СРСР. У романі Юліана Семенова «ТАСС уповноважен заявить» прообразом генерала Федорова був Григорій Федорович Григоренко. Останні роки він працював на цивільній посаді замісника міністра загального машинобудування СРСР, був головою Асоціації ветеранів контррозвідки «Веткон».

За свою працю Г. Ф. Григоренко нагороджений орденом Леніна, Жовтневої революції, Червоного Прапора, трьома орденами Червоної Зірки, орденами Вітчизняної війни першого та другого ступенів, двома орденами Трудового Червоного Прапора, медалями: «За боевые заслуги», «За оборону Сталинграда», «За оборону Кавказа», Орденом Шарнхорста (НДР), двома орденами «Червоного Прапора» (МНР), «За службу Батьківщині» золотого ступеня (УНР), Командорським Хрестом ордена Відродження Польщі, Орденом Народної Республіки Болгарії першого ступеня. У 1981 році став лауреатом Державної премії СРСР.

У 2003 році, з нагоди 85-річчя Григорія Федоровича Павло Ніколайчук посвятив йому поему, «Тропы памяти», оповівши у віршованій формі основні віхи його життя. Починається поема зі слів:

«О нем, чье имя спесь сгоняло
С лица разведок многих стран,
В своей стране известно мало:...»

А закінчується такими:

«Тернистый видится Вам путь
Его не выстилали розы,
Но контрразведчика стезя
Зовет вперед к вершинам новым,
Чтоб сердца выстраданным словом
Взойти – куда ногой нельзя.
Есть в этом смысл великой жизни –
Чтоб так, как Вы, служить Отчизне»!

Туркменські килимарі виготовили тоді його портрет, який нині зберігається у районному історичному музеї.

Свій життєвий шлях генерал-полковник Григоренко закінчив 19 травня 2007 року.

І нехай хтось вважає, що то були заслуги перед іншою Батьківщиною – СРСР, але за такою логікою всі ветерани Великої Вітчизняної війни теж підлягають забуттю. А такого не повинно бути, бо це наша історія. Тому за рішенням районної ради на будинку, де в 30-ті роки знаходилась Зіньківська семирічна школа, встановлено меморіальну дошку Григорію Федоровичу Григоренку.

Не менш цікавий матеріал знайдено ще щодо ряду осіб. Частина його використана при підготовці до минулорічної обласної науково-практичної конференції «Полтавщина – земля моя свята» та участі у Всеукраїнській акції «Шляхами подвигу і слави». Інший буде задіяно в історії школи.

Нині головну увагу приділяємо підготовці до сторічного ювілею приміщення колишньої чоловічої гімназії. Така тематична краєзнавча робота загалом викликає неабияку гордість у її учасників. Вона захопила не лише школярів, а й інших (навіть досить поважного віку) жителів Зінькова. І небезпідставно. Бо з цією спорудою класичного стилю пов'язана ціла низка видатних імен, до того ж в історії Зіньківської спеціалізованої школи I-III ступенів № 2 переплітаються історії жіночої прогімназії, чоловічої та

жіночої гімназії та інших навчальних закладів початку XX століття. Відчутну допомогу подають загону колишні «Зеровчата». Хоч багато хто з них проживає в різних регіонах України, навіть світу, вони продовжують пошукову діяльність, надсилаючи свої знахідки молодшим товаришам і залишаючись вірними девізу свого дитинства: «Ми – патріоти. Любимо рідне місто і свою школу».

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Літвішко Леся Василівна, учитель-методист історії Зіньківської спеціалізованої школи І-ІІІ ст. № 2.

Співавтор книги «Зіньківщина. Історичні нариси», автор краєзнавчих видань: «Зіньків від сивої давнини до наших днів», «Книга скорботи Зіньківщини», «Чорнобиль – вічний біль», публікацій у журналі «Край», «Антології краєзнавства Полтавщини», районній пресі «Голос Зіньківщини», була редактором всеукраїнських видань «Тайны истории», «Мир непознанного» («Интересная газета в Украине»).

Маслова С. І.

РОЗВИТОК ОСВІТНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА В СЕЛІ ЛЮТЕНЦІ ЗА ОСТАННІ 50 РОКІВ

Село Лютенка Гадяцького району відоме як дуже давнє поселення, через що його Олена Пчілка (О. П. Косач-Драгоманова) і називала «старим козацьким гніздом». Освітнє краєзнавство школи має лише піввікову історію. У кінці 50-х років минулого століття вчителі історії Д. В. Хоменко і М. С. Петренко зробили перші розвідки матеріалів з історії розвитку освіти в Лютенці.

Подальший розвиток краєзнавчі пошуки отримали у процесі організації сільського музею, відкритого у 1961 році, де було створено куточок, присвячений історії шкіл села.

Під час написання сторінок «Історії міст і сіл Полтавської області» в розділі «Лютенка» вчитель Д. В. Хоменко зібрав матеріали про видатних людей села.

На початку 70-х років директор Лютенської 8-річної школи І. П. Березовський провів дослідження участі вчителів села в партизанському русі і підпільній роботі на території нашого краю, а

вчитель Д. В. Хоменко – пошукову роботу про вчителів села, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни. Викладач початкової військової підготовки І.П. Ісаєв продовжив дослідження участі вчителів у війні і зібрав матеріали про працюючих вчителів-ветеранів війни. Разом з піонервожатими школи він продовжував вивчення біографії Героя Радянського Союзу М. Л. Величая, ім'я якого носить наша школа.

У 1992 році у шкільному музеї, який сьогодні носить звання «Зразковий» створено відділ «Розвиток освіти в Лютенці».

На базі зібраних матеріалів проводяться професійно-педагогічні тренінги, де досконало вивчається педагогічний досвід вчителів попередніх років та вплив їх методів виховання на подальші творчі здобутки випускників, зокрема на формування лідерської, а також політичної, соціальної, полікультурної, комунікативної та інформаційної компетентності, їх подальший саморозвиток та самоосвіту.

Сьогодні під керівництвом нині діючих заступників директора школи з навчально-виховної роботи Н. І. Триль та О. В. Ковальчук на базі шкільного зразкового музею постійно проводиться велика робота зі створення та організації навчально-дослідницьких проектів, написанню робіт МАН та матеріалів інших краєзнавчих конкурсів.

Велика кількість учнів школи в музеї проходить школу екскурсоводів.

Учні 4-5 класів готуються стати екскурсводами через загін «Піонер», в якому вони проводять патріотичну та пошукову роботу разом з ветеранами війни і учасниками збройних конфліктів на території інших держав.

Участь учнів науково-дослідницькій роботі пошукових загонів, у конкурсах та інтегрованих проектах краєзнавчого напрямку сприяє розвитку в дітей ораторського мистецтва та вміння долати психологічні перепони, а також формуванню навичок обміну думками, ідеями, судженнями та навчає відстоювати власні позиції у наукових дискусіях.

Організація та спрямування роботи різновікових краєзнавчих пошукових загонів «Адоніс», «Оксія», «Пам'ять» на різних етапах учнівських проектів, підготовка їх до участі в конкурсах збагачує науково-методичний багаж педагогів, сприяє підвищенню продуктивності педагогічної праці, конкурентноспроможності

педагогів і їх вихованців. Учителі та учні проходять систему тренувальних вправ для набуття лідерських умінь і якостей. Підготовка лідерів шкільного колективу вимагає від учителя розвитку власних лідерських якостей, тому актуальною для сьогодення є проблема формування лідерської компетентності насамперед самого вчителя.

Із практичного досвіду у роботі краєзнавчого музею діти не лише набувають лідерських умінь та навичок утвердження на лідерській позиції, а й мають наглядний приклад з біографій успішних односельців для мотивації подальшого вдосконалення цих навичок.

Займаючись краєзнавством, музейною справою, учні переконуються в тому, що яким би не був складний шлях до вершин науки і практики, але він відкритий для кожного. У цьому допомагають їм пересвідчитись долі видатних людей, що закінчили нашу школу. Традиційні зустрічі випускників школи закінчуються екскурсією у музей, де і відбувається збагачення інформацією як гостей, так і пошуковців.

Яскравим підтвердженням ефективності роботи учнів над різними краєзнавчими проектами для формування їх лідерських умінь є подальша доля юних дослідників. Так, випускник школи В. І. Селюк, який був призером Всеукраїнського конкурсу юних лісівників, сьогодні очолює Лютенське лісництво. Випускник О. І. Сіденко, який був учасником четвертого етапу конкурсу учнівських робіт МАН у Києві, сьогодні є активістом студентської роботи Полтавського технічного університету, очолює студентську асоціацію ВУЗів м. Полтави і таких прикладів можна навести багато.

Міжнародні інтегровані інтернет-проекти учителів англійської мови з 2007 року відкрили новий етап у краєзнавчо-пошуковій роботі та у розповсюдженні зібраної інформації з місцевих джерел серед зацікавлених у ній представників української діаспори та інших гостей із-за кордону. Навчальний предмет «Іноземна мова» створює такий мікроклімат, який сприяє розвитку лідерських якостей учня, оскільки передбачає обмін думками, ідеями на якісно новому рівні в рамках світової інформаційної інтеграції, виховує моральне та духовне ставлення до процесу спілкування; сприяє набуттю суб'єктного досвіду життєдіяльності у спілкуванні.

Краєзнавча ж робота допомагає у визначенні мотивації щодо вивчення іноземних мов.

Публікації місцевих дослідників освіти: Чайка І. Ф. – автор документально-історичного роману «Дзвони над Лютенською», оповідань для дітей «У герці», «Відлуння», наукових доробок у періодиці «Предтеча космічної ери», літературно-краєзнавчого альманаху культурно-мистецької спілки Гадяцького краю «Мистецьке гроно» (2008 р.), «Магія загадкового свята» (2011 р.), статей в газетах «Гадяцький вісник», «Зоря Полтавщини», «День», «Газета по-українськи», – «Голодавка», «Місячне море Засядька», «Шлях у космос починався з Лютенки», «Селянський отаман», «Трагедія партизанського краю» та ін. Участь у спільному видавництві книг про історію села Лютенка «Літопис землі Гадяцької», «Славетні імена Полтавщини: Олександр Засядько» та ін.

Чайка М. І. – автор «Освітняни села Лютенки у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.», учасниця виставки «Людський фактор війни», яку організувала Національна академія наук до 65-річчя Перемоги. Її публікації є в газетах: «Гадяцький вісник», «Зоря Полтавщини», статті «Його ім'я носить наша школа», «Наші учні – воїни-інтернаціоналісти», «Шкільному лісництву – 30 років» та ін.

Маслова С. І. «Інтегровані проекти», «Біографії педагогів-земляків, які сприяли розвитку освітнього краєзнавства в Лютенці за останні 50 років» можна назвати:

- Хоменко Дмитро Васильович – вчитель історії та співавтор «Історії Полтавщини» про село Лютенку Гадяцького району;

- Строй Наталія Олександрівна – вчитель географії, засновник метеорологічних досліджень на території Лютенки;

- Березовський Іван Пилипович – директор школи 1961-1980рр., засновник музею 373 стрілецької дивізії, яка звільняла село Лютенку від фашистів;

- Діброва Василь Іванович, заступник директора з навчально-виховної роботи (1961-1974рр.), поклав початок дослідницькій роботі по вивченню біографії славетного земляка, винахідника бойових ракет – О. Д. Засядька – «Рід козацький – ім'я світове»;

➤ Семенченко Володимир Максимович, директор школи 1981-1988рр., фотоаматор та відеооператор фільмів «Моє рідне село», «Школі –150 років», «Неопалима купина» та ін. ;

➤ Чайка Іван Федосійович, директор восьмирічної та середньої шкіл 1980-2011 рр., засновник краєзнавчого музею 1992 року, автор творів для дітей та юнацтва, довідникової історичної літератури ;

➤ Чайка Марія Іванівна, заступник директора з навчально-виховної роботи 1979-2011 рр., організатор дослідницької роботи в шкільному лісництві 1981р., керівник шкільного краєзнавчого музею, якому у 2006 році було присвоєно почесне звання «Зразковий».

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Маслова Світлана Іванівна, вчитель англійської мови та історичного краєзнавства Лютенської ЗОШ І-ІІІ ступенів ім. Героя Радянського Союзу М. Л. Величая Гадяцької районної ради.

Керівник шкільного пошукового загону «Оксія», організатор дослідницької роботи у зразковому краєзнавчому музеї, який працює за напрямом: «Розвиток освітнього краєзнавства в с. Лютенці». Учасник Всеукраїнського конкурсу «Моральний вчинок» (2011 / 2012 н. р), фестивалів «Віха-2010» та «Віха-2011». Автор проекту: «Полтавський дивосвіт. Трагедія партизанського краю» (2012), наукової доробки розділу «Краєзнавство» у альманахові «Мистецьке гроно». Спільно з учителем історії, почесним краєзнавцем України – І. Ф. Чайкою надавала допомогу у підготовці робіт для участі в конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів членів МАН України, у підготовці презентації науково-дослідницької роботи «Природні причини трагедії партизанського краю 1941-1942 рр.».

Моніч В. М.

РОЗВИТОК ОСВІТНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО РАЙОНУ

На нинішньому етапі величезних змін, які відбуваються в економічному, політичному і соціальному житті України, розвиток

освіти є однією із найскладніших проблем державотворення. Водночас складний і багатоаспектний процес навчання і виховання є найбільш благородною та відповідальною людською діяльністю саме тому, що тут формується людина як особистість, зростає її світогляд і культура, закладаються основи майбутньої професії.

Останнім часом зростає значення освітнього краєзнавства як частини загальнолюдської культури, але воно поки-що не стало предметом спеціального теоретичного дослідження. Щодо поняття освітнє (педагогічне) краєзнавство існує широке розмаїття та невизначеність у трактуванні, це в свою чергу пов'язано з багатогранністю його функцій, недостатньою розробкою теоретичних основ. Педагогічне краєзнавство – це поглиблене дослідження питань історії освіти свого краю, вивчення діяльності передових шкіл в історичному і сучасному зрізі, біографій педагогів-земляків, долі випускників, значення та вплив у національних традицій на виховання сучасної молоді.

Освіта Кременчуцького району пройшла тернистий шлях свого становлення. Ще у XVIII ст. на його теренах виникають церковно-парафіяльні та земські школи. За компутом Миргородського полку 1723 року в Максимівці була школа, в якій вчителював Іван Григоренко. При Троїцькій церкві в селі Недогарки (збудованій у 1764 року) існувала церковно-парафіяльна школа. На 1910 рік в Кременчуцькому повіті налічувалося 75 церковно-парафіяльних шкіл.

Із приходом до влади більшовиків школа була відокремлена від церкви і стала чотирьохкласною. У селі Червона Знам'янка було відкрито початкову школу, в якій працювали чотири вчителі, що навчали більше 120 дітей. Навчання велося рідною мовою. Розвиток національної культури і освіти стримувався грубим втручанням з боку органів радянської влади. Гуманітарні дисципліни почали викладатись у школах на основі ідей соціалізму, посилювалося водночас переслідування будь-яких проявів національного життя. У 1920-1925 роках багато дітей в селах Кременчуччини, записаних у відповідні класи, за умов голоду і розрухи, не відвідували заняття. Особливо боляче вразила дітей стихія голоду 1921-1922 років. Для постраждалих голодуючих дітей Поволжя засновували дитячі будинки. В 1923 році у дитбудинках Кременчуцького округу залишалось 666 маленьких вигнанців голоду.

З 1920 року в селі Омельник на базі ремісничих майстерень, що існували ще до революції і мали приватний характер, було відкрито кустарно-промислову школу. У школі щорічно навчалось 55-60 осіб. Термін навчання становить 3 роки. Учні навчали спеціальностям столяра, коваля, літейщика, слюсаря і токаря. Кустпромшкола про існувала до 1929 року.

До 1920 року письменність у Кременчуцькому повіті зросла на 9,5-10 % порівняно з 1910 роком. На виконання постанови ЦК ВКП(б) від 17 травня 1929 року про ліквідацію неписьменності при Кременчуцькому окружкомі партії створили надзвичайну комісію по боротьбі з неписьменністю. Вона координувала всю роботу освітян Кременчуччини з неписьменними.

1936 року в Келеберді семирічну школу було реорганізовано в десятирічну. Після уроків працювали гуртки: музичний, співочий, літературний, художньої вишивки та драматичний. Виступи келебердянських гуртківців неодноразово відзначались на районному та обласному рівнях. А хористи тричі у 1936-1938 роках виходили переможцями в республіканських змаганнях і отримали за це прапор з написом «Келебердянський співочий гурток». За чотири передвоєнні роки Келебердянську десятирічку закінчило 132 учні.

Із початком Великої Вітчизняної війни багато колишніх учнів та вчителів шкіл району було мобілізовано на фронт. Протягом першого року окупації у Кременчуцькому районі діяло 37 шкіл (3942 учні). Успішність учнів, як і відвідування ними школи, залишалися низькими. Робота шкіл знаходилася під повним контролем окупаційної адміністрації, яка на свій розсуд диктувала умови і зміст навчання. У школах сіл Омельник, Кам'яні Потоки, Вільна Терешківка були відкриті німецькі госпіталі. З відходом фашисти спалили школи в Піщаному, Гориславцях, Кривушах, Вільній Терешківці, Максимівці, Омельнику.

Після війни розгорнулася активна діяльність з відновлення роботи шкіл на всій території України. 1949 року школи Кременчуччини перейшли на семирічну освіту.

На високому рівні було поставлено виробниче навчання. У Пришибській школі за виробничою бригадою було закріплено 10 га орної землі, на якій вирощувалися сільськогосподарські культури. Школа мала найкращу в районі кролеферму, брала участь в обласних виставках кролів.

У 1955 році у Зарудянській школі була створена виробнича бригада «Дружба». Для неї було виділено колгоспом 100 га землі. У школі тримали двох коней, дві вантажівки. Із метою допомоги школярам колгосп виділяв трактор. Після перших успіхів із Москви прийшло повідомлення про надання виробничій бригаді комбайну. На початку 60-х років велася робота по виведенню гібриду цукрового буряка «Зарудянський», який був представлений на ВДНХ. Зі спогадів Л. С. Старик: «Із Києва приїжджали кореспонденти республіканського радіо разом із струнним оркестром. Музиканти виступали перед учнями, потім вівся запис виступів учнів-членів виробничої бригади. Про трудові успіхи повідомлялося в республіканській та союзній пресі». Бригада проіснувала близько десяти років. Її засновник, М. І. Старишко, за заслуги у створенні шкільної виробничої бригади був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора і переведений на посаду голови колгоспу.

У 1967-1968 навчальному році у районі функціонувало 34 школи, в яких навчалося 7 тисяч дітей. Високих показників у навчанні досягли Підлужанська, Садківська, Чечелевська, Дмитрівська восьмирічні школи, Кам'янопотоківська середня школа. У 1968 році в навчальних закладах створювалися будівельні загони з учнів старших класів для виконання ремонтних робіт. У Кам'янопотоківській середній школі він налічував 29 осіб, у Максимівській, Ялинцівській, Салівській – 16. Силами вчителів та учнів оформлялися сільські краєзнавчі музеї. Один із найкращих музеїв не тільки району, а й області був у Гориславській школі, активним організатором і натхненником якого була О. Г. Погорілець, вчителька фізики і математики.

У 1977 році зі 33-х закладів освіти району 28 досягли повної успішності, зокрема Недогарківська, Садківська, Кривушівська, Червонознам'янська.

Дослідженням освітнього краєзнавства у Кременчуцькому районі займається творча група вчителів історії. Освітняни працювали з матеріалами краєзнавчого музею м. Кременчука, з літературою по краєзнавству, збирали свідчення старожилів, аналізували їх. Систематизовано матеріали про репресованих вчителів, видатних випускників та вчителів закладів освіти району. За наслідками досліджень підготовлено посібник «Історія розвитку освіти Кременчуцького району» (XVIII ст. – наші дні). Плануються

подальші дослідження, зокрема робота в Державному архіві Полтавської області.

Навчальні заклади району долучаються до роботи з освітнього краєзнавства. До 70-річчя утворення Кременчуцького району (2009 р.) кожний педагогічний колектив підготував історію своєї школи. Пошукові загони Кам'янопотоківського, Червонознам'янського, Потоківського, Вільнотерешківського закладів освіти, взявши участь у районному етапі Всеукраїнської історико-географічної експедиції учнівської молоді «Історія міст і сіл України», досліджували історію освіти рідного села. У Кам'янопотоківській ЗОШ І-ІІІ ступенів йде підготовка до створення алеї слави золотих медалістів школи. У складі історико-етнографічного музею Омельницького НВК створено музей школи. Підготовлена фонотека спогадів вчителів, створена книга пошани вчителів та золотий фонд випускників школи. Зберігаються атрибути піонерської та комсомольської організацій, що діяли в закладі освіти. Пошуковий загін збирає матеріали для створення генеалогічного дерева педагогічних родин. Навчальний заклад готується до свого 30-річчя. У Білецьківському закладі освіти працювали видатні вчителі району, області: Заслужений вчитель України К. С. Українець та відмінник народної освіти М. М. Ціпар. Пам'ять про них свято бережуть у школі. До меморіальних дошок постійно покладають живі квіти. Учні із задоволенням беруть участь у футбольних турнірах на честь М. М. Ціпара. Класні керівники проводять виховні години, присвячені педагогічній діяльності цих знаних педагогів. У шкільному музеї підготовлено стенд про видатних людей школи.

Пошуковий загін Потоківської ЗОШ І-ІІІ ступенів багато працював над дослідженням долі видатних випускників. Серед них Двічі Герой Радянського Союзу М. В. Баль командир прикордонної застави, підполковник, афганець В. Н. Жук, директор Департаменту підводної спадщини України С. О. Воронов та багато інших.

Діяльність педагогічних та учнівських колективів району у галузі освітнього краєзнавства допомагає формувати національний характер, розуміти особливості нації, її душу, сприяє вихованню поваги до самобутньої творчої спадщини видатних педагогів-земляків, любові до професії вчителя, удосконаленню професійної компетенції педагогів.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Моніч Валентина Миколаївна, методист районного методичного кабінету відділу освіти Кременчуцької райдержадміністрації.

Координатор творчої групи вчителів історії, Кременчуцького р-ну, яка працює над проблемою: «Історія освіти Кременчуцького району». Співавтор посібника «Історія освіти Кременчуцького району: ХІХ ст. – наші дні», підготовленого членами творчої групи (2012 р.).

Москаленко Я. В.

З ДОСВІДУ РОБОТИ КЕРІВНИКА ПОШУКОВОГО ЗАГОНУ «СЛАВІЯ»

1. Форми і напрямки діяльності

Краєзнавчо-пошукова робота учнів у загальноосвітній школі як напрям позакласної і позашкільної діяльності школярів визнана важливим фактором виховання особистості на національно-культурних традиціях українського народу. Краєзнавча робота є тим засобом виховання, де на основі вільного вибору та необмежених можливостей для творчості, особистість опановує знаннями про різні сфери матеріального і духовного життя людей, локально близьких територій і набуває на цій основі важливого соціального досвіду.

Практична реалізація ідей руху відбувається у формі Всеукраїнських експедицій, акцій і проєктів: «Краса і біль України», «Сто чудес України», «Шляхами подвигу і слави», «Людяність у нелюдяний час», «Пізнай свою країну», «Моя Батьківщина – Україна», «Врятувати від забуття», «Історія міст і сіл України».

Об'єктом краєзнавчих досліджень школярів є людина, її матеріальна та духовна культура в єдності із природою та соціально-економічним оточенням. Краєзнавча робота розкриває перед юними дослідниками об'єктивні процеси розвитку суспільства у сфері найближчого спілкування. Рідна мова, історія, природа, мистецтво, символіка, родинно-побутова культура та

традиції, що склалися в етнокультурному середовищі, близькому для сприймання, сприяють кращому засвоєнню традиційних національних цінностей.

Пошукову роботу ми проводимо постійно, тому формально-організаційний етап у нашій діяльності чітко не виявлений. Всього задіяно в нашому пошуковому загоні кілька десятків дітей різного віку. Більшість працюють у міських бібліотеках Миргорода. Збираючи матеріал, вони регулярно пересилають його на електронну адресу керівнику пошукового загону та відразу отримують консультації, поради щодо своєї роботи. Інші записують спогади безпосередньо від людей. Учням молодшого віку простіше починати таку роботу у власній родині, збираючи матеріали про свій родовід. Згодом це знаходить вираження у традиційному конкурсі родоводів, який ми щорічно проводимо в нашій школі. Згодом, удосконалившись у мистецтві спілкування, набувши досвіду і сміливості, учні починають звертатися за усною інформацією до сторонніх людей.

Екскурсії до музеїв, архівів і подібних закладів ми плануємо заздалегідь. Крім того, що вони мають загальнорозвиваючий характер, ще допомагають зняти певні психологічні бар'єри спілкування, що полегшує учням подальшу пошукову діяльність.

Хоча етап акумуляції матеріалів на перший погляд видається декому нецікавим, але діти охоче беруть у ньому участь. Для багатьох достатньою мотивацією є можливість взяти участь у експедиціях, які ми проводимо 1 – 2 на рік. Багатьох сам факт включення до творчої групи достатньою мірою стимулює, не кажучи вже про зайняті місця та отримані нагороди. Так, скажімо, наш пошуковець, на той час учень 9 класу Рекманіс Арманд, узяв участь у міському конкурсі «Миргородщина за доби визвольних змагань українського народу 1917-1921 років» (2009 р.). Змагання проводилося з ініціативи місцевих політичних партій і тому мало грошові призи. Його перемога та отримання ним 300 грн., зароблених власним розумом і енергією, мало великий резонанс серед школярів нашої школи.

На певному етапі ми розпочинаємо планування та підготовку експедиції. Постановка цілей, вибір методів і напрямів пошуку, оптимальних варіантів маршруту – часто захоплюють дітей не менше, ніж сама поїздка. Участь в експедиції є винагородою за великий обсяг виконаної праці.

Етап узагальнення та підготовки матеріалів для місцевої преси потребує досвіду, специфічних знань. Найчастіше цей обов'язок командира пошукового загону. На сьогодні це учень 9-А класу Міненко Ярослав.

Необхідною умовою пошуково-краєзнавчої роботи є активне використання інформації, здобутої в результаті наших досліджень. З цією метою учні проводять уроки на місцевому матеріалі, зокрема, – за матеріалами газетної статті «Три візити гетьмана Івана Виговського на Миргородщину» було проведено урок для 8-х класів «Політика гетьмана Івана Виговського». Так само було проведено годину спілкування у 11-х класах на тему: «Гість Миргородщини Вольф Мессінг». Другий захід мав великий резонанс у старшокласників.

Зібрані матеріали вихованці пошукового загону пересилають електронною поштою безпосередньо до наступних зацікавлених сторін:

- канцелярії Полтавської єпархії (5 грудня 2009);
- центру охорони та досліджень пам'яток археології (6 грудня 2010);
- відділу археології Краєзнавчого музею у Полтаві (18 лист 2011);
- Миргородського краєзнавчого музею (7 грудня 2011).

Не секрет, що діти поряд із розумовою активністю, повинні займатися і фізичною діяльністю. З точки зору виховання на національно-культурних традиціях українського народу оптимальною є участь у відродженому козацькому русі. Тому ми беремо участь у козацьких змаганнях «Джура», зокрема у листопадових змаганнях 2011 року, адже козацтво – аристократія національного духу, головний носій і охоронець високої культурної традиції.

Важливо, щоб діяльність краєзнавців ніколи не закінчувалася, щоб раз досягнувши поставленої мети, діти захотіли іти далі, ставити перед собою ще складніші завдання, розкривати ще більш захоплюючі таємниці минулого.

2. Звіт за 5 років діяльності

Наш пошуковий загін «Славія» було створено наприкінці 2006 року у Миргородській ЗОШ № 1. Засновниками та першими командирами пошукового загону були учні нашої школи Дмитро Стояновський та Вадим Якимовський. Відтоді вже встигло

змінитися три покоління учасників пошукового загону, а всього за 5 років участь у різних формах пошукової роботи брали 53 учні. Радує те, що багато наших випускників не припиняють співпраці з пошуковим загonom і після закінчення школи.

Починаючи з 2009 року, щорічно проводимо «Змагання кращих знавців історії рідної школи» та «Конкурс родоводів». Завдання конкурсу направлене не лише на пробудження інтересу до історії своєї родини та країни, але й на збір краєзнавчого матеріалу.

Для збору інформації нами було організовано сім експедицій до п'яти поселень району: Комишні, Черкащан, Зуївець, Лісового, Остапівки та Верхньої Будаківки. За результатами досліджень учасниками загону було підготовано 7 публікацій у міській та районній пресі: «Святкування Дня Перемоги у Шумейковому» (травень 2010), «Вимірювання залишок Комишнянської фортеці» (грудень 2010), «XXVIII обласний зліт юних краєзнавців у Олефірівці» (березень 2011), «Вольф Месінг у Остапівці» (серпень 2011), «Три візити гетьмана Івана Виговського до Комишні» (жовтень 2011), «Голодомор на Миргородщині. Життя і смерть отця Федора Слухаєвського» (листопад 2011), «Зуївецька старовина в прислів'ях» (грудень 2011), «Пошукові розвідки «Славії» (січень 2012), «Згадуючи Дмитра Яворницького» (березень 2012). Крім того, ми готували статті для шкільної газети.

За матеріалами досліджень нами у 2009 році було знято аматорський фільм про історію селища Комишні. Його головним завданням полягало в документі та фіксації подій історії селища на місцевості.

Отриману інформацію ми розмістили у Вікіпедії – створили статті «Комишня» та «Верхня Будаківка»

У листопаді 2010 року нами відкрито власний веб-сайт пошукового загону (<http://slavia.do.am/>), на якому ми розміщуємо не лише результати нашого пошуку, але й малодоступні для багатьох дослідників джерела.

За час існування пошукового загону його вихованці брали участь у діяльності Конференції юних краєзнавців у Полтаві 21.10.2008 року та 17.03.2010 року; в обласному зльоті юних краєзнавців – активістів музеїв Олефірівці 16-18.03.2011 року. Починаючи з 2007 року, взяли участь у 14 загальноукраїнських та обласних конкурсах краєзнавців. За цей час загальний обсяг написаних нами конкурсних робіт склав 361 сторінку. За перемоги

у вказаних краєзнавчих змаганнях ми здобули 20 грамот, з них: відділу освіти Миргородської міської ради – 6, Полтавського обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді – 9, Головного управління освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації – 4.

Але ми працюємо, звичайно, не заради нагород. Процес пошуку сам по собі захоплює. А особливо тоді коли вдається трохи відхилити завісу минулого. Відкриття таємниць – це і є головне покликання людського розуму.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Москаленко Ярослав Віталійович, учитель історії Миргородської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 1 імені Панаса Мирного.

Автор посібника «Краєзнавчі пошуки. Комишнянський аспект» (2010 р.), низки статей. Організатор музею історії школи.

Онiстрат О. В.

ЮНА ГРАДИЖЧАНКА – ПРОДОВЖУВАЧКА ПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ РАЇСИ КИРИЧЕНКО

Де ще, крім Глобинщини, в Україні є такий своєрідний музичний олімп як гора Пивиха! Біля неї виростав рід Петра Чайковського, черпали натхнення Микола Лисенко, Георгій та Платон Майбороди, Володимир Верменич, Олександр Білаш, Раїса Кириченко... Горять на небосхилі української культури й сучасні яскраві зірки – наші земляки: Руслан Шевченко – соліст державної народної капели «Думка», народний гурт «Сусіди», народний аматорський колектив «Горлиця»... Народжуються зірки й сьогодні. Однією із найяскравіших є, безперечно, Наталія Шинкаренко, яку вважають послідовницею і наступницею Раїси Кириченко. Народилася вона у мальовничому селищі Градизьк. Хоча дівчинка лише учениця 9-го класу Градизької гімназії імені Героя України Олександра Білаша, її ім'я вже відоме в багатьох куточках нашої Батьківщини.

Кожен, хто вперше чув Наталю, був шокований: маленька дівчинка співає, як доросла людина. Крім того, її меццо-сопрано дуже нагадує голос народної артистки України Раїси Кириченко,

яку в мистецьких колах називають Чураївною, Берегинею української пісні. Це вважають дивом. Доля розпорядилася, щоб ці два таланти зустрілися.

«Боже, та це ж я співаю!», – вихопилося у співачки, коли вона вперше почула п'ятирічну Наталочку на «Пісенному джерелі». Після цієї зустрічі Раїса Опанасівна вже не випускала дівчинку з поля зору, Наталя стала її улюбленицею. Разом із батьками дівчинка їздила до Корещини. Саме в цьому селі Глобинського району народилася, виросла і довго жила співачка. Там вона і похована. Раїса Опанасівна усамітнювалася з Наталею в хаті, давала їй поради та настанови: підказувала, що треба виділяти інтонацією, що співати тихіше, а що голосніше, як триматися на сцені, як швидко вивчити пісню... Усе життя артистка пам'ятала слова матері: «...Не співай пісні, ні про що. Вибирай ті, що западають в людську душу!». Тож і своїй улюблениці Раїса Кириченко говорила, що пісня повинна «взяти за живе», треба відчувати її, інакше вона не зазвучить. А батьків Наталі Раїса Опанасівна не раз попереджала, щоб вони не віддавали доньку навчатися співу: голос у неї від природи добре поставлений, достатньо лише трохи відшліфувати. Сама Раїса Кириченко теж не вчилася на співачку. А музичну освіту здобула, коли вже мала всенародне визнання.

Доля не послала Раїсі Кириченко дітей, тому не радували її онучата. Усю свою нерозтрачену материнську любов вона віддавала тим, кого навчала співати. Трепетно ставилася співачка й до Наталі, в якій бачила свою зміну. «Так що, мені вже можна йти на пенсію?», – жартуючи, запитувала вона дівчинку. Артистка дуже любила Наталочку і серйозно до неї ставилася. Якось запросила ще зовсім маленьку дівчинку на свій творчий вечір у Палаці «Україна». Там благословила на довге творче служіння народній пісні, подарувала сценічний костюм. А в кінці 2004 року Раїса Опанасівна попросила Наталю виступити замість себе у Києві перед лауреатами пісенного фестивалю імені поета Дмитра Луценка «Осіннє золото». Уже тоді співачка недобре себе почувала. Маленьку землячку славної пісенної Берегині зустріли із захопленням. А через кілька місяців, уже після смерті Раїси Кириченко, Наталія Шинкаренко сама стала дипломантом цього конкурсу.

Якби народна артистка була жива, то не раз би заспівала з Наталею. Вона дуже цього хотіла. Та сталося так, що дівчинка заспівала замість неї. У 2005 році в Києві відбувся перший фестиваль імені Раїси Кириченко «Я козачка твоя, Україно!». Багато років Микола Михайлович Кириченко акомпанував знаменитій дружині. А сімейний вокальний дует виник завдяки проекту Віталія та Світлани Білоножко «Мелодія двох сердець». Раїса Опанасівна з чоловіком готували пісню «Червона ружа», та виконати її їм не судилося. На сцену столичного Палацу спорту разом із чоловіком Раїси Опанасівни вийшла Наталія Шинкаренко – учениця відомої співачки. Новий дует у складі Миколи Михайловича Кириченка та маленької дівчинки в національному костюмі виглядав дуже зворушливо. А коли залунали слова: «Червона ружа цвіте, не в'яне, чи на розлуку, чи на кохання», глядачі не могли стримати сліз.

Тисячі людей є шанувальниками таланту Наталії Шинкаренко. Її виступів із нетерпінням чекають на різних концертах, фестивалях. Та найбільшим творчим здобутком сама дівчина вважає свій перший творчий вечір, який відбувся 1 грудня 2007 року в Полтавському музично-драматичному театрі імені М. В. Гоголя. Концерт, організований управлінням культури Полтавської обласної державної адміністрації та Управлінням Міністерства внутрішніх справ України в Полтавській області, став справжньою подією для всіх шанувальників української пісні. У ньому взяли участь пісенні колективи, фольклорні ансамблі з різних районів Полтавщини, провідні майстри мистецтва. На своєму творчому вечорі учениця народної артистки України Раїси Кириченко виконувала жартівливі й серйозні пісні, відомі та не дуже, дарувала їх своїм численним шанувальникам. А коли залунала «Козачка», усім присутнім здалося, що на сцені – сама Берегиня української пісні.

Багато гостей було на творчому вечорі Наталії Шинкаренко. Приїхала й Олеся Білаш – донька нашого славного земляка, композитора й поета Героя України Олександра Білаша. Вона подарувала юній співачці ікону Святої великомучениці Наталії. Серед подарунків був і професійний мікрофон від МГО «Полтавське земляцтво».

Творчий вечір у десятилітньому віці... Такого на Полтавщині раніше не було. Раїса Опанасівна, безперечно, гордилася б своєю

ученицею. Тож не дивно, що Наталія Шинкаренко має багато відзнак за особистий внесок у розвиток національної культури, популяризацію української пісенної спадщини та високу виконавську майстерність.

Наталія Шинкаренко завжди бережно і трепетно ставилася до народної пісні, бо це бездонна душа українського народу, його слава. Пісня пом'якшує серце, додає сили чи натхнення, не дає утворитися духовній порожнечі. Народ створив цей скарб і передає із покоління в покоління. Пісня поєднує думки і настрої, виражені у мелодії та словах.

Працюючи з народною піснею, Наталя додає щось своє, неповторне, осучаснює її, робить ближчою для сприймання. Фольклорні твори у виконанні юної співачки зворушують щирістю, безпосередністю. Саме любов до української пісні міцно пов'язала Наталію з народним гуртом «Сусіди». У їхній студії звукозапису юна співачка записує фонограми, тут займаються аранжуванням фольклорних творів. Чимало пісень дівчинка виконує разом із цим колективом.

У репертуарі Наталії Шинкаренко багато українських народних пісень, є чимало авторських. Запорукою її успіху є висока виконавська майстерність, глибоке розуміння змісту пісні.

Робота над піснею починається із вибору самого твору. Він обов'язково повинен «торкнутися» серця, викликати якісь почуття, емоції. А відтак і слухачів така пісня не залишить байдужими, озветься у найпотаємніших куточках душі. Незважаючи на юний вік, Наталія вже має значний досвід, та кожна нова пісня – це наполеглива праця над вокальним виконанням твору, розвитком сценічної культури.

Тісна співпраця поєднала юну співачку із А. Демиденком, який написав чимало пісень для Р.Кириченко. Він допомагає дівчині працювати над текстами творів, дає поради. 17 грудня 2011 року у Палаці «Україна» в Києві відбувся творчий вечір А. Демиденка. На це свято була запрошена й Наталія Шинкаренко.

Які б твори не виконувала юна співачка, вони сповнені художньої довершеності, високої духовної культури, завжди емоційні та самобутні. Саме тому майстерність Наталії високо оцінена на обласних, Всеукраїнських та Міжнародних фестивалях та конкурсах. Та головне в тому, що вона відроджує, береже,

збагачує народнопоетичну скарбницю і щедро повертає людям їх багатство, їх душу – українську пісню.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Онїстрат Ольга Вікторівна, заступник директора з науково-методичної роботи Градизької гімназії імені Героя України О.Білаша Глобинської районої ради.

Учитель-методист, Відмінник освіти України, учитель української мови та літератури. За останні 5 років підготувала 6 призерів обласного етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів членів МАН України (у тому числі одного переможця Всеукраїнського етапу), переможця районного конкурсу знавців рідної мови ім. П. Яцика.

Павелко Г. Г.

ТУРИСТСЬКИЙ ГУРТОК ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ

Керівники туристсько-краєзнавчих гуртків використовують різноманітні форми роботи з учнями, беручи до уваги, що краєзнавство не існує без туризму, а туризм не може бути без краєзнавства. Тільки туризм надає шкільному краєзнавству дійового й творчого характеру.

Громадський діяч і педагог Софія Русова вважала екскурсії, туристські подорожі на природу, до історичних пам'яток найкращим способом пізнання рідного краю і національної культури. С.Ф.Русова одну з найбільших проблем виховання учнівської молоді вбачала у відсутності "...широкого патріотизму саме через те, що ми занадто мало знаємо свій рідний край, не додивляємося до життя народу, не цікавимося явищами природи".

Туристсько-краєзнавча діяльність характеризується надзвичайною різноманітністю її організаційних форм. Найпоширеніші з них – гурток, секція, клуб, товариство.

Гурток – самодіяльна група підлітків, що займається поглибленим вивченням рідного краю. Це основна і найпоширеніша форма краєзнавчо-туристської роботи з географії, біології, історії тощо. Робота краєзнавчо-туристських гуртків

підпорядкована вимогам програм, які розроблені Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України.

На прикладі діяльності туристсько-краєзнавчого гуртка «Горизонт», який уже більше десяти років працює при ЗШ № 18 м.Полтави, можна виділити стаціонарні й туристичні (активні) форми роботи.

Стаціонарні форми:

- робота на географічному майданчику;
- фенологічні спостереження;
- зустрічі із видатними земляками;
- уявні подорожі по країні;
- краєзнавчі олімпіади;
- конференції, лекторії;
- шкільні краєзнавчі естафети;
- конкурси, виставки, вікторини;
- випуск краєзнавчого журналу та стінної газети.

Туристські (активні) форми:

- прогулянки, екскурсії;
- одноденні і багатоденні походи;
- подорожі на різних видах транспорту;
- експедиції;
- туристські зльоти.

Більш докладно зупинимося на краєзнавчій діяльності під час багатоденного пішохідного походу та походу вихідного дня.

Головний краєзнавець у поході відповідає за всю пошукову, у тому числі краєзнавчу, пізнавальну і дослідницьку діяльність туристської групи. Перед походом складає загальний план краєзнавчої роботи на весь туристсько-краєзнавчий цикл. Проводить заняття з усіма членами групи, пояснюючи виконання завдань: збирати і оформляти краєзнавчі матеріали, спілкуватися з цікавими людьми. Під час походу контролює роботу всіх пошукових груп і окремих слідопитів, заслуховує їх звіти про проведену роботу. Організовує екскурсії до музеїв, підприємств тощо. На зборах туристської групи дає оцінку роботі краєзнавців. Після походу стежить за обробкою зібраного матеріалу, приймає його від кожного учасника походу і перетворює в єдиний краєзнавчий звіт усієї групи. Готує й узагальнює усний звіт про результати краєзнавчого пошуку. Спільно з усією групою готує краєзнавчі експозиції для шкільного

музею і предметних кабінетів, за підсумками даного походу. Головне, щоб зібраний матеріал став дієвим засобом навчання та виховання, а не черговою інформацією для звіту.

Краєзнавчий матеріал є цінним і для підготовки наукових робіт для участі гуртківців у МАН, тим більше, що він зібраний під час туристських походів рідним краєм (активним способом пересування). Члени гуртка «Горизонт» здійснюють туристські походи Полтавщиною, Кримом, Карпатами. Кожен похід є пізнавальним. Під час походу реалізується навчальна та виховна мета. Протягом п'яти років члени гуртка беруть участь в археологічних експедиціях під час літніх канікул. Експедиції є також активною формою у проведенні краєзнавчої роботи в школі. Розкопки могильника в околицях селища Шишаки, археологічні розвідки поблизу с. Старі Санжари, розкопки скіфського кургану неподалік с. Шевченки Полтавського району дали змогу кожного року готувати наукові роботи по МАН в секції археологія. Археологічна експедиція – не тільки наукова діяльність, а й виховання міцного дружнього учнівського колективу. Під час таких експедицій установлюються і зміцнюються зв'язки між дітьми різних шкіл, сіл, міст, учні загартовуються фізично й морально.

Члени гуртка постійно беруть участь у районних та міських туристських змаганнях. Є неодноразовими переможцями та призерами міських змагань з техніки пішохідного туризму, та обласних туристсько-краєзнавчих зльотів (XXIX – й обласний зліт туристів-краєзнавців – переможці 2012 р.).

Гуртківці не цураються і стаціонарних форм роботи. Із самого початку існування гуртка його члени розпочали пошуково – краєзнавчу роботу. Їхніми зусиллями було зібрано матеріали про історію міст і сіл України, про народні звичаї та обряди, про видатних людей Полтавського краю, про наслідки голодомору та визволення міста від фашистсько-німецьких загарбників. Пошуківці зібрали інформацію, яка є основою для підготовки матеріалів до участі у Всеукраїнських історико-географічних експедиціях «Історія міст і сіл України», «Україна вишивана», «Пізнай свою країну».

Гуртківці проводять роботу і по мікрорайону Юрівка: листівками вітають ветеранів, допомагають самотнім людям, підтримують тісний зв'язок з радою ветеранів Великої Вітчизняної війни Київського району м. Полтави.

Краєзнавча робота, яка проводиться юними туристами під час екскурсій, експедицій і туристських походів є найбільш ефективною формою вивчення рідного краю. У програмі діяльності гуртка «Горизонт» значна роль відводиться саме цим формам роботи, оскільки вони дають можливість організувати постійні спостереження за певними географічними об'єктами, явищами і процесами та зібрати цінний краєзнавчий матеріал.

Література

1. Ганопольський В. Й. Уроки туризму. Посobie для учителів / В. Й. Ганопольський. – Минск, НМ Центр, 1998.
2. Рябов Е. Г. Туризм у школі / Е. Г. Рябов – Москва : Физкультура и спорт, 1983.
3. Костриця М. Ю., Обозний В. В. Шкільна краєзнавчо-туристична робота М.Ю. Костриця, В. В. Обозний. – К., 1995.
4. Курилова В. Й. Туризм : учебное пособие для студентов пед. институтов / В. Й. Курилова. – Москва : Просвещение, 1988.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Павелко Геннадій Григорович, учитель історії та географії ЗОШ № 18 м. Полтави.

Автор методичних розробок і статей із туризму та краєзнавства: «Туризм і краєзнавство в школі» (2004 р.); «Поради туристу-початківцю» (газета «Географія. Краєзнавство. Туризм», 2007 р.); методичної розробки «Туристський бівак. Поради туристам» (2010 р.).

Рашина О. В.

ЖИТТЯ ЯК СПАЛАХ БЛИСКАВКИ (ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАТНОГО ПЕДАГОГА, ПОЧЕСНОГО ГРОМАДЯНИНА м. КОМСОМОЛЬСЬК Л. І. БУГАЄВСЬКОЇ)

Краєзнавству належить провідна роль у формуванні духовності. З усебічного вивчення під керівництвом учителя природних, соціально-економічних та історичних умов рідного краю (села, району, міста, області, мікрорайону, школи), тобто з

краєзнавства, починається українознавство. Шкільне краєзнавство як одна з ланок навчально-виховної роботи має географічний, історичний, літературний, етнографічний, фольклорний, природознавчий напрями. Усі вони тісно пов'язані між собою як за змістом, так і за формами організації і методами використання.

У місті Комсомольську стан розвитку освітнього краєзнавства на високому рівні. Кожного року навчальні заклади (їх сім у місті) беруть активну участь у туристично-краєзнавчих експедиціях, мають високі досягнення і визнання на обласному та всеукраїнському рівнях.

У навчально-виховному комплексі ім. Л.І. Бугаєвської шкільне краєзнавство як система навчально-виховної роботи проводиться через основні складові частини національного краєзнавства (географічне, історичне, соціальне, літературне, екологічне). Усі ці напрями утворюють частину єдиного цілого і є основними структурними елементами загальношкільного краєзнавства, тісно пов'язані між собою як за своїм змістом, так і за формою та методом проведення.

Розглянемо загальні приклади цілісності національного краєзнавства:

1) географічне та біологічне (природне) – вивчення природних умов рідного краю;

2) екологічне – вивчення екологічного стану та екоситуацій рідного краю;

3) історичне здійснюється через історичний підхід, що застосовується при вивченні природних і суспільно-географічних, історичних, соціальних умов рідного краю, його культури, мистецтва, літератури, усної народної творчості тощо.

Отже, кожен із напрямків шкільного краєзнавства зумовлений конкретними завданнями, що впливають із навчальних планів цих предметів. Кожний напрямок має власний об'єкт вивчення і є самостійною системою краєзнавчої роботи у нашій школі (табл. 1).

Учні НВК є активними учасниками Всеукраїнських та обласних туристично-краєзнавчих експедицій: «Історія міст і сіл України», «Краса і біль України», «Мій рідний край, моя земля», «Моя Батьківщина – Україна», «Сто чудес України», «Пізнай свою країну», «Ідея соборності України». Роботи висвітлюють масштабну і систематичну діяльність юних дослідників під керівництвом досвідчених і небайдужих педагогів: «Життя як

спалах блискавки (дослідження діяльності педагога, директора школи Бугаєвської Л. І.)), пошуковий загін «Спалах», 7-О клас (кер. Рашина О. В.); «Кожна людина якоюсь мірою поет (література рідного краю)), пошуковий загін «Прометей», 7-А клас (кер. Печонкіна Л. А.); «Центр Всеукраїнської культурної самобутності – Опішня», пошуковий загін «Оберіг», 9-А клас (кер. Шуть Н. П.); «Правда, придушена муром мовчання», пошуковий загін «Набат», 9-Б клас (кер. Скрипник С. М., Семакова Н. І.); «Сім'я, родина в житті і долі України», Шуть М., 10-А клас (кер. Шуть Н. П.); «Засоби масової інформації в дії», Шевчук М., 11-Б клас (кер. Семакова Н. І., Скрипник С. М.); «Таке далеке і близьке минуле», Ткаченко О., 10-А клас (кер. Скрипник С. М., Семакова Н. І.); «Джерело людської пам'яті (до Дня пам'яті жертв голодомору)), пошуковий загін «Пам'ять», 10-Б клас; «Особливості використання декоративних джеспілітів для розвитку вітчизняного каменесамощвітного ринку», пошуковий загін «Геолог» (кер. Портяний Б. В.); «Комплексна оцінка екологічного стану озера Радківське», пошуковий загін «Дивокрай» (кер. Богданова–Портяна М. В.); «Концетраційний табір «Дахау» очима колишніх в'язнів-мешканців Полтавщини», пошуковий загін «Дивокрай» (кер. Портяний Б. В.); «Чарівний дивокрай – паркове озеро», «Еколого-географічна характеристика ландшафтів м. Комсомольська», пошуковий загін «Дивокрай» (кер. Богданова – Портяна М. В.). Учні та їх наставники постійно відкривають нові імена земляків, які приносять славу і визнання місту: «Політичні репресії 30-х років на Полтавщині» (Л. Борзов) «Втеча з-під варти» (Скрипник С.М.); «О.Овсій. «Запах зов'язлих квітів» (Шуть Н. П.); «Чарівна палітра мистецького світу художника-аматора О. О. Лимонченка» (Рашина О. В.).

Особлива увага у навчальному закладі приділяється збереженню пам'яті про тих учителів, які творчо і натхненно працювали у школі, але, на жаль, скінчили свій земний шлях. Їх часто згадують, про них говорять, їх пам'ятають: Лагута О. М., Мачульська Н. І, Бугаєвська Л. І.

Є люди, як свічки, –
Згорають, відходять у небуття.
Є люди, як зірки, –
Горять і світять все життя.

Життя невпинно летить, не зупиняється ні на мить. Невпинно летять шкільні роки, змінюються уподобання, розширюється кругозір. Але є люди, чиє життя входить у наші серця як неоціненний скарб, з яким ми ніколи не розлучаємося. До таких людей належить по праву і Людмила Іванівна Бугаєвська, адже вона залишила пам'ять про себе в житті декількох поколінь жителів нашого міста, бо для одних була вчителем і наставником, для інших порадиником та просто щирим другом.

Людмила Іванівна пройшла тернистий і непростий шлях: учитель математики, заступник директора у середній школі м. Донецька, Дзержинському медучилищі, середній школі № 21 м. Комсомольська. Згодом директор цієї ж школи, голова міської ради народних депутатів. Організувала міський відділ освіти та супутні йому заклади. 11 років Людмила Іванівна очолювала освіту міста. За цей час побудовано 3 середні школи, 6 дитячих дошкільних закладів, 5 позашкільних установ. Комсомольчани протягом семи скликань обирали Людмилу Іванівну депутатом міської ради. Її невтомна енергія була спрямована як на задоволення потреб окремого виборця, так і на покращення життя громадян в цілому. У 1988 році Людмила Іванівна залишає посаду завміськво і йде у середню школу № 5 директором. Багатьом було не зрозуміло, чому із вищої посади – на нижчу. А вона, окрилена змінами у суспільстві, вже виношувала свіжу ідею: створити школу нового типу – свою школу, школу кожної дитини, школу кожного учителя. Людмила Іванівна Бугаєвська – жінка, яку знають майже у кожній сім'ї, бо своє життя вона тісно пов'язала з долею міста: 23 роки – депутат міської ради народних депутатів, тривалий час – голова міської жіночої ради, ініціатор багатьох освітянських справ у місті. Людмила Іванівна залишилася вірним другом і наставником молоді, власним прикладом завжди впливала на життя міста. До однієї із статей альманаху "Орбіта", що став лебединою піснею Людмили Іванівни, є такий епіграф: "Посередній учитель викладає, гарний учитель пояснює, видатний учитель показує, великий учитель надихає" (Уільям Артур Уорд). Людмила Іванівна Бугаєвська назавжди залишиться учителем, який надихав. Пам'ять – одна з найцікавіших властивостей людини. Всі ми добре розуміємо, що дбайливе ставлення до пам'яті, яка зберігає досвід попередніх поколінь і наділена сильним виховним потенціалом, є

однією з передумов наших успіхів на шляху побудови гармонійного суспільства.

29 листопада 2002 року у стінах навчального закладу, який 13 років очолювала Людмила Іванівна, відкрито кімнату-музей Людмили Іванівни Бугаєвської. Близькі, друзі, рідні, колеги Людмили Іванівни подарували музею її особисті речі, фотографії із сімейних архівів, творчі доробки.

Її життя, як на долоні.

До краплі іншим душу віддала .

Немає на землі вже плоті,

Але душа її завжди жива.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Рашина Олена Володимирівна, учитель української мови та літератури НВК ім. Л. І. Бугаєвської м. Комсомольська.

Керівник шкільного пошукового загону «Спалах», організатор пошукового дослідження: «Життя як спалах блискавки», керівник науково-дослідницької роботи: «Мистецька палітра художника-аматора О. О. Лимонченка», учасник створення шкільної кімнати-музею Л. І. Бугаєвської.

СПИСОК ІСТОРІЙ ШКІЛ ОБЛАСТІ, ЯКІ ЗІБРАНІ У БІБЛІОТЕЦІ ПОППО (станом на 01.08.2012 р.)

1. Гімназія №1 – лабораторія впровадження педагогічних інновацій : З досвіду роботи школи. – Лохвиця, 2005. – 12 с.
2. З історії Гадяцької середньої школи №3 / [автори-уклад. : В.М.Сиротюк, Л. М. Остапенко, Л. М. Твердовська]. – Гадяч, 2003. – 16 с.
3. З минулого – у сьогодення : Присвячується 75-річчю Кременчуцького педагогічного училища імені А.С.Макаренка. – Кременчук, 2006. – 145 с.
4. Історія Гадяцької школи-інтернату / [автори-уклад. : О.М.Беседа, Н. А. Галушка, А. Л. Кущенко, О. Г. Беседа]. – Гадяч, 2002. – 89 с.
5. Історія школи. Великобудищанська загальноосвітня сільськогосподарська середня школа / [автори-уклад. :

- В.М.Беседа, О. Г. Беседа, С. П. Талалайко]. – Великі Будища, 1997. – 27 с.
6. Козельщинський міжшкільний навчально-виробничий комбінат. – Козельщина, 2006.
  7. Козлов В. Історія освіти Хорольщини / В. Козлов. – Хорол, 2004. – 48 с.
  8. Комсомольський НВК імені Л. І. Бугаєвської. – Комсомольськ, 2005.
  9. Кременчуцька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 16. – Кременчук, 2006.
  10. Ліцей – активна школа (Кременчуцький ліцей № 11). – Кременчук, 2005.
  11. Лютий І. З історії загальноосвітньої школи села Кукобівки / І. Лютий. – Полтава : Оріяна, 2005. – 80 с.
  12. Матвієць О. Школа і долі : Історія Пирогівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Глобинського району Полтавської області / О. Матвієць. – Глобинське видавництво «Поліграфсервіс», 2005. – 496 с.
  13. Наша рідна десята (Кременчуцька спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №10 з поглибленим вивченням англійської мови) / автор і керівник проекту О. І. Кирпенко. – Кременчук, 2008. – 79 с.
  14. Новосанжарський навчально-виховний комплекс. – Нові Санжари, 2005.
  15. Полтавський обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді : Часопис літ минулих / [автори : С.В.Комісар, Г. В. Марюхно, Н. І. Кульбака, Л. І. Устинко]. – Полтава : «АСМІ», 2003. – 16 с.
  16. Світло знань – Пирятинщина : Ст., нариси, фотодок. / [упоряд. : О.Г. Бажан, А. Ф. Малишкін]. – К. : Видавництво «Просвіта», 2004. – 416 с.
  17. Спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 7 Крюківського району м. Кременчука. – Кременчук, 2005.
  18. Стежинами шкільної історії (Великобудищанська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів) / [автор та упоряд. Я.М.Городницька]. – Великі Будища, 2001. – 86 с.
  19. Сто років. Деревківська школа. Із віку в вік, із покоління в покоління. – К. : ТОВ «Типографія від «А» до «Я», 2004. – 18 с.

20. Усе починається з творчості (Новогалещинська загальноосвітня школа I-III ступенів Козельщинського району Полтавської області). – Нова Галещина, 2005.
21. Хто йде, подолає свій шлях. Проблеми, пошуки та успіхи Полтавського міського ліцею №1 імені Івана Котляревського / [упоряд. : О. О. Нікуліна, В. І. Митченко]. – Полтава, 2002. – 67 с.
22. Часопис літ минулих (до 25-річчя школи №30) / [уклад. : І. В.Лубан, Л. М. Гриневич, В. М. Яковенко]. – Полтава, 2000. – 23 с.
23. Шелудько С. В. Нарис розвитку освіти на Лубенщині / С.В.Шелудько, Т. В. Сасько. – Полтава: «Дивосвіт», 2006. – 57 с.
24. Яреськівська школа : вчора, сьогодні, завтра. – Полтава : ВАТ «Видавництво «Полтава», 2006. – 20 с.

ВІКОВИЙ ЮВІЛЕЙ ТВОРІННЮ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ПОВІТОВОГО ЗЕМСТВА ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ – ДЕРНІВСЬКІЙ ЗЕМСЬКІЙ ТРИКЛАСНІЙ ШКОЛИ

// Вісник Полтавщини. — 2012. — № 36 (1019). — 5 вересня. — С. 6.

Не випадково стверджують, що «центр тоді могутній, коли сильні окраїни»! У зв'язку з цим вдало спрацьовують і основи закону збереження речовини: «Ніщо не виникає з нічого і нікуди безслідно не зникає». Як показав час, особливо це розуміли кращі представники вищої аристократичної еліти царської доби, яких нинішні історики відносять до категорії «соціальних патронів». Завдячуючи здебільшого їм, і особливо Наддніпрянщині, з'явилися теперішні школи, лікарні, музеї, бібліотеки тощо, що дало змогу національній ідеї не тільки зберегтись, а й значно розвинутись. Особливо це було актуальним для невеличких сіл і селищ. Майже всі провідні сучасні вчені погоджуються, що саме на селі зберігається генетична ідентифікація української нації. Як не дивно, але й створені після скасування кріпосного права у 1861 році, після затвердження Указом Олександра II «Положення про губернські та повітові земські установи» та введення його в дію 1 січня 1864 року у 33-х губерніях Європейської Росії, також стали, деякою мірою, форпостами запровадження нового і, головне, як

виявилось, національно прогресивного для багатьох складових у країні й особливо для освіченості різних верств населення. На власне переконання, яскравим прикладом може бути історія діяльності Дернівської земської трикласної школи, а тепер це – Дернівський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I ступеня – дитячий садок», що була створена у 1912 році спільними зусиллями Переяславського повітового земства Полтавської губернії та князів Мещерських, на той час – власників рідного мені села. Сьогодні за адміністративним поділом село Дернівка віднесено до Баришівського району Київської області і, незважаючи на будь-які зміни, продовжує залишатись одним із мальовничих його куточків зі своїми традиціями та історією. Чого тільки вартий більш ніж на сімсот гектарів сосновий бір із березовими галявинами всередині, що оточує село, а й ще сивої давнини притока Дніпра – річка Трубіж, що протікає поблизу! Саме село розташоване в долині (в давнину – дернова долина, звідки, як вважають, і походить його назва). Біля села Дернівка виявлено сліди скіфських і ранньослов'янських поселень, знайдено вироби з кременю, статуетки з бронзи та заліза, наконечники стріл, різні прикраси, уламки глиняного посуду.

На думку першого системного дослідника історії села Василя Костенка, першим письмовим документом, у якому згадується село Дернівка, є перепис 1726 року (на той час у селі було 28 господарств). За ревізькою легендою, село, що належало до Баришівської сотні Переяславського полку, «с давних времен суть войсковое свободное, в диспозиции гетманской принадлежало и ведений сотничьем обреталось». Однак сьогодні, за пошуками у стародавніх церковних книгах отця Павла – настоятеля православної церкви у сусідньому селі Лукаші, з'являється нова дата заснування села Дернівка, а саме – 1605 рік! Зрозуміло, що вона потребує документального підтвердження.

У XVIII столітті Дернівка стала власністю генерального писаря і великого землевласника Андрія Безбородька. Згодом село переходило від одного роду поміщиків до іншого, поки не стало власністю відомих магнатів князів Мещерських, які мали тут економію аж до 1917 року.

Школу почало зводити Переяславське земство у 1908 році, а закінчилося будівництво у 1912 році. Це була одноповерхова дерев'яна будівля з трьома класними кімнатами, коридором і

квартирою для вчителя. У квартирі теж дві кімнати і коридор. Висота школи 4 метри. Вікна великі, тому світла у класах вистачало. За 100 років існування школи перероблені тільки дах, вхідні двері та груби.

Школа почала діяти з 1912 року. Навчання проводили у трьох класах. Дітей навчали писати, читати, рахувати. Велику увагу приділяли вивченню Євангелія, різних молитов. Вивчали також старослов'янську мову. Писали на дерев'яних дошках рифликами (подібні до олівців). Був і папір, але дорого коштував, тому купували його заможні родини. Першу вчительку звали Марина Петрівна (прізвища не пам'ятають), яка жила у шкільній квартирі.

У школі навчалось до 50 дітей. За спогадами К. І. Доценко (яка пішла в школу 1919 року), на той час там вже було чотири класи. Діти навчалися в об'єднаних класах. У першому класі були діти від 7 до 12 років. У першому півріччі уроки починалися з молитви для всіх класів «Царю небесний». Усіх дітей збирали в одному класі, де була велика дерев'яна ікона. Із першого класу учні співали в церковному хорі, де їх навчали церковних пісень і молитов.

«Рік був тяжкий, голодний, але в школу ходили. В учнів були книжки, зошити. Писали металевим пером. Велику увагу вчителі звертали на каліграфію. Уроки вели українською мовою, але були і уроки російської. В цей час діти і підробляли за харчі. Я з сестрою пасла корів. Вона до обіду, а я в школі, потім після школи пасла я, а вона вчилась у другу зміну. В сім'ї було четверо дітей і всі ходили в школу», – згадує Даценко.

Якою була школа перед війною в 1936–1937 роках, згадує і Г. П. Лазебна, яка закінчила середню школу зі срібною медаллю, вчительський (згодом перейменований на педагогічний) інститут, викладала математику 26 років.

«У перший клас я пішла 1935 року. У нас були великі класи, тому вчились у дві зміни. Учні мали книжки і зошити. В 1936–1937 роках у школі готували для всіх дітей безкоштовні сніданки. У 1939–1940 роках влітку працював табір відпочинку, який відвідували не тільки наші учні, а й учні з Баришівки. Вчителями на той час були: Оксана Луківна Сорока, Агафія Павлівна Тоцька, Мусій Семенович Матяш (завуч), Ганна Яківна Лобода, пізніше Андрій Іванович Старун», – розповідає Лазебна.

Під час війни школа не працювала. Тут був німецький штаб, а потім госпіталь. Одразу після визволення села у вересні 1943 року школа запрацювала. Перший клас був великий, тут були діти

різного віку, які не навчались у роки війни. Інші класи теж були різновікові. Навчались у дві зміни, було дуже мало зошитів і підручників.

Ось спогади О. Я. Падієнка, який пішов у другий клас в 1943 році:

«Писали на клаптиках паперу, чорнило теж робили самі з фіолетових таблеток. У школі не було ніякого унаочнення, тільки класна дошка, крейда та географічна карта. Вчителями на той час були: Лідія Павлівна Ковтун, Олександра Павлівна (прізвища не встановлено), яка з двома дітьми проживала в шкільній квартирі. У четвертому класі складали екзамени з математики та української мови».

У школі збереглися класні журнали, починаючи з 1944–1945 навчального року. У журналі другого класу вели облік учнів, а також оцінювали знання учнів. На одній сторінці було два предмети (за браком сторінок у журналі). Вчителем була Л. П. Цвіркун. У цей час також вчителювали: Марфа Іванівна Гайова, Галина Трофимівна Голуб'ятникова, Олександра Пантелеймонівна Наливайко, Наталія Макарівна Яценко.

Після закінчення війни прийшов з фронту Мусій Семенович Матяш, який став завідувачем школи і працював на цій посаді тривалий час, аж до виходу на пенсію.

Писали на паперових обгортках. Ручки були дерев'яні з металевим пером. В основному навчали дітей усно. Використовували також дошку і крейду.

Оцінювали знання «дуже погано», «погано», «добре», «відмінно». Урок тривав 45 хвилин, перерва – 10 хвилин. Підручників не вистачало, тому читали по черзі. Вчителів було троє: Олександр Сергійович Бойко, Ганна Павлівна, Валентина Сергіївна (прізвищ не встановлено).

До 1924 року вчителів на власний кошт утримували селяни, а також допомагали і школі. А з 1924 року їм було встановлено заробітну плату. У ці роки школа була осередком культурного і громадського життя на селі, працював хор, драматичний гурток, у приміщенні школи проходили збори селян.

На цей час припадає ще одне важливе завдання, що виконували вчителі, – подолання неписьменності. Навчали дорослих у вечірній час. Ось як згадує своє навчання у школі Марія Семенівна Костенко: «До школи я пішла в 1926 році. У першому класі було 23 учні, а в третьому – 26. Учителем був Захарій

Павлович Драник. Він уміло керував навчанням двох класів, дисципліна була ідеальна. Коли вивчали букву, то її писали на дошці і не витирали кілька днів, поки діти її не запам'ятають. Наш учитель не тільки навчав писати, читати й рахувати. Він добре малював, грав на бандурі, співав. До свят готувалися завжди дуже ретельно. Запам'яталось свято до дня народження Тараса Шевченка. Сам учитель прочитав напам'ять «Наймичку».

Писали ручкою і олівцем, у кожного вже була чорнильниця. Малювали кольоровими олівцями. Книжки і зошити носили зав'язаними у хустинку.

Пізніше учні цього вчителя створили в селі капелу бандуристів і хор, які побували в Москві на Всесоюзному огляді художньої самодіяльності. Обидва колективи виступали в Большому театрі. Виконували пісні Тараса Шевченка, а в першому ряду сиділи маршали Климент Ворошилов і Семен Будьонний.

Важливу роль у справі поліпшення роботи школи відіграла Постанова уряду від 5 вересня 1931 року «Про початкову і середню освіту», якою передбачалося три типи шкіл: чотирикласна, семикласна, десятикласна.

У цей час кількість дітей у класах збільшилася. Навчались у дві зміни. Жили дуже бідно, але діти відвідували школу. У рік голодовки 1932 року в першому класі було 42 учні. Вчителів було двоє: Мусій Семенович Матяш та Ганна Яківна Лобода.

У 1945–1946 роках і надалі дітей у класах поменшало і, як згадувала моя мама – О. В. Вергунова (Головка), класи з'єднували у комплекти: 1–3, 2–4. Вона також розповідала, як шкільна дівчина після занять допомагала стати на ноги місцевому колгоспу, збираючи після занять жолуді в лісі для відгодівлі єдиної купленої правління після війни свиноматки, а також участю у «битві» за врожаї коксагізу, конопель та годівлі шовкунів назбираним листям, яке відносили до спеціальної кімнати, розташованої у сільраді. За це кращих учнів нагороджували Похвальними грамотами.

Після 1950 року вчителі вже майже не змінювались. Це були Н.М. Яценко, М.С. Матяш, О. П. Наливайко. Пізніше в школі тривалий час працювали Ольга Тихонівна Головка, Тамара Іванівна Шамшур, Ніна Лаврентіївна Шовть, Вадим Степанович Богаєвський, Валентина Григорівна Гудзь, Ольга Андріївна Трохимець, Наталія Леонідівна Дем'яненко, Олена Михайлівна Третяк, Тетяна Павлівна Кальченко. З книги обліку учнів, яку

системно почали вести з 1944 року і дотепер, видно, що Дернівську початкову школу закінчили 490 учнів.

Серед цих учнів є люди, які прославили наше село навіть у світовому вимірі і є його гордістю. Насамперед це відомий державний та громадсько-політичний діяч, історик, заслужений працівник культури УРСР, перший секретар ЦК ЛКСМУ (1943-1947 рр.), один із керівників партизанського руху під час Другої світової війни, депутат Верховної Ради СРСР (1946-1956 рр.) та УРСР (1947-1956 рр.) Василь Семенович Костенко (26.04.1912 р. – 22.04.2001 р.). Василь Семенович у 1987 році подарував свою приватну колекцію, що налічувала 400 експонатів, музею Тараса Шевченка у Баришівці. Тепер його унікальна шевченкіана становить основу експозиції музею. За це вдячні земляки до 25-річчя установи, а також 100-річчя його фундатора 27 квітня встановили іменну меморіальну дошку. Серед інших випускників потрібно також згадати Юрія Вадимовича Богаєвського, який тривалий час працював у представництві інших країн від Міністерства закордонних справ України, а також Надзвичайним і Повноважним Послом України в Бразилії та багатьох інших країнах.

Понад 70 учнів школи закінчили вищі навчальні заклади, вони стали вчителями, лікарями, інженерами, агрономами і трудяться на благо України в різних галузях народного господарства.

Сьогодні творіння Переяславського повітового земства, що з 17 вересня 2010 року реорганізувалось у навчально-виховний комплекс за рахунок долучення дитячого садка і законодавчо підпорядковане відділу освіти Баришівської райдержадміністрації, перейшло у формат, як кажуть, виключно вже дії Дернівського «земства», тобто сільради. Щомісяця за це перераховує до району 30 тисяч гривень як субвенції на виконання делегованих повноважень. Це, за великим рахунком, відповідає принципам освітньої діяльності, що притаманні європейським країнам, до системи цінностей яких ми так прагнемо долучитися, але вони повністю суперечать основоположним підходам радянських часів. У цій ситуації, зрозуміло, існують певні бюрократичні перепони. Але особисто розцінюю бажання Дернівської сільради та жителів Дернівки утримувати свою школу навіть з вісьмома учнями, та ще й із садочком для 16 дітей, як надзвичайно «тонкий» індикатор усіх перетворень держави Україна стосовно села. Сьогодні в ньому живе близько 600 осіб, практично наполовину менше, ніж за часів

розквіту радянської України, але вже без гарантовано працюючого колгоспу та дієвої інфраструктури райцентру. Тому кожний наступний рік державності умовно можна розглядати як подолання для всіх селян! Якщо ми необдумано десь «перетиснемо» або, не дай Боже, чомусь через політичні амбіції чи уподобання «знівелюємо» культурні цінності, що склалися, – як сторічна Дернівська школа, що «дісталася» нам вже від двох систем влади на українських землях, – гріш ціна державності! Тоді, не дай Боже, можуть запровадитися інші цінності стосовно сучасної Дернівки, максимально наближені до «американської моделі» сприйняття дійсності – від усього комусь повинен бути зиск! Якщо так, то, на власне переконання, ствердять слова із поетичної збірки Ліни Костенко «Річка Геракліта»:

Стоять хатинки набурмосені.

Береться памороззю брук.

Люмінесцентні барви.

По ниві ходить чорний крук.

У разі обопільного зважливо «відчуття» спільних проблем Україна може отримати по-справжньому «рідне село» майбутнього, на що націлена відповідна програма Міністерства аграрної політики та продовольства України, очолювано Миколою Присяжнюком, що також передбачає економічне зростані країни, як зазначає Президент нашої держави Віктор Янукович.

Якщо так, то 14 вересня 2012 року мої односельці разом із випускниками Дернівської початкової школи різних років зі сподіваннями на прогнозоване майбутнє достойно відсвяткують її ювілей, на що націлюють, до речі, відповідні положення Указу другого президента України щодо відзначення ювілейних дат. Сподіваюся, що святкування відбудеться за участі представників виконавчої та законодавчої влади різного рівня і навіть з Полтавщини. Маю надію, що втілиться і моя мрія – за власні кошти встановити на будівлі школи меморіальну дошку Василю Костенку, якому село зобов'язане цивілізованим наповненням (дорога, телефонізація, Будинок культури та, принаймні, вища освіта для п'ятдесяти жителів) за радянської доби, а також присвоїти їй його ім'я в ювілейний для неї та мого земляка сторічний вік! Те ж саме стосовно іменної меморіальної дошки, за доброї волі міськвиконкому, хочу зробити і на будівлі відомої у Полтаві як маєток І. Й. Леща та його сина А. І. Леща, що на вулиці Жовтневій,

15-а. У ній уродженець Полтавської губернії Василь Костенко мешкав протягом 1952 –1958 років підчас викладацької роботи у Полтавському педагогічному інституті імені В. Г. Короленка і дав путівку в життя не одній сотні своїх земляків. Інакше не повинно бути! Бо, як кажуть: «Інтриги інтригами, а книги, церкви, діти і добрі справи залишаються на віки!». Або ж за В'ячеславом Липинським: «Ніхто з нас не зробить націю, якщо ми самі не захочемо бути», а Григорій Сковорода у своєму вірші з 24-ї пісні «Сада Божественных песней» застерігав: «Вас Бог одарил грунтами, но вдруг может то пропасть...»

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА:

Віктор ВЕРГУНОВ, член-кореспондент НААН, директор Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України, член Національної спілки журналістів України

**Перелік матеріалів до інструктивно-методичної наради,
розміщений на компакт-диску CD-R (додаток)**

1. Історія Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського. 1940 – 2010 / В.В.Зелюк (голова ред. кол.), С.Ф.Клепко (заст. голови ред. кол.), Л.В.Литвинюк (зав. редакцією). – Полтава : ПОШПО, 2010. – 576 с.

2. Публікації про історію освітніх закладів у випусках науково-методичного журналу «Постметодика»:

- Освіта у Полтавській губернії в кінці XIX століття // Постметодика. – 1994. – № – 5.
- Ревегук В.Я., Кочерга Н.К. Становлення національної школи на Полтавщині в добу української революції (1917 1920 рр.) / В.Я. Ревегук, Н.К. Кочерга // ПОСТМЕТОДИКА. – 2000.– №2(28).
- Половка В.І., Половка Н.А. Історія розвитку освіти на Решетилівщині другої половини XIX – початку XX ст. / В.І. Половка, Н.А. Половка // ПОСТМЕТОДИКА. – 2000.– №2(28).
- Петренко І.М. Якою була освіта в церковнопарафіяльних школах Полтавської губернії / І.М. Петренко // ПОСТМЕТОДИКА. – 2002. – №5-6(43-44).
- Лавріненко О. А. З історії становлення і розвитку педагогічної майстерності в освітній та виховній системах Чернігівського колегіуму 1700-1776 рр. / О.А.Лавріненко// ПОСТМЕТОДИКА. – 2008р. – № 4.
- Пустовіт Т.П. З історії Полтавської гімназії / Т.П. Пустовіт // ПОСТМЕТОДИКА. – №1. – 1993.
- Шульга В., Пашко М. Літопис історії освіти на Полтавщині / В. Шульга, М. Пашко // ПОСТМЕТОДИКА. – №3(17).– 1997.
- Савельєва О. Хроніка наукового життя Полтавщини / О.Савельєва // ПОСТМЕТОДИКА. – №4(18). – 1997
- Соросовські вчителі Полтавщини // ПОСТМЕТОДИКА. – №4(18). – 1997
- Половка В., Кошова В. Історія моєї школи (сценарій) / В.Половка, В. Кошова // ПОСТМЕТОДИКА. – №2(73). – 2007.
- Саражан Л.Н. Чорнухинська загальноосвітня школа імені Г.С. Сковороди бере традиції любомудра /Л.Н. Саражан // ПОСТМЕТОДИКА. – №2(73). – 2007.

Освітнє красзнавство і формування лідерської компетентності у сучасній школі [укладачі : Т.О.Бондар, Л.В.Литвинюк]. – Полтава : ПОППО, 2012. – 120 с.

Верстка: *Тимчук О.В.*

Коректори: *Воронянська Н.О., Тимошенко М.І.*

Дизайн обкладинки: *Бондар Т.О.*

**Кафедра філософії і економіки освіти
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної
освіти імені М.В.Остроградського
36029, м. Полтава, вул. Жовтнева, 64 ж,
тел.: 05322 2-49-56,
ел. пошта: kfleo@pei.poltava.ua,
сайт: <http://www.ipe.poltava.ua>**